

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Iacobi Brvckeri Regiae Scient. Societatis, Qvae Berolini
Floret, Membri Historia Critica Philosophiae**

A Tempore Resvscitarvm In Occidente Litterarvm Ad Nostra Tempora

Brucker, Johann Jakob

Lipsiae, 1744

Capvt Septimvm. De Renato Cartesio.

urn:nbn:de:hbz:466:1-28327

DE RENATO CARTESIO.

§. I.

Cartesianae
historiae fun-
tes unde pe-
rendi?

Felicioribus auspiciis circa eadem tempora, quibus Hobbesius emendare philosophiam aggressus est, nouam viam tentauit RENATVS DES CARTES, vel quo Latino nomine plerisque innotuit, Cartesius ^a. Cuius summi philosophi historia eo maiori cura colligi, et critico oculo eius philosophiae fata explorari merentur, quo longiora fata habuit, et ad nostra vsque tempora perdurauit, affectas nacta viros magnos et acutissimos, quorum studio factum, vt cum maxime eclecticum se praestitisset Cartesius, eius tamen philosophia, auctore quidem suo non inuito, in sectam abiret, quae famam sibi splendidam comparauit. Inde euenit, vt plurimi fontes existerent, ex quibus et viri illius, et philosophiae ab eo vulgatae historia hauriri queat. Quorum haud con emendam partem nominauit vir doctus GVIL. HENRICVS BECKHEKVS; is enim erudito schediasmati: *Num Cartesius recte atheis annumeretur?* breuem adiecit *Catalogum scriptorum, qui de Cartesio in eius vel vitae monumenta, vel doctrinam nouasque hypotheses inquirendo pluribus disseruerunt.* Nos instituti nostri memores eos hoc loco scriptores potissimum nominamus, quos lucem historiae Cartesianae accendere posse experientia docti nouimus, quosque consuli a Lectore volumus, vt ea illustrentur, quae breuiter et *ως εν συνόψει* de Cartesio eiusque philosophia dicere nos cogit instituti ratio. Integram autem Cartesianismi historiam a nemine haecenus in tanta huius sectae frequentia et celebritate conditam esse, eo magis miramur, quo magis Cartesianismus, cum a dogmatibus theologicis illi admixtis, tum a doctrinis physicis, quas magno studio ea schola excoluit, magnam recentissima aetate mutationem passus est, quam omnem hoc loco enarrare limites nobis positi non permittunt. Viros itaque doctos, qui hodie Cartesianam sapientiam adhuc amplectuntur, ad hanc orbi literato praestandam operam merito exhortamur, ea interim adducturi, sine quibus vniuersalis philosophiae historia manca est, et nobili parte sua destituta.

Scriptoratus
sae Cartesii.

§. II. Historiam Cartesii philosophantis, et placitorum quibus totum philosophiae vultum emendare mutareque, atque ornatius pingere conatus est, scire cupientem ante omnia ipsa Cartesii scripta adire oportet, ex quibus omnium optima notitia de rebus et *Φιλοσοφούμενοις* eius hauriri potest. Vt enim epistolas celeberrimi philosophi taceamus, in quibus multa

a) Difficilius initio Latinum hoc nomen philosopho, quod gentilitium semper fuerit DES- CARTES, conf. Obf. sel. Halenf. Germ. Obf. XI. §. 15. p. 369. b) Regiomont. 1724. 4.

multa sunt, quae historiam eius tangunt ^c, ipse, quod summum caput historiae Cartesianae est, in tractatu *de Methodo* enarrauit, quo pacto absoluto scholasticae philosophiae, quam apud Iesuitas didicerat, curriculo, ad nouam philosophiam delatus sit. Quae autem inter Batauos noua eius philosophandi methodus fata habuerit, ipse in *Apologia aduersus Voëtium* prolixè descripsit. Cartesio fati functo, cum magnos strepitus eius philosophia edidisset, passim viri eruditi in condenda philosophi famigeratissimi historia diligentiam exhibuerunt suam. Voluere hunc lapidem aggressus est IOANNES TEPELIUS, cui libellum *de Vita et Philosophia Cartesiana* ^d debemus, in quo de Cartesio et occasione, qua ad innouandam philosophiam inuitatus est; de scriptis eius et principiis philosophicis, de adiunctis eius philosophiae, tum de propugnatoribus et oppugnatoribus eius, item de iudiciis virorum doctorum super secta Cartesiana suo modo differit, quae tamen affecta magis quam absoluta Cartesianismi historia dici debet, et pauca sunt, quae ad tantum aedificium extruendum ornandumque afferuntur. In eadem via currendum sibi esse statuit PETRVS BORELLVS, Caltrensis, Galliarum regis archiater et philosophus haud obscurae famae, scriptis quoque clarus ^e. Ille enim *Compendium vitae Cartesianae eiusque operum omnium catalogum, obseruationibus*, quas edidit, medicis adiecit, postea a Londinensibus et Francofurtensibus ^f recusum, et ab HENNINGO WITTENIO *Memoriis clarissimorum philosophorum* ^g insertum. In quo eleganter quidem paucis elogium Cartesii complexus est, at lineas magis historiae duxit, quam integram enarrauit. Tacemus eos, qui leuiori manu opera hac defuncti sunt DANIELEM LIPSTORPIVM ^h, GEORGIVM PASCHIVM ⁱ, IOANNEM CHRISTOPHORVM STVRMIUM ^k, quique vitam Cartesii operibus eius praefixerunt, vel narrationibus suis ex historia literaria petitis vitam Cartesii inseruerunt, inter quos elegantia se commendauit vir doctus B. NICERONIVS ^l. Nemo autem vel praeclare magis de Cartesii historia meruit, vel melioribus auxiliis instructus ad eam condendam accessit, quam HADRIANVS BAILLETVS, cuius egregia de historia eruditionis merita nemini ignota sunt. Is enim fusa Cartesii historiam delineauit, duobusque voluminibus Lutetiae ^m in publicum exire passus est. Tanta autem diligentia in hoc stadio cucurrit Bailletus, vt similem laborem philo-

c) Recte ideo eas commendat MORHOFIVS Polyhist. T. I. L. I. c. 24. §. 31. p. 295.

d) Norimbergae 1674. 12. vid. SAGITTARIVS Introd. in H. E. T. I. p. 605. MORHOF. l. c. T. II. p. III. STÖLLIUS Hist. lit. P. II. c. 1. §. 93. p. 408.

e) Vid. DORNIVS ad IONIVM de Scr. Hist. phil. L. III. c. 31. §. 9. p. 130.

f) 1670.

g) Decad. IV. p. 580. seqq.

h) In Speciminibus philosophiae Cartesianae Lugd. Bat. 1653.

i) De Inuentis nov. antiquis c. 3. p. 143. seqq.

k) Diss. de Cartesio et Cartesianismo, quae extat Philosoph. ecclēsiacae P. I. p. 139. seqq.

l) Memor. literar. T. XXXI. p. 274.

m) 1691. 4.

philosopho vlli esse praestitam non recordemur. Nec singularis attentionis et studii laude Bailletus priuandus est; qui non aliena scrinia expilauit, sed praeter aliorum relationes ipsa potissimum Cartesii scripta, et imprimis eius epistolas consuluit, loca in margine designauit, et non historiae modo Cartesii, sed philosophiae eius quoque, quamdiu is inter viuos superfluit, commentarios edidit. Vnde amplissimi annales eorum, quae Cartesio eiusque philosophiae per dimidium seculum XVII acciderunt, enati sunt. Qui si parcus Cartesium, nec in omnibus, laudasset, si a partis studio magis sibi temperauisset, si inensum in Gassendum, Cartesii aduersarium, animum deposuisset, si a digressionibus longioribus et parum ad rem facientibus abstinuisset, omne profecto punctum tulisset, nec censuram virorum doctorum fuisse passus, qui non omnes P. BAYLIU^o patientia gaudent, minima quaeque in hoc libro annotata cum delectatione perlegentis. Tacemus ea, quae in *Considerationibus super hac vita Cartesii*^o anonymus quidam, quem BVHVRSIVM Iesuitam esse volunt^o, assumpta Academici persona in hac narratione reprehendit. Quemadmodum, si verum est, quod IO. CHRISTOPH. DÖRNIVS^r tradit, librum hunc fuisse prohibitum, valde potentes aduersarios nactum esse Bailletum oportet. Ast falsum est, quod IDEM tradit, contra eandem biographiam produisse, *nouas memorias ad Cartesianismi historiam spectantes*. Eas enim satyram esse in Cartesium ab illustri HVETIO editam *huius Tomi Parte prima* iam narrauimus. Prudenter autem et cum commodo lectoris fecit Bailletus, quod molestam libri ingentis lectionem emendaturus, compendium eius ediderit^s, in quo ea, quae momentum habent, adducta sunt omnia, seruatis tamen, prioris libri diuisionibus. Ad hanc ergo synopsis, quae Belgice quoque prodiit^t, in sequentibus lectorem remittemus; qui hoc pacto prolixioris tractationis loca nullo negotio inueniet. Illustrabunt autem nonnulla obseruationes egregiae de Cartesio eiusque philosophia quas illustris LEIBNIZIVS literis consignauit ediditque CHRISTIANVS THOMASIVS^u. Quae vero *Iter Cartesii circa mundum* mentitur satyra, et DANIELEM, Societatis Iesu theologum, virum elegantissimae eruditionis auctorem agnoscit, polemicum et satyricum, non historicum, scriptum est, euertendo systemati Cartesiano ingeniose excogitatum, licet nonnulla quoque tangat historica. Plures addere, eos imprimis, qui historiam philosophicam et ecclesiasticam seculi XVII enarrarunt, nec libet nec licet, nominabimus autem in sequentibus illos, ad quorum fidem prouocandum est.

§. III.

n) Conf. CI. IÖRDAN, Recueil de litterature p. 17.

e) Lettr. CV. T. II. p. m. 373. coll. Marchand,

p) Reflexions d'un Academicien sur la vie de Mr. des Cartes, envoyees a un des ses amis en Hollande.

q) Vid. Mem. de Mr. Ancillon p. 288. Ibi quoque Bailleti vita exhibetur.

r) l. c. c. 37. p. 221.

s) Paris 1693. 12. qua editione utimur.

t) Interprete ВЛОСКНОВСIО, Amst 1700. 8.

u) Hist. sap. et itult. T. II. p. 113. seqq. vnde repetit KÖRTHOLTVS Vol. III. Epp. Leibnizii.

§. III. Editus est in lucem Cartesius ex generosa auitaque familia multis maiorum decoribus inter Turonenses illustri, patre Ioachimo des Cartes, Senatore supremæ curiæ Britanniae minoris ^x, natus prid. Cal. Aprilis anno reparatae salutis cLo lOxcvi, apud Hagienses ^y. Falsum itaque est, quod Borellus ^z habet, Cartesium vitales auras in vrbe, Castrum Eraldium ^a dicta, haurire coepisse, quæ quatuor milliariis ab isto loco distat. Accepit autem Perronii nomen a fundo quodam, cum fratrum trium minimus esset, vt a reliquis distingui posset. Occultauit studiose natalem Cartesius, quod olim Plotinum quoque fecisse suo loco notauimus, veritus ne vesana astrologorum curiositas de suo quoque horoscopo sollicita cuiquam suorum ineptiendi occasionem præberet ^b. Haereditaria dispositione autem ex matre paulo post partum extincta valetudinem satis infirmam, maxime vero pectus valde debile nactus haud satis virium habere videbatur, vt studiis dicari posset. Ast tanta vis inerat animo, et innata quaedam sciendi curiositas, vt ingenium philosophicum intelligentibus portendere recte videretur. Teste enim biographo ^c, sedulum se rerum omnium exploratorem præbebat tenellus puer, deque causis atque effectibus rerum omnium, quas sensibus percipiebat, ex patre diligenter quaerebat, insatiabili sciendi desiderio accensus, id quod parenti eius occasio fuit, eum philosophi sui nomine compellandi. Corporis imbecillitas autem in causa fuit, vt de formando ingenio paulo ferius parens cogitaret, contentus sanitate eius confirmauisse. At ostendit puer inter crepundia eam ingenii elegantiam, totque animi supra modum aucti specimina, vt intelligi omnes possent, quam laeti amplique fructus ex hoc agro foecundo essent sperandi. Eum igitur prouide et ludendo magis quam serio instigando colere et prima doctrinae femina inspergere prudens constituit, licet hoc pacto parum proficeretur. Annos autem octo natus ad Iesuitas Flexienses missus, eorumque disciplinae, maxime autem curæ Carleti, qui cognatione eum attingebat, traditus est. Qui cum adolescentem Cartesium amore valde esset complexus, in id omnem curam conuertit, vt et corpore et animo pulcherrime formaretur; commendauitque eum Dineto, viro doctissimo ex eodem sodalicio, vt eius studiis totus præesset. Quos præceptores Cartesii, ingenii eius elegantia et animi bonitate captos adeo eius amore exarsisse ait Bailletus, vt amicitia inde enata fuerit dulcissima, vsque ad mortem literarum quoque commercio culta et conseruata. Id quod fidei eius relinquimus, non negamus tamen suspectam nobis hac in parte eam esse: epistola Cartesii enim, quam ad Dinetum iam tum prouincialis axiomate vestitum scripsit ^d, ab ista arctioris amicitiae significatione abhorret et frigus aliquod Cartesii indignantis societati ipsique Dineto satis arguit. Valde in eo

C c 2

stadio

x) BAILLET. L. I. c. 1.
 y) la Haye en Touraine
 z) loc. cit.
 a) Chateheraut.

b) BAILLET. L. c. c. 2. p. 3.
 c) c. 4. p. 5.
 d) Opp. philos. T. I. p. 288.

stadio emetiendo eminuit praecocis adolescentis diligentia et ingenii felicitas, quam ardor discendi inexplebilis fulciebat. Alebat enim indolem facilem, et ad praeceptorum voluntatem atque consilia magna animi alacritate se formantem, aemulatione vero accensus ad id modo animo respiciebat, ut doctrinae progressu alios vinceret. Ita vero cum et alte meditaretur et perspicue cogitaret, non potuit non profectus sentire longe iucundissimos: quos tamen impediēbat spes, si non elusa, saltem retardata et imminuta feruidi adolescentis, qui maiora se in florentissimo illo gymnasio apprehensurum esse sibi promiserat, quam reuera euenit. Dabimus ipsius Cartesii verba, eo quod rem mire illustrent, et attentionem mereantur: *Simul ac studiorum curriculum absolui, quo decurso mos est in eruditorum numerum cooptari, plane aliud coepi cogitare. Tot enim me dubiis totque erroribus implicatum esse animaduerti, ut omnes discendi conatus nihil aliud profuisse mihi iudicarem, quam quod ignorantiam meam magis magisque detexissem: Attamen tunc debebam in una ex celeberrimis totius Europae scholis, in qua sicubi in vniuerso terrarum orbe doctos viros esse debere cogitabam. Omnibus iis quibus alii ibidem imbuebantur, utcunque tinctus eram. Nec contentus scientiis quas docebamur, libros de quibuslibet aliis, magis curiosis atque a vulgo remotis tractantes, quotquot in manus meas inciderant, euoluebam. Aliorum etiam de me iudicia audiebam, nec videbam me quoquam condiscipulorum inferiorem aestimari, quamuis iam ex eorum numero nonnulli ad praeceptorum loca implenda destinarentur. Ac denique hoc seculum non minus floridum et bonorum ingeniorum ferax quam vllum praecedentium esse arbitrabar. Quae omnia mihi audaciam dabant de aliis ex me iudicandi et credendi nullam in mundo scientiam dari illi parem, cuius spes facta mihi erat. Quamuis autem haec mature obseruauisset, quinquennium tamen, et quod excurrerat, in isto stadio absoluendo ita consumpsit, ut humaniorum literarum culturam, quam necessariam sibi fore non ignorabat, initio excoleret, et linguarum notitiam, sine quibus veterum scripta intelligi non posse nouerat, acquireret, maxime autem ad fabulas animum adiiiceret, totamque mythologiam animo complecti statueret, eo quod ingenium quodammodo expolire et excitare putabat; historiam vero attente perlustrare inciperet, cuius casus memorabiles animum ad suscipiendas res magnas impellere, et cum prudentia lectam non parum ad iudicium formandum conferre recte iudicabat. Sed et eloquentiae vires meditatus et poeseos dulcedinem contemplatus, utramque cura et industria sua non indignam existimabat, et hoc pacto per vniuersum humanitatis, quam vocant, campum, impiger coepit decurrere. At quoque f: *Lectionem bonorum librorum se non neglexisse, ratum, eam eodem fere modo nobis prodesse, ac si familiari colloquio praestantissimorum totius antiquitatis ingeniorum, quorum illi monumenta sunt, vteremur,**

e) Diff. de methodo.

f) loc. cit.

mur, et quidem colloquio ita praemeditato, ut non nisi optimas et selectissimas quasque ex suis cogitationibus nobis declarent. Quod ubi narrat BAILLETVS ^e, et hoc pacto illis succurrere vult, qui contemptos neglectosque libros Cartesio obiecerunt, non recordatus est encomiastes, quod in sequentibus narrat, philosophum, cum ab amico rogaretur, ut bibliothecam ipsi suam monstraret, aperto conclavi vitulum cultro anatomico dissectum monstrauiſſe, et hanc suam bibliothecam esse, dixiſſe. Voluisse enim Cartesium videri *ἀνοδιδάκτωρ*, quique nihil ab aliis accepisset, aſt hac ipsa confessione sua plagii fuiſſe inſimulatum, in ſequentibus dicemus. His autem, quae ingenii elegantiam acuumt, disciplinis non contentus ad ſeuiores quoque ſcientias animum adiecit, et praemiſſis artibus mathematicis ^h, quibus ob certitudinem et euidentiam rationum potiſſimum delectabatur, ſed nondum praecipuum earum uſum intelligebat, exiſtimans ad artes tantum mechanicas earum uſum referendum, ad philoſophiam ſe conuertit; eo quidem animo, ut, cum ſciret illam a praestantiffimis omnium ſeculorum ingeniis fuiſſe excultam, et nihil tamen in ea reperi, de quo non in utramque partem diſputetur, hoc eſt, quod non ſit dubium et incertum; non tantum ingenio ſuo conſideret, ut aliquid in ea melius a ſe, quam a ceteris inueniri poſſe ſperaret. Ex quo poteſt intelligi, animo eum curioſo magis et exploratore ad philoſophiam acceſſiſſe, quam diſcendi ſtudioſo. Naſtus autem a praecceptoribus veniam ordinariis lectionibus ſe eximendi, omne tempus ad rimandos philoſophorum reliquarumque ſcientiarum libros retulit, et imprimis ad rationalem et moralem philoſophiam animum applicuit. Nulla autem in re deſiderium omnia accurate pernoſcendi expleri non ſine moerore intellexit. Ipſe narrat ⁱ: *Se veterum ethnicoꝝ moralia ſcripta palatiis ſuperbis admodum atque magnificis ſed arenae tantum aut coeno inaedificatis comparuiſſe, eo quod virtutes quidem in coelum laudibus extollant, easque ceteris omnibus rebus longe anteponendas eſſe recte contendant: ſed non ſatis explicant, quidnam pro virtute ſit habendum, et ſaepe, quod tam illuſtri nomine dignentur, immanitas potius et durities, vel ſuperbia, vel deſperatio, vel parricidium dici debeat. Idem ſibi in rationali philoſophia eueniſſe, conqueritur: logicam enim, cui cum analyſi geometrica atque algebra ſtuderat, quod nonnihil ad ſuum inſtitutum facere poſſe viderentur, diligentius examinando, animaduertiſſe ſe, ait, ſyllogiſmorum formas aliaque fere omnia eius praeccepta non tam prodeſſe ad ea, quae ignoramus, inueſtiganda, quam ad ea, quae iam ſcimus, aliis exponenda, vel etiam, ut ars Lullii, ad copioſe et ſine iudicio de iis, quae neſcimus, garrendum. Et quamuis multa quidem habeat veriſſima et optima, tam multis tamen aliis, vel ſuperuacuis vel interdum etiam noxiis, adiuncta eſſe, ut illa dignoſcere et ſeparare non minus ſaepe difficile ſit, quam Dianam aliquam aut Mineruam ex rudi marmore excitare. Quae conſideratio eſ-*

C c 3

fecit

e) c. 4. p. 9.

h) CARTES, loc. cit.

i) loc. cit. p. 2. 9.

fecit, ut communi ratiocinandi methodo relicta de noua cogitaret, et paucis regulis, quas legis instar sibi obseruandas praescribebat, cuncta complecteretur; ad quas geometrarum modum ratiocinandi seuerum sibi viam parauisse ait. De qua noua Cartesii methodo cum infra pluribus dicendum sit, hoc loco nihil adiciamus. Illud autem historiae caussa addendum, quod porro tradit Cartesius, pauca illa praecepta quae selegerat, accurate obseruando tantam se facilitatem acquisuisse ad difficultates omnes extricandas, ut intra duos aut tres menses, quos illi studio impenderit, non modo multas quaestiones inuenerit, quas antea difficilimas iudicauerit, sed etiam tandem eo peruenerit, ut circa illas ipsas, quas ignorabat, putaret se posse determinare, quibus viis et quousque ab humano ingenio solui possent. Simili fere modo in morali philosophia versatus est; et quaedam sibi in ea axiomata generalia descripsit, quae infra enarrabimus. Sed has eum emendationes postea concepit, cum iam tritam viam reliquisset, inde colligimus, quod ipse narret ^k, se quam primum sibi licuit per aetatem praeceptorum custodia exire, literarum studia prorsus reliquisse, id non facturum, si iam tum nouam viam, eamque securiorem fuisset ingressus. Totum enim se tum cum Scepticismo fuisse conflictatum, hancque animi incertitudinem philosophiae primae studium auxisse fatetur, in qua nihil valde solidum et firmum tam instabilibus fundamentis superstruere se posse, peruidebat: et nec lucri caussa, nec gloriae eas philosophiae scholasticae partes sibi excolendas esse prudens statuebat. Qua de re omnem eam narrationem expendi velimus, quam in dissertatione *de Methodo* instituit, quae longior est, quam ut huc transcribi possit. Interim cum mathematicas artes ob certitudinem deperiret, analysi veterum et algebrae recentiorum operam dedit, vtramque autem parum firmam esse, et quod ingenio solido faceret fatis, non exhibere, videbat, eo quod tantum ad speculationes quasdam, quae nullius usus esse videbantur, se extenderet, ac praeterea analysis circa figurarum considerationem tam assidue versaretur, ut dum ingenium acuat et exerceat, imaginandi facultatem defatiget et laedat; algebra vero, ut solet doceri, certis regulis et numerandi formulis ita sit contenta, ut videatur potius ars quaedam confusa, cuius usu ingenium quodammodo turbetur et obscuretur, quam scientia qua excolatur, et perspicacius reddatur. Concedenda autem haec Cartesio laus est, quod defectus huius arithmeticae philosophicae perspicendo ingenii excellentissimi acumine non meliorem tantum viam inuenerit, sed in ea quoque longissime progressus sit. Id quod tamen postea demum euenit, vnde nimius est Bailletus, qui collegio Flexiensi hanc gloriam vindicat, quod maximum, quem vnquam orbi concessit, mathematicum produxerit. In ista enim disciplina scholastica, plurimum se fuisse meditatam, et imprimis id lecto diutius affixum, collectis viribus quas resuscitauerat noctis quies, fecisse, non, negat quidem,

k) CARTES. loc. cit. p. 5.

dem, aut addit simul, parum sibi omnem quam hactenus corraferat, doctrinam satis quod est, fecisse, quamvis praeceptorum fidem et industriam gratus agnosceret ^l.

§. IV. Absoluto, aestate anni cIo Ioc XII, scholasticae disciplinae curriculo, collegio Flexiensis, in quo supra octennium haeserat, valedixit, et ad parentem rediit. Quamvis autem invidendis elogiis praeceptores eius profectus, quos in disciplinis sibi acquisuerat, commendassent, ipse tamen sibi totus displicuit. Omnem enim studiorum suorum vtilitatem hanc modo esse credebat, quod intelligeret amplissime, se nihil certi solidique adhuc scire. Cuius ratio est, quod eas tantum viro erudito scientias quaerendas esse statuebat, quae ad perspicuam vtilemque humanae societati cognitionem perducunt. Itaque literarum studia prorsus relinquere statuit, capto consilio, nullam in posterum inuestigandi scientiam, nisi quam vel in se ipso, vel in vasto mundi volumine posset reperire. Quod consilium obfirmato animo exsecutus libris quoque valedixit, eo quod viam illam, quam quaerebat, vt animo faceret satis, inuenire se in illis posse desperaret. Quod non factum esse ex contentu literarum librorumque ait BAILLETVS ^m, sed eo tantum nomine, quod nihil ad eam scientiam conferre posse crederet, quam iam tum animo sibi praefixerat: ideoque dixisse ad amicos, etiamsi pater ipsum studiis non addixisset, nec disciplinae curriculum vnquam absoluere iussisset, ea tamen se in vernacula scripturum fuisse, quae Latino sermone postea edisseruerit. Quo quidem pacto Bailletus frigidam suffundit glorianti Cartesio, nihil se debere libris, nihil aliis; aut hoc ipso plagii se suspectum reddidisse ex infra dicendis clarissime patebit. Abiectis vero studiorum partibus, exercitationes corporis, arma, equosque tractando, similiaque, quae nobilitas generis ei suadebat, secutus, hisque confirmatus a parente Lutetiam missus est, vt ex moribus hominum ingenium formaret, vitaeque rationes addisceret. Ast cum filii ingenium acutum et a prudentia non alienum pater nosset, ducem ei non addidit, iuuenemque sine gubernatore huic pelago commisit, vix annos septendecim natum. Sibi ergo relictus Cartesius ab intemperantiae quidem vitio, gloriae forte stimulo actus, animum arcuit, aut sodalitia tamen, conuiuia, ambulationes, ludos aliaque, quibus a feueriori disciplina auocari solent iuuenum animi, sectari coepit; quo, dubium non est, quin prioris industriae fructus omnis intercideret, nisi occasionem captasset, viris grauib; doctisque innotescendi, quorum consuetudine tandem ex hoc somno iterum resuscitatus est. Inter quos fuit Claudius Mydorgius, vir illustris, qui post Vietam summus inter Gallos mathematicos habitus est, et tanta amicitiae fide Cartesio addictus postea vixit, vt non nisi morte dirimeretur. Et tum quoque Marino Merfeno iterum amico vsus est, cui in gymnasio Flexiensis primo innotuerat. Qui cum

*Vita iuuenis
Cartesii.*

l) Ibid.

m) cap. 7. pag. 19.

cum Minimorum ordini adscriptus esset, tempusque in excolendis philosophiae mysteriis confumeret, Cartesium sua conuersatione a ludendi intemperie, quae vehementer eum ceperat, retraxit, et ad philosophiam reuocauit. Repetito itaque tum philosophico tum mathematico itinere, pristinam mentem reuocauit Cartesius, et ad eam, quam dudum sibi praefixerat, metam noua contentione currere coepit. Cumque anno sequente Merfennus philosophiam apud Niuernenses docere iussus ipsi eriperetur, societati hominum se subtrahere, studiisque totum se immergere statuit, secessum autem in suburbio S. Germani in domo quadam a tumultu hominum remota quaerens, ad matheos culturam ita diligentiam suam transtulit, vt sodalium conuersationem cautus euitaret, omnem prouidentiam adhibendo, ne detegeretur, et sic biennio lateret. Quamuis autem ab amicis tandem anno 1636 fuisset deprehensus et ad pristinas voluptates retractus, nullo tamen modo earum vinculis irretiri eum passum est summum, quod philosophiae et mathefi statuebat, pretium studiumque.

Militia Cartesii.

§. V. Resumpsit ergo Cartesius consilium illud, quod dudum conceperat, ex vasto mundi volumine discendi sapientiam, cumque frater natu maior patrias terras teneret, militiam eligere et castra sequi statuit. Ideo profectus ad Batauos, inter copias Mauritii voluntarius miles conscriptus est; non quod tropaea et magnam armorum gloriam quaereret, licet hoc vitae genus valde illi commendaret aetatis feruentis et decorum militarium appetentis conditio: sed quod ita commodissimam nancisci se posse occasionem putaret, ea spectandi contemplandique, quae in magno vitae humanae theatro innumeris vicissitudinibus geruntur. Stipendium ideo accepit nullum, idque semel tantum sibi solutum seruauit, vt haberet militiae suae rite peractae testimonium. Non enim studiorum amorem abiecerat, nec instituto suo philosophiam artesque mathematicas sua industria emendandi renunciauerat, sed vbi possent, illud gnauiter vrgerere pergebat. Itaque cum inter milites praefidiarios Bredae esset, occasione problematis alicuius geometrici, quod nonnemo publice affixerat, Isaaco Becmanno, scholae Dordracenae Lectori innotuit, et solutionem illius problematis cum eo communicauitⁿ. Qui cum ipse quoque geometriae mysteriis delectaretur, cum eo amicitiam Cartesius iniit, luminibusque suis illius scientiam adauxit, qui tamen neglecto postea Cartesio, eius vitulo arare non erubuit^o. Eo quoque in secessu tractatum *de Musica* conscripsit, sermone Latino, in quo facilitate scribendi gaudebat: quem maluisset scriniorum suorum carceribus premere, nec amicorum precibus sibi extorqueri passus est, eo quod non satis perfectum esse iudicabat: factum autem, vt, quod tradit Bailletus, nobis autem verisimile non videtur, aduersariorum eius male illi hoc pacto volentium, consilio et

n) BAILLET c. 9. p. 24.

o) Lib. III, c. 6. p. 88.

et opera ederetur, isque fortuna fatis ampla vteretur, aliquoties recusus, et in alias linguas quoque translatus. Non tamen mathematicae disciplinae totum se eo tempore tradidit, sed philosophiam quoque excolere perrexit, et varias de argumentis philosophicis dissertationes viginti annorum iuuenis conscripsit. In quibus eum iam tum rationibus probauisse ait BAILLETVS ^p, esse bestias machinas et automata. Praeuiisse Cartesio in ea opinione et S. Augustinum, et Gomefium Pereiram, medicum Hispanum, dudum viris doctis obseruatum est ^q: hos autem Cartesium non legisse affirmat BAILLETVS ^r, de qua re consulenda sunt, quae differit P. BAYLE ^s, qui recte obseruat, potuisse ex notione animae, quam sibi Cartesius conceperat, per se istum dogma fluere.

§. VI. Varias vitae humanae scenas intueri in exercitu Batauico cupiebat Cartesius, quem spes tamen fefellit, cum parum noui, et mutationes fere nullae eo loco suppeditarentur. Inuitabant autem eum in Germaniam magni motus, quos annus cło Іо c x i x portendebat. Nam et imperatoris solium vacabat et tumultus Bohemici, bellumque imminens innumeras de humanis rebus obseruationes pollicebatur. Dimissus igitur Francofurtum media aestate aduolauit, vt solenni imperatoris electioni et coronationi adefset ^t. Quibus persolutis voluntaria iterum militia nomen Bauaricis copiis addixit, vt hoc pacto in magno illo, quod ferale bellum aperiebat, theatro rerum humanarum vicissitudines notare posset. Hiemem Neoburgi ad Danubium transegit: quo loco cum conuersatione cum philosophis careret, solitudine ista ad quandam animi corporisque quietem perductus totum se meditationi permisit. Quanquam autem innouare omnia tunc quidem nondum audebat, subibat tamen animus eius cogitatio, non illis eruditio operibus, quae diuersis viris consummatae eruditionis debentur, eam inesse perfectionem, quae in illis deprehendatur, quae vnum tantummodo auctorem agnoscunt. Nempe tot diuersis auctorum variorum opinionibus inualescentibus, impossibile esse, vt qui diuersa sapiant, ad eundem omnes scopum collineent. Ex quo postea concludebat, deponenda esse auctoritatis, sectae et systematis praecudicia, quibus fiat, vt connata ratiocinandi facultas misere corrumpatur. Quamuis autem omnia doctrinae aedificia, quae veteres construxerant, euertere erubesceret, licere tamen sibi credidit in animo suo omne systematis veteris praecudicium conuellere, et in suo fundo nouum aedificare, ac in se illa tentare, quae cognitionem suam iuuare apta essent. Omnes itaque, quibus haectenus mentem occupatam tenuerat, opiniones semel eiecit, vt, vel nouas surrogare posset, vel veteres ex nouis fundamentis resuscitaret. Quod, licet haud exiguas difficultates ostenderet,

ratus

p) c. II. p. 29.

q) BAYLE Nouvelles de la rep. des lettres 1684. Mars p. 22.

r) loc. cit.

s) Dict. T. III. art. Pereira, not. D. p. 652.

t) BAILLET L. II. c. 1. p. 32, seqq.

ratus tamen facilius fieri, si sibi nonnulla emendaret, quam si publicam reformationem suscepisset, sibi hoc pacto soli sapere constituit. Rem ergo aggressus eicere vetera praeiudicia ex animo moliri coepit. Quem laborem quum facillimum fore sibi persuasisset, difficillimum inuenit, quamuis diu iam in has partes propendisset: magna enim lucta se ipsum quasi superare ab isto consilio coactus est. Et cum hunc in modum se ipsum quasi exuisset, et nudus modo veritatis amor superesset, misere tamen curis distractus est, quibus potissimum mediis ad scopum hunc esset perueniendum. Quae tandem ita cerebrum exhauerunt, ut cum animi ad alia diuertentis recreatio haud adesset, tandem entusiasmum aliquem pateretur, quo ita affecta mens fuit, ut tandem diuina sibi contingere somnia viderentur; quibus regiam illam, quam quaerebat viam, ad scientiam veram solidamque sibi patefactam esse tum persuadebat. Cum tamen ad se redisset, nec quid sibi statuendum esset, sciret, ad Deum recurrit, et, ut sine aenigmate, suam ipsi voluntatem designaret, rogauit, concepto quoque ad Deiparam voto, peregrinationis, ad Lauretanam domunculam suscipiendae, si intercessione sua ipsius conamina adiuuasset. Cuius voti complementum post annos demum aliquot diuina Virgo accepit a Cartesio. Sed et alia erant, quae mire eius animum veritatis inueniendae auidum discruciant. Nempe cum per integram hyemem colloquiis virorum doctorum atque prudentium careret, quoscumque de rebus literariis, superficialia opera differentes audire poterat, admisit. Inter quos cum nonnulli essent, qui de recens detecto fratrum roseae crucis sodalicio multa narrarent, idque magnis elogiorum cumulis ornarent, iactantes in arcana veritatis via eos supra humani ingenii modulum fuisse progressos, abiecta quoque antiqua philosophorum via, nouam eos scientiam veramque philosophiam, hactenus latentem detexisse, dicere autem satis non possent, quantis animorum motibus res ista in Germania ageretur, ad intelligendam ex vero rem omnem vehementer animo accensus est, ut vel ab impostura homines liberaret, vel si noui quicquam isti sodales attulissent, in inquirendae veritatis studio ab iis adiuuaretur. Aliquos ergo detegere, et ubicunque liceret, in illos inquirere constituit. Frustraneus tamen omnis ille Cartesii labor fuit, cum ne vnum quidem offenderet, quem ex isto sodalicio reuera esse credere tuto liceret: et rem omnem acu tetigisset, pro fabula et figmento totam illam fraternitatis famam reputando, nisi tot pro illa conscripti libri apologetici aliud ipsi persuasissent. Hos vero omnes legebat, cum ut rei summam intelligeret, tum ut suis oculis de iactatis inuentionibus cognosceret: quo modo factum, ut, quam de his fratribus conceperat, opinio concideret; cum interim longiorem apud Germanos moram faciens ipse sodalicio huic inuisibili nomen dedisse ab amicis in Gallia crederetur. Nec dubium est, si ea repetantur, quae superiori huius tomi parte de hac fraternitate attulimus, quin

v) De Methodo p. 9.

quin agnouerit postea Cartesius, se mire deceptum fuisse, et haec causa fuisse videtur, cur in patriam redux totam fabulam ignorare videri voluerit. Nam, si verum fatendum, in hoc secessu Bauarico eam animi prudentiam, et ab omni praeiudicio liberatam prouidentiam, quam prae se semper tulit, haud probauit Cartesius, videturque ad theoprophorum auxilia tum confugisse, cum de aliis desperauisset; hi enim eiusmodi enthusiasum commendare solent, vt suo loco dictum. Quod occasionem praebuit HVETIO * et DANIELI †, amare Cartesium in hisce ineptientem ridendi. Ille vero, cum spe sua excidisset, fore vt aliquem inueniret, qui ingrediendam ipsi viam demonstraret, in priorem animi labyrinthum relapsus est. Reliquum hyemis igitur in exuendis educationis et adolescentiae praeiudiciis consumsit, animum tamen spemque perueniendi tandem ad metam non deposuit. Solutis hibernis cum in Sueuiam mouerentur copiae Bauaricae, Cartesius ex solitudine ereptus Vlmam delatus est, quo loco legati Gallici conuenerant, de rebus imperii disceptaturi. Ibi quoscumque viros eruditos esse audiebat, et imprimis philosophiae atque artium mathematicarum peritos, adiit, eorumque conuersatione delectatus haud vulgaribus speciminibus, philosophum sub habitu militis latere, demonstrauit. Vixit eo tempore Vlnae magna doctrinae mathematicae fama insignis Ioannes Faulhaber, vir, teste LEIBNIZIO ‡ in numerorum doctrina imprimis versatus. Cum eo igitur congregi saepius, et de rationibus arithmetiis atque geometricis conferre multoties coepit, nonnullaque noua detexit. Circa auctumni initia, cum legatos Galliae Viennam sequi constituisset, cum copiis Bauaricis in Bohemiam mouentibus illuc se transtulit, et praelio prope Pragam, quod victoriam imperatoris et confoederatorum exercitui decreuit, interfuit, interque triumphantes urbem ingressus est. Tum in hyberna cum reliquis copiis traductus, pristinam curam recoxit, incertus, quae potissimum via esset eligenda, et cui se vitae generi deberet destinare. Quamquam autem inimicos esse Musarum meditationibus armorum strepitus experientia edoctus nouerat, curiositas tamen animi studiumque videndi terras alio sub sole calentes ei persuasit, vt relictis Bauaricis ad caesareanas copias se conferret, quae ex Bohemia in Hungariam traducebantur. Ibi obsidioni Poseniensi, Tirnauienti, aliarumque urbium interfuit, et si biographo fides est, militis partes rite expleuit. Cum autem post obsidionem Neoselii frustra tentatam amissumque ducem, non ex voto succedere omnia videret, propositum castra sequendi dimisit, exercitumque reliquit.

§. VII. Non tamen patriae reuiscendae desiderio detentus est Cartesius, cum et bellici tumultus et pestis Lutetiam vastans intutum iter minarentur, sed pristinum consilium perlustrandi orbis exsecuturus, ad per-

Itinerā Cartesii post relicta castra.
lustran.

D d 2

x) Memoires pour le Cartesianisme p. 62. seqq.
y) In Itinere Cartesii per mundum P. I. p. 14. sq.

z) Loco supra cit. p. 117.

Iustrandas boreales regiones, quas nondum viderat, se accinxit: non alio tamen animo, quam quem hactenus seruauerat, ut scilicet, ex conuersione, ea disceret, quae in libris non reperiēbat, cum iam satis bellicam orbis faciem cognouisset. Respexit itaque ad res naturales, climata, ciuiles consuetudines, mores et inclinationes, et, quod ipse scribit ^a, vrbes aulasmae exterorum principum inuisendo, cum hominibus diuersorum morum et ordinis conuersando, varia hinc inde experimenta colligendo, et se ipsum in diuersis fortunae casibus probando sic ad omnia, quae in vita occurrebant, attendit, ut nihil, ex quo eruditior fieri posset, sibi videretur deesse. Quippe multo plus veritatis inueniri arbitrabatur in iis rationibus, quibus singuli homines ad sua negotia vtuntur, et quorum malo successu paulo post puniri solent, quam in iis, quas doctor aliquis otiosus in museo sedens excogitauit circa entia rationis, aut similia, quae ad vsum vitae nihil iuuant, et ex quibus nihil aliud expectat, nisi forte, quod tanto plus inanis gloriae fit habiturus, quo illae a veritate sensuque communi erunt remotiores, quia nempe tanto plus ingenii atque industriae ad eas verisimiles reddendas debuerit impendere. Itaque cum scientiam verum a falso dignoscendi summo studio quaereret, ut rectum iter vitae clarius videret, et maiori cum securitate proficeretur, ex Hungaria in Morauiam ascendit, et per Silesiam et Poloniae limites, Pomeraniam et maris Baltici litora, Marchiam Brandeburgicam, ducatumque Holsatiae in Frisiam orientalem traiecit, et tum occidentalem quoque adiit, periculum vitae vix euadens, cum remigum insidias incurrisset. Ex Frisia ad Batauos transfretauit, ac Belgium quoque Hispanicum inuisit, et vbiq̄ue perlustratis vr̄bibus celebrioribus, domum tandem redire constituit. Licet autem haud parum laboris et molestiarum in eo itinere deuorauisset, nec exiguos fecisset sumtus, factus tamen est ^b, *suo se sine frustratum atque spe egregie falsum esse, seque vix quicquam certi didicisse, quamdiu sic tantum aliorum hominum mores considerauisset: tot enim se in iis propemodum diuersitates animaduertisse, quot antea in opinionibus philosophorum: atque hunc tantum fere fructum ex iis percepisse, quod cum notaret multa esse, quae licet moribus nostris plane insolentia et ridicula videantur, communi tamen assensu apud quasdam gentes comprobentur, didicisse se quoque, nihil nimis obstinate esse credendum, quod solum exemplum vel consuetudo persuaferit; et ita sensim multis se erroribus liberauisset, mentemque veris rationibus aptiorem reddidisset.*

Rediens Cartesii in patriam.

§. VIII. Reuersus est in patriam Cartesius anno 1622, parentemque saluum medio mense Martio apud Redones inuenit ^c. Tum facultatum a matre relictarum portionem sibi debitam ab eo accepit, et ad Pictones abiit, ut eas occuparet, venditurus eas, et munus aliquod sibi comparaturus. Sed obstabant fata, quae hoc pacto de vitae genere illi prospicere pertinaciter recusabant. Repetit paternis laribus, cum nimis

otiosus

^a) De Methodo p. 5.

^b) loc. cit.

^c) BAILLET, L. II. c. 5. p. 50. seqq.

otiosus sibi videretur, anni sequentis vere Lutetiam profectus est, quae iam vrbs ob magnas Germaniae mutationes tumultu et colloquiis de re- rum futurarum serie replebatur. Totus autem obstupuit Cartesius cum audiret, famam publicam ferri, ipsum albo fraternitatis rosae crucis no- men adscripsisse; rumor enim eodem tempore per urbem exierat, caput sodaliti horum philosophorum inuisibilem (ita enim Parisienses eos vo- cabant, quod nemo eos posset detegere) legatos triginta sex per omnem Europam dispersos emisisse, horumque sex Lutetiam venisse; hos ergo Cartesium detexisse, his se tradidisse sermo publicus tradebat. Id quod male habuit Cartesium, qui iam meliora edoctus probe sciebat, fabulam hanc nihil veri sincerique alere. Vt vero ineptam opinionem ex animis hominum euelleret, frequentiae hominum interesse studuit, ut se inuisi- bilem philosophum non esse omnes intelligerent. Quo pacto aegritudini Mersenni quoque medelam attulit, qui, cum istam de Cartesio famam per- cepisset, moleste tulerat, amicum suum fanatico hominum gregi, quem re- uera existere ex Fluddi apologia suspicabatur, nomen imprudenter dedisse. Hinc amari illi ioci enati sunt H V E T I O ^d, qui non Cartesium modo, sed Mersennum quoque false traducit, quod his ineptiis fidem aliquando de- derint. Quanquam autem in tanta hominum, quos Lutetia alit, frequen- tia crebriores occupationes Cartesio enascebantur, ubi tamen ad se ipsum et otia sua rediit, pristina cura de vitae genere eligendo iterum distractus est; totus enim ardebat desiderio ea perficiendi, quorum caussa tot mole- stias subiisset. Diu vero iam in ea versatus erat opinione, artes mathema- ticas, per se cultas, et ad alias disciplinas vsusque non traductas, exiguum vsum praestare. Quo animo arithmeticae primo, et paulo post geome- triae quoque studium velut inutile abiecit, ratus ineptum esse numeris et imaginibus cerebrum replere, quibus imaginatio pasci melius, quam in- tellectus, possit. Id quod mirum videri queat, cum ipsum fatentem supra audiuerimus, quanquam vsum matheseos nondum agnouisset, mire tamen eum cepisse certitudinem eius et euidentiam, solidae doctrinae matrem. Sed, ut recte intelligatur, ad Cartesii scopum attendendum est, qui scientiam aliquam generalem inuestigabat, qua vniuersalia rerum omnium principia traderentur. Cum vero vulgarem algebram et geometriam ni- hil tale praestare videret, et in numeris atque figuris solum exiguo veri- tatis vsu versari intelligeret, mathesin quandam vniuersalem venabatur, quae vera, generalia et infallibilia relationum, mensurarum, et proportio- num principia ab omni materia abstrahendo traderet. Ex hac enim scientia vniuersali, sperabat, tractatum iri ad reliquas disciplinas, quicquid certitudinem et veritatem illis potest largiri. Et vidisse aliquid huius rei Cartesium omnino probabile est, teste enim, qui schedas eius msc. inspe- xit G. G. L E I B N I Z I O ^e notauit in iis, anno c l o c x x, die XI. Nou. se coepisse intelligere fundamentum inuenti mirabilis. Ast, quid illud sit,

Dd 3

ipse

d) loc. cit. p. 70.

e) loc. cit.

ipse nusquam exposuit, nec hanc methodum vniuersalem publicauit, sed tantum de ea scribere eiusque specimina dare voluit. Vnde recte infer vir illustris, qui, quod Cartesius meditatus erat, feliciori ingenio detexit et perfecit, falli eos valde, qui his, quae edidit, nimis contenti sint, methodumque eius se habere arbitrentur. Nec plus eo tempore naturali philosophiae, quam reliquis partibus, fauebat, commotus incertitudine obseruationum, quas fundamento tutiori inaedificatas exoptabat. Vnde ad bene viuendi scientiam omnem suam curam conuertendam esse statuit, et morali doctrinae animum addixit, breui tamen conuictus est, naturalem philosophiam morali vtilem praestare operam, ipsamque artem discernendi verum a falso ad dirigendas actiones suas omnino prodesse. Rediit itaque, reuocatus ad philosophiae studium, ad pristinam consuetudinem, res naturae attente considerandi, persuasus ea cogitatione, medium tutissimum videndi esse notitiam accuratam, quid simus nos ipsi, quid mundus, in quo viuimus, quis creator vniuersi, in quo habitamus? Nec frustraneam hanc suam diligentiam fuisse testatus est, fassus, lumina illa physica, quae nactus sit, plurimum sibi profuisse ad iacienda fundamenta moralis doctrinae certa et solida, facemque praetulisse illi certitudini, quam in aliis partibus, quae ad corporis sanitatem pertinent, frustra quaerimus. Quibus verbis ad eam doctrinae moralis partem respicere videtur, quam de passionibus, (ita enim affectus vocat, Graecos secutus) inscripsit, quamque physice magis quam ethice explicuisse, infra monebimus. Interim cum amicorum interpellationibus saepe Lutetiae in philosophando impediretur, anni cō 1603, vere in Britanniam minorem abiit, et tum ad Pictones, vbi bona a matre haereditario iure ad se translata, consentiente parente, magnam partem vendidit, nomen tamen dynastiae Perronii retinuit.

Iter literarium Cartesii.

§. IX. Ita facultatibus confarcinatis, cum argentum elocare apud Parisienses tuto haud posset, iter literarium suscipere statuit, Italiamque inuisere se velle parenti significauit, eo quod sciendi et viuendi copiam largiorem ex eo se referre posse sperabat. Et Heluetiam quidem primo adiit, quo eum non tam philosophorum et mathematicorum colloquia traherant, quam animalium, aquarum, montium, mineralium, aliorumque huius generis, quae ferax terra naturae curiosis abunde suppeditat, consideratio: ipsorum virorum doctorum conuersationem ita quaesuit, vt ad actiones eorum non minus, quam ad sermones, esset attentus. Ab Heluetiis ad Rhaetos et ab his ad Tirolenses simili consilio progressus est, et tum Venetias adiit, Laureti autem vota dudum in Germania concepta B. Virgini soluit. Inde Urbem vidit, curiamque pontificis iubilaeam solennitatem anno cō 1605 indicentis: qua occasione non memorabilia magis antiquitatis monumenta, bibliothecas, statuas, picturas, et quae alia artis opera illustris Roma ostentat peregrinis, considerare, quam in tanta, quae illuc confluebat, hominum frequentia, humani generis mores et chara-

f) De Methodo l. c.

g) BAILLET Lib. II. c. 3. p. 61. seq.

characteres discere studuit. Quos cum ex totius fere Europae nationibus
 ibi inuenisset, fructum satis amplum itineris sui se nactum esse ratus, redi-
 tum in patriam meditatus est. Quem cum in comitatu Iosephi Barberini car-
 dinalis legati ad Galliarum regem, suscipere breuiori per mare via potuif-
 set, maluit terra proficisci, vt nobiles Italiae vrbes inuisere possit. Tum
 Florentiam adiit, qua in vrbe eum celeberrimum astronomum Galilaeum
 Galilaei conuenisse, et de rebus naturalibus et sideralibus sermones cum
 eo miscuisse plerique tradunt, negat autem BAILLETVS ^h, quem more
 suo sequitur NICERONIVS ⁱ, eo quod ipse Cartesius testatus sit, nun-
 quam se hunc mathematicum vidisse, nec vllam cum eo consuetudinem
 habuisse. Quod vtrum vnus Cartesii testimonio satis tuto negari queat,
 omnemque verisimilitudinem migret, philosophum naturalis philosophiae
 et cognoscendorum hominum ita quidam, Florentia non transiisse insalu-
 tato Galilaeo, cuius maxima tunc inter mathematicos fama erat, eos ex-
 pendere iubemus, qui verum esse norunt, quod a tot viris doctis nota-
 tum est ^k, et ipsae quoque eius epistolae produnt, fuisse Cartesium immodi-
 cum contemptorem aliorum, et famae cupiditate ab artificijs non abstinen-
 tem, quae parum generosa videri possint. Florentia Taurinum aduolauit,
 vt exercitus Gallici Sabaudico iuncti fortitudinis testis esset, Alpiumque
 altitudinem examinaret. Tandem Lugduno Lutetiam reuersus, sedem ibi *Mora Carte-
sij Parisien-
sij.*
 fixit, et philosophicam vitam procul a luxu et superbia, decoram tamen
 agere instituit, praecipue cum absque munere, spe sua delusus, sibi viuere
 Musisque suis decreuisset, vt eo melius ingenti illi, quod conceperat con-
 silio, inquirendae veritatis, secundum methodum semel praescriptam ele-
 ctamque, velificare possit. Et vixisse quoque moribus plane philosophi-
 cis narrat BAILLETVS ^l. Liber enim ab affectuum intemperie, et immo-
 derata ludendi cupiditate, quae eum adolescentem corruerat, temporis
 meliorem rationem habebat, et licet nulli haec doctrinae certae se ad-
 dixisset, opiniones tamen moderatas et ab extremis maxime remotas se-
 quebatur in viuendo, nec sua placita prudentiorum decretis praeponerat.
 Libertatem porro supra omnia faciebat, eamque ob causam actionum in-
 differentiae valde fauebat, cum nihil semper esse bonum, quod aliquan-
 do bonum fuit, crederet. In vita autem ad verisimilitudinem respiciebat,
 vbi veram opinionem detegere non poterat, et vbi semel aliquid statuisset,
 illi ita inhaerebat, vt poenitentiae postea locus cum animi molestia haud
 esset, sed haec bona sibi esse persuadebat, quae hoc nomine ratio depre-
 hendebat; et hoc pacto cum tranquille viueret, neminem habebat, qui
 studia et consilia eius interpellaret. Quam viuendi imaginem mere Sce-
 pticam esse, et iisdem prorsus rationibus a Pyrrhonis schola commenda-
 tam magnopere immo exemplis quoque expressam ex historia Scepticismi
 veteris suo loco tradita est certissimum: quamuis Scepticum tunc fuisse
 Car-

h) loc. cit. pag. 6r.

i) loc. cit. pag. 284.

k) LEIBNIZ. l. c. p. 117.

l) p. 63.

Cartesium, nisi ad tempus, et vt certitudinem eo securius venari possët, nemo facile ex hac obseruatione collegerit. Triennium autem Lutetiae Cartesius haesit, amicos in ea mora nactus viros praestantissimos, et imprimis mathematicarum artium peritissimos, quorum tamen nemo Mersenni et Mydorgii amicitiam superabat. Et hoc quoque auctore poliendorum vitrorum optidorum artificium didicit, quod plurimum illi in dioptriciis perficiendis vsu postea praestitit. Quanquam autem in suburbio S. Germani sedem sibi fixerat et domicilium elegerat, vt ab inuisentium frequentia esset securior, amicos tamen assiduos penes se habuit: cumque paucos tamen esse videret, queis manifestare *ἐπιμύρα* sua et abstractas notiones possët, secessum iterum meditatus est, cum paucissimis amicis victurus: quod facilius statuebat, quam licebat exequi, cum valde in publicum exiisset fama Cartesii, et accurrerent viri docti certatim, preces quoque bibliopolae iungerent, vt lumina sua scripto consignata cum orbe philosophico et mathematico communicaret. Ita famae celeberrimae onere grauatus, omnibus se subduxit, et plerisque ignotus in extrema vrbs parte vixit, totus meditationi philosophicae immerfus, donec tandem famuli indicio ab amicis detegeretur.

*Molimina
Cartesii phi-
losophica Lu-
etiae.*

§. X. Ita vero tranquillitatis et silentii philosophici dulcedine orbatu Cartesius, et prioribus tumultibus impeditus, ferre libertatem otii sui amissam non potuit. Quam vt repararet, relinquendam Parisiorum urbem ad tempus anno *MDCCXXVIII* statuit, et ad obsidionem Rupellarum accurrit, voluntariam ibi militiam ideo professus, vt rem omnem, quae in celebri illa oppugnatione vrbs, occurrebat, eo certius cognosceret. Lutetiam reuersus in conuentu eruditorum, nouum quendam philosophum ^m praesentibus viris summis in philosophiam scholasticam declamantem, nouamque exponentem audiuit, et cum solus plaudere recusaret, sententiam de ea dixit, ac quod loco veritatis certae verisimiles tantum coniecturas attulisset, demonstrauit, exemplo suo comprobans, posse hominem ingenio non destitutum facile rationibus probabilibus in vtramque partem differere, nec aliam viam esse discernendi falsum a vero, praeter methodum illam naturalem, quam sequendam sibi in philosophando delegisset. Quae in re facile in sententiam Cartesii pedibus imus, miramur autem acutissimum virum haec statuentem in delineando integro naturalis philosophiae systemate, meras possibilitates, vel verisimilitudines, ipso non diffidente, fuisse secutum, vt infra dicetur. Adeo vero cepit cardinalem Berullium, qui tunc aderat, ingenii Cartesii elegantia, vt eius rei explicationem paulo luculentior sibi exposceret; cui obsecutus Cartesius methodi suae vtilitatem non in philosophia solummodo, sed in medicina quoque et mechanica, clarissimis exemplis ostendit. Ab eo tempore, magnum in summo illo viro nactus est Moecenatem Cartesius; eius enim auctoritate factum,

^m De Chandoux.

ctum, vt ad designandam scriptis philosophiam suam animum adiceret, et hoc quoque celeberrimae congregationis oratorii conditore, fauente accidit, vt plurimum nouae huic philosophiae fauerent, eamque amplificare, quantum possent, conarentur, congregationis istius presbyteri".

§. XI. Nouam itaque philosophiam condere cum statuisset Cartesius ^o, fluctuanti, quae haecenus eum retardauerat, incertitudini ereptus, modum, quo id fieri commodissime posset, explorauit: obstare autem videbantur, et calidioris climatis ratio, et hominum frequentia, quae euitari Lutetiae non poterant. Aliam igitur regionem temperatam magis et secessui philosophico aptiorem, vbi ignotus lateret, sibi eligendam ratus, Hollandiam selegit, resque domesticas amico curandas, Merfeno literarum commercium, commendauit. Transacto autem ruri hyeme, anno cLoIo cxxix, ad Batauos ineunte vere concessit inuitis amicis, quorum tamen monitis opponebat animum in sententia sua firmum, cum et Galliae calorem suo temperamento obeffe, et Batauas terras miram in otio philosophari cupientibus tranquillitatem offerre esset persuasus, et ibi philosophorum more viuere statuisset. Nempe nusquam sedem stabilem figebat, euitataque vrbiu maiorum turba, vel suburbia quaerebat, vel vicos et villas, quas sibi commodas esse deprehendebat, tanta cura locum habitationis suae occultans, vt epistolas fasciculosque non sibi, sed amicis paucis, quibus secessus eius innotuerat, tradi iuberet. In Gallia autem vni Merfeno locum, vbi commorabatur significauit, cui tam cara fuit amici voluntas, vt nemo, quo loco Cartesius versaretur, intelligeret, quique apud Batauos peregrinabantur Galli eo insalutato multoties redirent. Concessit autem Amstelodamo Franequeram, et in arce quadam vrbi contigua domicilium elegit, vbi sacra more Romano peragebantur. Soli autem diuinae gloriae philosophiam suam tum solenni voto dedicans, meditationum initium facere de existentia Dei et immortalitate animae humanae statuebat: cum et maxime proprium, et omnium pulcherrimum id argumentum haberet. Vnius tamen luminis naturalis limitibus se concludens, ea omnia seposuit, quae ex sacris reuelationis fontibus defumere solent theologi. Occupabat itaque nobile et acutum Cartesii ingenium theologia naturalis, vel, quo nomine appellabat, metaphysica, horas autem subciliuas experimentis physicis et conaminibus dioptricis tribuebat, quae valde iam apud Gallos excoluerat. Semestri exacto ad Amstelodamenses rediit, et argumentum quoque philosophicum de parhelio a Merfeno transmissum, quod iam in Frisia expendere coeperat, profecutus est, ex qua meditatione tandem tractatio *de Meteoris* enata est. Ab eo enim tempore magna attentione et industria ad meteora attendit, collectisque obseruationibus necessariis lumen tandem eleganti argumento accendit.

Quoniam

n) Conf. quae superiori Parte huius Tomi in Vita P. Baylii ea de re dicta sunt.

o) BAILLET. Lib. III. c. 1. seqq. pag. 81. seqq.

Quoniam vero suam philosophiam vtilem esse volebat humano generi, medicinae et imprimis anatomiae et chemiae operam haud leuam impendit, ratus nihil magis humanae societati prodesse, quam iunctam disciplinis mathematicis artem salutarem. Totam ergo hyemem in secandis contemplandisque animalibus consumpsit, et ignis beneficio ea detexit, quae frustra in libris quaesuerat. Ita in otio philosophico tranquille tum vivebat Cartesius, paulo turbata tantum quiete a Beckmanno, qui Cartesii inuentiones atque scripta ingratus sibi vindicauerat. Quam tamen molestiam pensauit Mersennus, qui Amstelodami Cartesium inuisit. Constantinopolitanum iter vero, quod ei tunc offerebatur a legato Galliarum regis, reiecit, animique modo recreandi causa Londinum excurrit, et declinationem magnetis in insula explorauit. Primum autem tunc placitorum suorum sectatorem nactus est, Henricum Renarium, virum doctum, et celeberrimis eius aetatis philosophis, maxime Gassendo, amicitia quoque iunctum ^p. Quem cum animo valde complecteretur Cartesius, isque in Gymnasium Dauentriense vocatus esset ad docendam philosophiam, illuc quoque concedere Cartesius circa veris initia anno 1633 statuit. Ibi interruptam telam resumens, dioptricam tractatumque de mundo absoluere satagit. Neque in terra sola suis meditationibus commoratus, ad coelestes orbis transcendit, et siderali quoque scientiae industriam addixit suam. Absoluit autem ea aestate physiologiam suam, siue meditationes *de Mundo*. Quas ita concepisse ait BAILLETVS ^q, vt relicto mundo praesenti philosophorum disputationibus, nouum sibi mundum a Deo creandum supponeret, producta in spatiis imaginariis tanta materiae mole, quae ad construendum formandumque mundum sufficeret. Huic massae confusae et inordinatae ex sua sententia leges naturales impressisse conditorem fingebat, quibus concurrentibus historiam enascentis mundi, velut praesentis enarrabat. Quam cum infra quoad summam rei ipsis Cartesii verbis depicturi simus, hoc loco nihil addimus, Lectori autem in memoriam reuocamus, quod supra iam obseruauimus, eandem censuram mereri Cartesium, quam in alios verisimilibus tantum rationibus systema philosophicum condentes tulerat, qui, non negante id biographo, solas sibi nascentis mundi origines imaginarias finxit, vna possibilitate, si Diis placet, commendabilem. Haud indiligenter in hoc lapide voluendo haecenus versatus erat Cartesius, et foetum hunc, quem mire diligebat, lambendo, ita perfecerat, vt mitti ad Mersennum, edique Parisiis posset. Ast retardauit eius cursum et editionem moratus est metus, qui Cartesium incefferat, cum audiisset, quam male multata esset apud Florentinos celeberrimi Galilaei industria. Cum enim indignis inquisitionis persecutionibus ad canendam palinodiam coactus esset

p) Natus est Hui ad Mosam 1593, iactisque studiorum fundamentis apud Louanenses, Leodienfes, Leidenfes, Traiecti ad Rhenum magistri iura accepit. Philosophiam docuit Dauentriae primum,

tum Traiecti denatus 1639, defunctum ob Cartesiana philosophiam illustratam laudauit hist. professor Aemilius. Vid. BAYLE Dict. Tom. I. art. Emilius p. 358. q) c. 10. p. 94.

esset vir celeberrimus, et scientiae praemium carcerem retulisset, similem philosophiae suae, tantopere a communibus receptisque scholarum opinionibus deflectentis euentum vaticinatus, aestuare curis coepit, quas partes eligere debeat. Obstabat enim reuerentia et obsequium, quam sedi apostolicae debebat; quo minus opinionem ab ea heterodoxiae stigmatem notatam et reiectam reciperet; aut terrae motum circa axem solis tantis verisimilitudinis rationibus radiare videbat, et, quae illi facilitas inesset explicandorum *φαινόμενων* coelestium intelligebat, ut non posset non magnam partem systematis sui physiologici isti hypothesei inaedificare. Itaque cum saluis ceteris tollere eam et abiicere non posset, nollet autem pessimae voluntati Romanorum inquisitorum, (verba damus BAILLETI¹⁾) se nudum exponere, eam hypothesein commendando, quam non intellectam illi condemnauerant, verba illis dare et oblinere os contendit, licet id neget biographus. Quod qua ratione fecerit, infra, ubi de ista hypothesei agendum, commodè magis explicabimus: hoc loco id modo moneamus, voluisse videri Cartesium, ac si terrae motum negaret: quod an dignum factum sit philosopho in ea regione viuenti, ubi bruta fulmina ex colle Tarpeio non feriunt, et degebat ipse extra periculum, Lectori expendendum relinquimus. Sed ut ad Cartesii vitam redeamus, cum longius a locis illis esset remotus, quibus commercium literarium cum amicis in Gallia fouebat, anno sequente Amstelodamum rediit; et paulo post amicum²⁾ excellentissimis mechanicae operibus illustrem in Daniam comitatus est, iisque axiomatibus atque regulis instruxit, quibus in chemiae, opticae, mechanicaeque artis vsu machinis demonstrando praeclarissimum nomen est adeptus. Circa idem vero tempus, dum Cartesius Dauentriam relinquit, scholam hanc Renerus, nouus philosophiae professor Cartesianam facere, tanta prouidentia conatus est, ut nihil inde mali, tumultusque nulli haec Cartesianismi propagati initia sequerentur. Ex quo loco Bailleti clarum est, studium condendae sectae Cartesium potissimum occupauisse, id quod in sequentibus pluribus declarabimus. Displicuit autem Cartesio, solitudinem valde amanti, frequentia Amstelodamensis; redibat ergo in Frisiam, et Leouardiam concedebat, ut quae de mechanica in amici, qui Arausionensi principi seruebat, gratiam meditatus erat, in ordinem redigeret: et his demum perfectis, ut erat mutationis amans, iterum se Amstelodamum conuertit.

§. XII. Non passurum se, apud animum suum constituerat Cartesius, ut ipso viuo scripta sua in vulgus exirent, si vera sunt, quae ex Cartesio tradit BAILLETVS³⁾: fatemur autem, nec sectae condendae studium, quod tam anxie quaesuisse Cartesium infra demonstrabimus, nec diligentiam, quam in elaborandis cum cura et amicorum manibus traden-

E e 2 dis

¹⁾ c. 12. p. 96.

²⁾ Villebressieux.

³⁾ Lib. IV. cap. 1. 2. pag. 99. Ipse hoc affirmat

CARTESIVS in Epist. ad Dinetum T. I. Opp. phil. p. m. 293. seq.

dis operibus suis adhibuit, fatis cum isto proposito concordare, et verisimile nobis esse, ideo tantum ea in parte difficilem se praeuissse amicis Cartesium, vt tanto ardentius ea sectatores expeterent, reciperentque audius. Quicquid autem illius rei est, illud certum, amicos extorsisse Cartesio nouae philosophiae scripto consignatae euulgationem. Itaque vt eorum voluntati obsecundaret, ea quae in chartas coniecerat sibi haecenus seruauerat, collegit, digessit, ordine distribuit, et quatuor tractatibus comprehensa, atque priuilegio regio munita, Lugduni Batauorum edidit, praefixo titulo ^v: *Dissertationes de Methodo rationis recte dirigendae, et inquirendae in scientiis veritatis: porro, dioptrica, meteorica et geometria, velut specimina illius methodi*. Quamquam autem omnem, quam inuenisse sibi visus est, methodum suam exponere in illo libro sibi non proposuerat, contentus rationes ostendisse, cur in dioptrica et meteoris aliam prorsus viam a communi semita delegisset; in dissertatione tamen de methodo ea adduxit, quae ad emendandas scientias philosophicas et mathematicas illum compulerant, et regulas quasdam, quas sequendas esse in inquirenda veritate sibi praefixerat, exposuit, et qua ratione de Deo, de anima humana, de principiis naturalibus philosophari coeperit, enarrauit. Quod non eo se fecisse, ait, animo, vt aliis viam panderet, sed vt iter, quo ipse incessisset haud infeliciter, detegeret. Quae vt a scopo scriptoris merito aliena censentur, ita dicis gratia a Cartesio tantum allata esse, prudens quilibet facile intelligit. Et in tribus prioribus quidem acutum et sublimem se, ast lucidum et perspicuum exhibuit Cartesius, quae autem de geometria scripserat, eruditum tantum lectoribus diuque in huius artis praeceptis exercitatis se designauisse monuit, adeoque altiora tetigit, quam quae discipuli capere possent. His autem omnibus nomen non praefixit, tentaturus, quam fortunam habitura sint, si auctoris nomen inuidiam et contradicendi libidinem non acuisset. Quae etsi laeta fatis fuit, libro isto cum plausu excepto, aduersarium tamen nactus est Aegidium Personnam Roberualium, matheos professorem regium apud Parisienses, et academiae scientiarum adscriptum, virum doctum et haut incelebrem ^x, sed acerbioris in eos animi, quos sibi aduersarios delegerat. Hunc, si vera narrat BAILLETVS ^y, in distribuendo illo libro inter eruditos omiserat Mersennus, nec exemplar tradiderat. Quo siue contemtu siue negligentia exacerbatus Roberualius geometriam Cartesii reprehendere coepit, et publicis tandem scriptis refellere, ex qua contentione tandem controuersia enata est, parum philosophis digna, cum pugnantibus magnis inter se animis irisque concurrerent. Valde molestum hoc fuit Cartesio tranquilla philosophiae otia sectanti: vt itaque animi taedium, quod

inde

v) Discours de la methode, pour bien conduire sa raison et chercher la verité dans les sciences. Plus, la dioptrique les meteoires, et la geometrie, qui sont des essais de cette methode, a Leyde 1636. 4.

x) Natus est apud Sueffionenses 1602. denatus Parisiis 1675. mechanicae laude haud incelebris.

y) pag. 106.

inde conceperat, pelleret, oppugnationi urbis Bredae interfuit, eaque capta in Flandriam iter suscepit, praefectum Duaci, quo amico utebatur, visurus, quo parario Francisco Siluio innotuit, cuius maxima tunc inter Belgii Hispanici theologos et philosophos erat existimatio², eumque inter amicos quoque suos numerauit.

§. XIII. Incertas haecenus sedes habuerat Cartesius; tandem vel ista vicissitudine lassatus, vel commoditate viuendi inuitatus stabilem sibi sedem Egmondi, qui iucundus vicus Hollandiae borealis est, et ubi religionis secundum ecclesiae Romanae placita exercitium viget, elegit. Ibi vulgatae methodi et communicatorum cum orbe philosophico et mathematico luminum suorum eum euentum habuit, quem nancisci noua plerumque solent. Aduersarios enim contra nouam philosophiam suam in arenam prodeuntes vidit Libertum Fromondum, qui philosophiam prius Antuerpiae, et tum theologiam Louanii docuerat, et contra Lansbergium orbem terrae immobilem asserendo innotuerat; porro Cornelium Giselbertum Plempium, Amstelodamensem, qui a sacris Reformatorum ad Romanam ecclesiam transferat, et tum medicinam in academia Louanienfi docebat; denique Ioannem Ciermans ex Societate Iesu theologum, qui tum disciplinas mathematicas in eadem academia tradebat. Et Fromondus quidem loca nonnulla dissertationis *de Methodo et dioptricae*, maxime vero tractatus *de Meteoris* in dubitum vocauerat; Plempius, contra ea obiectiones formarat, quae de motu cordis Cartesius adduxerat; Ciermansius praeter geometrica nonnulla explicationes quasdam meteorologicas improbauerat: omnes autem ea humanitate obiiciebant Cartesio dubia, ut quod animum eius morderet, non inueniret. Ita vero illis respondit, ut satisfecisse ipsi antagonistae falsi sint, eosque amicos in posterum habuerit. Sed et plures eius dioptrica tunc aduersarios nacta est; Fermatius enim, Curiae regiae apud Tolosanos senator, quem praeter poeseos Latinae, Gallicae, et Hispanicae, elegantiam commendabat maxima artium mathematicarum peritia, de refractione disceptationis ferram cum Cartesio reciprocabat, cuius contentionis historiam descripsit celeberrimus DE MAIRAN³. Is per Merfennum, quem commune ea aetate virorum doctorum vinculum fuisse, supra iam diximus, dubia sua cum Cartesio communicauit, focium nactus, Petitum, regium architectum operum militarium; quin et geometriam Cartesii postea est aggressus. Auxit hoc bellum mathematicum Stephanus Paschalis⁴, ipse quoque mathe-

E e 3

theos

²) VALERIUS ANDREAS Biblioth. Belg.

³) Vid. Journ. des Savans 1726. art. 1. Histoire de l'academie royale des sciences 1723.

⁴) Stephanum Paschalem, consiliarium status apud Galliarum regem, et Aluernorum supremum iudicem, commendauit partim rerum mathematicarum peritia, quam contra Cartesium Fermatii tr. de Maximis et minimis oppugnantem demon-

strauit, partim memoria Blasii Paschalis filii. Illam pluribus ex Fermatii praefatione exponit BAILLETVS, in opere maiori vitae Cartesianae, add. BAYLE Dict. T. III. art. Pascal. p. 604. not. A. hunc et obseruationes atque cogitationes de religione aduersus Atheos, et famosae Epistolae Prouinciales, quas personato Montaltii nomine aduersus theologiam moralem Iesuitarum scripsit.

theos peritissimus, qui Roberualii partes tuendas amplexus erat, quem tamen ex hac pugna fata aduersa mature retraxerunt. Ast hi tamen omnes, excepto Roberualio, in concordiam cum Cartesio redierunt, de qua lite plura hoc loco dicere non licet, consulendi autem sunt, qui vel geometriae, vel opticae, vel matheos vniversae historiam descripserunt. Accesserunt velitationes geometricae aliae, fusc BAILLETO^c enarratae, qui videndus. Valde contentiones istae molestae vitae sunt Cartesio, tempus magis nouis inueniendis quam defendendis consumere cupienti: vnde renunciare geometriae abstractae constituit, hancque aliis gloriam reliquit^d: inuenti autem mox alii sunt, qui geometriam eius commentariis explicarent. Id quod praeter nobilem quendam Batauum, quem eleganter et Cartesii nomine non indigne introductionem in eius geometriam scripsisse Bailletus refert, fecit Florimondus de Beaune, dicasterii aulici Blefensis senator^e, vir mathematicarum rerum, et machinarum quoque mathematicarum peritissimus, qui annotationibus doctissimis Cartesii geometriam illustrauit.

*Incrementa
adolescentis
philosophiae
Cartesii inter
Batauos.*

§. XIV. Geometriae Cartesianae haec fata fuere; philosophiae quoque incrementa eo tempore haud parum promota sunt, eaque valde inter Batauos disseminata est. Cuius potissimum auctor fuit Henricus Regius, medicinae doctor, qui Cartesianam philosophiam partim ex institutione Renerii, partim ex scriptis ipsius Cartesii didicerat, et tantopere eius meditationibus philosophiae fauebat, vt eas suas faceret, constructoque iusto doctrinae philosophicae aedificio Cartesianam sapientiam discipulis vulgaret. Traductus enim Dauentria Traiectum ad Rhenum Renerius, valde Cartesii philosophiam iam commendauerat, eiusque amorem, vti Regio, ita iuuenibus aliis infillauerat. Docebat tum priuatim philosophiam

scripsit, et machina arithmetica, ac inuentiones Toricellianae fecere celeberrimum. Vitam eius delineauit FORRERIA, quam securus est P. BAYLE l. c. Nobis in historia philosophiae recentioris indictus praetereundus haud est, cum non ignobile inter philosophos seculi XVI nomen sit consecutus. Admodum puer tam insolito iudicandi acumine gaudebat, vt profundissima matheos problemata solueret, licet eam fere *ἀνορδιαντος* didicisset, cum elementa tantum a patre prius hauisset. Et profecto mira sunt, quae de eius praecoci ingenio et doctrina afferunt P. BAYLE l. c. not. C. et HADR. BAILLET. Puer. praecoc. n. 77. p. 303. seqq. Specimen autem eius edidit sexdecim annorum adolescens in tractatu de Sectionibus conicis. Qui tam accurate tanque profunda meditatione scripsit visus est Cartesio, vt credere noller, a Blasio solo esse profectum, sed aut patris eum, aut alterius viri docti, virulo arauisse suspicabatur. vid. Epist. 38. Tom. II. quod iudicium vehementer displicuit viris doctis, ipsique DANIELI Irin. Cartesii per mundum P. III. p. 188. licet Iesuitae, qui licet parum faue-

rit Paschali ob lites Societati grauissimis arietibus intentatas; maximam tamen mentis acutissimae vim in eo candide contra Cartesium fastus est, frigide philosophum suum excusante BAILLETO L. V. c. 6. p. 146. quem inuidia praecocis eruditionis fuisse tactum, vix potest dissimulare biographus, conf. BAYLE not. D. Transiisse autem circa vitae finem in Cartesii castra auctor est BAILLETVS L. VII. c. 9. Quod eius fidei vel ideo relinquimus, quoniam constat, Paschalem, perpetuis morbis excruciatum, circa istud tempus abiecto philosophiae studio, theologiam moralem et naturalem tantum excoluisse, vimque ingenii ingentem atheos et religionis Christianae hostibus intentasse, vt ex eius meditationibus, licet imperfecte relictis constat, conf. FABRIC. Syllab. Script. de V. R. C. c. 30. p. 555. Plura de eo praeter laudatos dabunt DV PINVS Bibl. script. eccles. T. XVIII. p. 155. WEISMANNVS Hist. eccles. N. T. II. p. 456. alii.

c) L. IV. c. 7. seqq. p. 112. seqq.

d) c. 16. p. 127. seqq.

e) Conf. BERNIER. Histoire de Blois.

phiam artemque salutarem Regius apud Ultraiectenses; hacque occasione principia Cartesiana, praetextu ex physiologiae habitu et natura quaesito disseminabat, apud iuvenes artis medicae studium sequentes *f*. Quos cum hypothesis simplex, facilis et aperta, conclusionum ordo et concatenata series, perspicuitasque in explicandis naturae *Φαινόμεναις* mire cepisset, adeo sibi fauente expertus est, ut omnes in id conspirarent, ut stabilem fortunae eius sedem in hac vrbe pararent. Cuius paulo post egregiam occasionem nacti sunt, vacante cathedra professoris medicinae, qui botanicam et theoreticam eius partem explicabat. Regius itaque, et philosophandi elegantia atque acumine valde apud omnes gratus, et ipsa physiologiae nouae atque inauditae iucunditate commendatus, a discipulis autem, quorum magna pars parentes habebat summo in ea vrbe loco positos vbicunque poterat enixe traditus, publicorum doctorum collegio, fauentibus et plaudentibus cunctis est adiectus. Qui cum Cartesianis luminibus hunc noui muneris splendorem tribueret, Cartesio gratias egit, precatusque eum est, ut iuuare conamina et perficere eruditione sua atque philosophandi peritia vellet. Non denegauit Cartesius Regio amicitiam suam, et non solum de rebus ad medicinam spectantibus, quas tum tractabat, sententiam illi suam aperuit, sed et, quibuscunque posset, modis eruditionem eius philosophicam auxit: factumque inde est, ut inter Cartesianos doctores primum tum locum occuparet, ut ex dicendis constabit. Defecit tamen postea in nonnullis a Cartesio, et sua lumina secutus, secundum propria principia statuere coepit, quod male habuit Cartesium, quod a veritate semel agnita ex parte defecisset. Ast laudandum in Regio est, spiritum sectarium reprobante, et Cartesium in iis non sequente, quae perperam illi dicta videbantur, quod libertatem philosophandi, quam tantopere sibi vindicabat Cartesius, sibi quoque asseruerit, et sectam spirantem praeceptorem deseruerit, licet id valde displicuerit Bailletto, qui passim eum reprehendit. Ita vero caput extollente in cathedris philosophicis doctrina Cartesiana dici non potest, quantos ea fautores et sectatores in academia Ultraiectina reperierit, nam praeter viros quosdam illustres, ex magistratu vrbis, et medicos aliquos atque mathematicos, valde placita Cartesiana probabant professores eius scholae Antonius Aemilius et Cyprianus Regnerus. Sed et miraculum illud foeminarum eruditarum, Annam Mariam Schurmanniam inter sectatores Cartesianae philosophiae numerat BAILLETVS *ff*. Quod utrum verum sit, dubium facit character virginis eruditissimae, theosophiam quandam affectantis, et imprimis ea euertunt, quae de colloquio inter Schurmanniam et Cartesium habito, narrat biographus Labadii apud GOD. ARNOLDVM *g*. Sed quaecun-

f) BAILLET. l. c. L. V. c. i. p. 130. seqq.

ff) l. c. p. 134.

g) Supplem. hist. eccles. T. IV. p. 1263. seqq.

Narrat eo loco auctor anonymus vitam quoque

Schurmanniae, et innotuisse eam praeter alios viros doctos ait ex philosophis Gassendo et Merfeno; de Cartesii autem amicitia et philosophia eo tempore exulta non modo nihil habet, sed po-

quaecunque Schurmanniae sententia de Cartesiana philosophia fuerit, illud certum, non Ultraiecti tantummodo, sed Amstelodami quoque, Leidae, atque Hagae Comitum asseclas Cartesium fuisse nactum, ex quo eius amicorum quoque valde auctus est numerus. Quem tamen minuit Reneri mors, anno 1639 viuis erepti, cuius fato philosophia Cartesiana ad vnus Regii cathedram transiit. Quam tamen in oratione funebri magnifice extulit collega eius Aemilius, laudans Renerum, quod insolita animi virtute auctoritatis praeiudicium eiecerit, et libertate humana sibi vindicata in natura rerum exploranda tanto duce facem praeferebat, et gratulatus est vniuersitati vrbique, quod philosophiam veram haecenus humano generi ignotam apud se personantem audiant. Tum orbatus praeceptore Regius, ad vnum Cartesium recurrebat, et vnus primusque omnium discipulorum eius excellebat, adeo vt et stipendium augetur, et noua ei problematum physicorum explicatio simul demandaretur. Qui si moderationem atque prudentiam eruditioni suae parem possedisset, dubium non est, quin tranquilla Cartesianae philosophiae otia conseruauisset. At alia omnia euenerunt, et euauerunt mature halcyonia, quibus Cartesius eiusque doctrina haecenus fuerat gauisa.

*Controuersiae
Ultraiectinae
de Cartesianismo.*

§. XV. Nempe valde eminebat tum inter theologos Ultraiectinae scholae Gisbertus Voëtius, quem controuersiae Remonstrantium synodusque Dordracena fecerant celeberrimum^b, qui primum quoque inter

tius sequentia tradit: Cartesium, cum in Sueciam profecturus Schurmanniam inuissset, inuenisse Bibliorum Hebraicorum codicem, in tabula positum, cumque ex virgine audiuisset, delectari se linguae sanctae studio, reposuisse: mirari se, foeminam tam elegantis ingenii pretiosum tempus rebus tam exigui momenti perdere. Respondisse Schurmanniam: operae pretium facere eos, qui eam linguam addiscant, cum versionum tanta certitudo non sit, vt non longe melius sit recurrere ad *ἀντίγραφοις*, eo quod interpretes haud raro fallantur. Id vero multo magis in sacro codice euenire, quem nemo accurate interpretari queat, nisi eo spiritu illustratus, a quo sacrae literae profectae sint. Regessisse Cartesium: eadem se olim opinione detentum, linguae sanctae operam dedisse, at lecto primo capite Geneseos, creationis historia, nihil ex ea clari atque perspicui potuisse haurire. Se itaque Mosen, qui intelligi noluerit, et animum magis confusione irretierit, reliquisse. Id adeo faciuisse animum Schurmanniae, auctor addit, vt graui inuestiua philosophi impietatem reprehenderet, cauereque, ne vllum ei cum Cartesio esset commercium. Laudasse quoque in scheda, in qua rem hanc notauerat, dominum, quod ab hominibus impiis et profanis ipsam retinuerit. Haec si vera sunt, valde suspecta est Bailei narratio, qui haud raro sa solet

omittere, quae heroi suo, quem extollendum sibi sumit, parum honorifica esse credebatur.

h) Celeberrimum Voëtii nomen est inter eos, qui Caluinum securi aduersas partes ore calamoque aggressi sunt. Cum Marefo quoque inimicitias aluit, de quibus eius controuersis, quasque in contentionibus Cartesianis atque Cocceianis partes defenderit, annales ecclesiastici superioris seculi consulendi sunt, nec hoc loco enarrari potest: quae autem ad Cartesianismi historiam pertinent, cuius praecipuus aduersarius extitit, in sequentibus notabuntur. Hunc quem acerrimum antagonistam experiebatur Cartesius, ipse velut pessimum depinxit in Epistola ad Dinetum Iesuitarum praepositum prouincialem per Galliam, T. I. Opp. phil. p. 298. scribit enim de eo: „Cluet theologus, concionator, disputator, magnamque sibi apud plebeios homines gratiam potentiamque conciliauit, ex eo quod, modo in Romanam religionem, modo in alias quascunque, a sua diuersas, modo in potentiores inuachendo, feruentem et indomitum pietatis zelum prae se ferat, interdum etiam diceris scurrilibus plebeculae aures demulceat; quodque multos quodlibet libellos, sed a nemine legendos emittendo; varios auctores, sed saepius contra se, quam pro se facientes, ac forte ex indicibus tantum notos citando; et de quibuslibet scientiis, tanquam „ si ca-

inter vr̄bis ministros locum obtinebat. Is cum bellicosum elatioremque gereret animum, quam polemicorum scriptorum lectio haud parum nutriuerat, philosophiam autem aliam non nosset, quam quae scholastico more solebat tradi, quamuis esset Regii amicus, et ad augendam eius fortunam haud parum attulisset, vehementer tamen nouam philosophiam, quam obstare religioni bonisque moribus clamabat, reuera autem suae famae obesse sibi persuadebat, improbare coepit. Haecenus autem Reneri eum retinuerat auctoritas, at post eius mortem inuidenda, quibus Cartesianam sapientiam commendauerat Aemilius elogia, zelo atque inuidia accenderunt eius animum. Cum vero quae philosophice dicta erant, non intelligeret, ad ea reprehendenda conuersus est, quae in dissertatione de methodo de Dei existentia philosophatus erat Cartesius. Ea enim inurendae atheismi maculae occasionem valde fauentem illi suppeditare videbantur. Edidit itaque dissertationem academicam mense Iunio anni c1o1ocxxxix, de atheismo, in qua praetermissio Cartesii nomine, praecipuas eius, quas de Deo tradidit, meditationes impietatis suspectas reddere conatus est. Vidit id Regius, at cum vti eius amicitia se posse crederet, vulnus Cartesianae philosophiae inflicto diffimulauit, et vt ingruentem tempestatem prudenter declinaret, Cartesianam de naturalibus decreta, problematica tantum iuuentuti proponere constituit, facta auditoribus potestate, vt postquam Scholasticorum quoque placita atque rationes enarrasset, eligerent, quicquid placeret probareturque ipsorum examini. Quam comparisonem ab eo ita institutam fuisse, vt potiores necessario vitae sint Cartesii partes, nobis non monentibus quilibet intelligit. Et fortasse tranquillius haec facta essent, nisi intemperantior iuuenilis Regii animus, a moderatione Cartesii, multa arte quaelita recessissetⁱ. Nempe cum in disputatione quadam academica opponens rationibus Cartesianis pugnaret, et praeses eius velitationis Franciscus Senguerdus pro respondente nonnulla regereret, insurgens Regius magna ani-

mi ve-

„si earum gnarus esset audacissime sed imperi-
 „tissime, loquendo, admodum doctus indoctis
 „videatur. Periores autem, qui sciunt, quam
 „importunus in aliis prouocandis semper fuerit,
 „ac quam saepe, vbi fuit disputandum, conuitia
 „pro rationibus attulerit, turpiterque victus discel-
 „serit, si sint diuersae ab eo religionis, palam ir-
 „rident, et contemnunt, eumque iam publice
 „nonnulli sic exceperunt, vt nihil noui deinceps
 „in eum scribi posse videatur, si vero cum illo in
 „religione consentiant, etsi quantum possunt, ex-
 „cusent, et tolerant, eum tamen in animo non
 „probant.“ Atrociora habet in Ep. ad Voetium
 T. I. p. 317. seq. Similia sectatores passim de Voetio
 pronuntiant, inter quos acriter in eum inuehit
 MALLEBRANCHIUS de Inq. ver. L. IV. c. 6.
 Facile in hac delineatione manum aduersarii agnos-
 cas, nec enim eruditio ei denegari potest, vt ex

Hist. philos. Tom. V.

scriptis eius constat; at magnis iris animisque in omnes eum insurrexisset, qui communem viam deseruisse visi sunt, notius est, quam vt negari excusarique queat, recteque notauit in Praef. ad MALLEBRANCHII librum laudatum LENFANTIVS. Nempe ambitione turgebat et spiritu persecutorio, et nescio quem dominatum in ecclesia spirabat, id quod haud obscure in notissimo Politiae ecclesiasticae opere prodidit, detegente hos eius conatus LVD. MOLINARO, is enim LVDIOMERVS COLVINVS est, qui Papam Ultraiecinum, siue mysterium iniquitatis reductum a cl. Viro Gisb. Voetio Lond. 1668. 4. edidit. Conf. CHR. THOMASIVS Hist. cont. inter imperium et sacerdotium app. c. 1. §. 47. seqq. p. 423. seqq. c. 2. p. 67e. seqq.

i) BAILLET. I. c. p. 144. seqq.

Ff

mi vehementia opponenti vindicare victoriam, moribus conflictuum literariorum contrariis annis est. Id quod valde offendit professorum animos, qui ista imprudentia exacerbati aurem praebere Cartesianismi accusatoribus coeperunt, et ab eo tempore gliscere coepit ille igniculus, qui tandem in apertam flammam erupit. Regius autem et consilium Cartesii de futuri anni doctrina explorare, et quaestiones ei indies novas proponere ^k et partes eius quoque publice contra Plempium defendere perrexit. Illum enim nouam Cartesii sententiam de motu cordis atque sanguinis circulatione Harueanis obseruationibus innixam oppugnauisse supra narrauimus, addentes Cartesium amice et accurate respondisse. Quam controuerfiam cum noua narratione ita exposuisset Plempius, vt roboratis partibus suis Cartesii responsiones omitteret, indigne id ferens Regius, malam illi fidem scripta ad eum epistola exprobrauit, et rationibus ad incitas redactum in partes Cartesii transire coegit. Interim Egmondo Harderonicum secesserat Cartesius, ast urgente Regio in agrum Ultraiectinum remeabat, quo loco tamen Voëtii insidias timens iterum cessit, et Lugdunum Batauorum anno 1650 abiit. In qua academia praeter magistratus nonnullos fruebatur amicitia Iacobi Golii, quem praeter philologiae orientalis eximiam prorsus notitiam matheos peritia illi commendaauerat, tum Bernardi Schottani, qui prius Ultraiecti docuerat, valdeque ubi Cartesio atque Regio fauerat ^m; itemque Claudii Salmasii ⁿ, Andreae Riueti ^o, et Abrahami Heydani ^p, cuius nomen postea in controuerfiis Carte-

k) Tractabant illae de natura angelorum, de anima hominis eiusque vnione cum corpore, de anima bestiarum et plantarum, de vita et motu cordis et sanguinis circulatione.

l) Vid. BAYLE Dict. T. II. art. Iaq. Golius p. 527.

m) BAILLET. L. I. c. 8. p. 156. non confundendus est cum Ioanne Schottano, quem Cartesianam philosophiam contra Huetii aggressiones defendisse Parte antecedente in Huetii vita diximus.

n) Parum is in philosophia eminebat, sed fauebat tamen Cartesio, quem tamen aliquando suspectum habuit, quod Heinsii partes tueretur. BAILLET. L. c. c. 9. p. 161.

o) Etiam hunc videri magis voluisse, quam fuisse Cartesianum ait BAILLETVS, l. c. p. 153. non enim satis affectum fuisse mentem Cartesii.

p) Vitam Heydani ex WITTICHI Oratione funebri discas, ex qua potiora exhibuit P. BAYLE Dict. T. II. art. Heidanus p. 699. qui, ne nimis sumus, ipse videndus. Huic caedum scholasticae philosophiae excitauerat praeceptor Iachaeus, inepte de formis substantialibus cum eo disputans. Ita enim praeparatus, cum formas accedentes nouo doctrinae genere traderet Cartesius, adeo ista hypothesi captus est, vt in eius castris transfret. Inde factum, vt hanc quoque philosophiam ad cathedram publicam traductus propagaret, plurimumque eam commendaret, cum eloquentia parem vix haberet. Et hoc viro egre-

gio amico fuisse usum Cartesium, et libenter cum eo conuersatum, licet ministerio ecclesiastico esset affixus, BAILLETVS l. c. narrat, eo quod careret vitis reliquorum, quibus ab earum consuetudine Cartesius disiungebatur. Qui quoque quantae eius in demonstranda Cartesianae philosophiae vis atque elegantia fuerit, pluribus enarrat. Turbare autem viri docti otia controuerfiae Cartesianae et Cocceianae postea exortae, cum ob Diss. de Sabbatho et die dominica litem ei mouissent Cocceii antagonista. Cum enim Cocceium in argumento de moralitate sabbathi strenue defenderet, inuenisse se, non quod pueri in faba rati Voëtiani, amicitiam Cartesii et fauorem philosophiae Cartesianae miris accusationibus et iniuriis rependerunt. Qua de re acerbe ipse est conquestus in Considerationibus ad res quasdam nuper in academia Batava gestas p. 40. Nec haec sola inuidiae atque insidiarum meta fuit. Nam cum curatores academiae Leidensis d. 16 Ian. 1676. certas propositiones, omnemque metaphysicam Cartesianam damnassent, et publico interdicto prohibuissent, improbavit factum Heidanus, cum quod iniuriam fieri auctori- bus, talia prodentibus crederet, tum quod indecenter ista geri inter Protestantem putaret. Quod ita offendit curatores, vt instigantibus Cartesii et Cocceii aduersariis Heidanum octogenario proximum munere locoque monerent, non inuito sene doctissimo, qui haec oris ad praeparandum animum ad beatam analyfin, biennio post factam adhibuit.

Cartesianis apud Batauos innotuit. Hoc vero Cartesiani placita probante et discipulis commendante, in ea quoque schola Cartesiani philosophia obtinere coepit: nec efficere multum potuit, qui primus publico scripto contra Cartesium in arenam Hagae Comitum prodiit anonymus, eo quod leui brachio in ea arena fuisset versatus, quae causa fuit, cur congregari cum eo noluerit Cartesius. Ast quod serenum Leidae videbatur coelum, in Ultraiectina academia nubilus opertum tempestatem grauissimam Cartesianae philosophiae minatum est. Nempe auctoritate sua et dicacitate utebatur Voëtius, ut Cartesium, quique eum presso pede sequebatur, Regium redderet suspectissimos, quod religioni Reformatae ecclesiisque protestantium essent infensi. Quod ut more suo consequeretur, de atheismo iterum tertiumque disputans animos quasi praeparauit. Tum Regium aggrediendum esse ratus, paradoxa medica, quae ille Cartesianis placitis suffultus tradebat, adortus est, nouaturiens illi et a placitis scholarum Batauicarum luxurianti audacia recedens ingenium exprobrando, et praecipue dissertationem eius de circulatione sanguinis exagitando. Quibus clamoribus factum, ut professorum animi accenderentur ad sufflammandam, quam Regius tantopere promouebat, harum nouitatum fortunam, et a Bernardo Schottano rectore tacere is iuberetur, licet ipse faueret Cartesio. Quod cum amice potius suauisset, quam seuerè iniunxisset Schottanus, at desereri ita prodique veritatem conquereretur Regius, res ad senatum academicum delata et Regius in alio argumento minus nouitatem spirante diligentiam exercere suam, eamque opinionem velut problema aliquod *ὡς ἐν παράδειγμα* tangere iussus est. Misit ad Cartesium theses suas Regius, ut emendaret, correctasque hunc in modum publice non sine eximio auditorum applausu defendit. Quod cum Voëtium pariter et medicos academiae pessime haberet, responderentque eius demonstrationibus Primerosius et Syluius, non sine bile et satyra eos retudit Regius. In qua apologia multa quidem mutauit emolliuitque Cartesius, impedire autem non potuit, quin publico interdicto caueret senatus academicus, ne quid nouitatum introduceretur, vnde academia detrimenti quid caperet, vel statuta eius laederentur. Vidit Cartesius per Regii latus se quoque peti: vnde conscripta explicatione interdicti senatus academici, sua intelligi non posse demonstrauit: cumque Hoolekio, qui inter magistratus eminebat, et sequente anno consulatum gerebat, rem omnem persuasisset, eo res perducta est, ut liceret Regio lectiones continuare, relictis iis, quae nimis praecipitanter asseruerat, commendataque feruoris iuuenilis moderatione.

§. XVI. Ita dum apud Batauos premitur philosophia Cartesiani, *Fortuna philosophiae Cartesianae in Britannia magna et Gallia.* fama eius in Britanniam transfretante insularis commendatur; et consilium agitant philosophiae fautores Cartesium cum Mydorgio in Angliam traducendi. Cuius auctor erat Carolus Cauendish siue Candifius, qui cum fratre Noui Caetri Duce philosophis valde fauebat, et imprimis Cartesiani.

Ff 2

g) BAILLET. L.C.L. V. c. 8. p. 155. seqq.

Cartesianam philosophiam deperire coeperat, eo quod mathematicarum disciplinarum, in quibus ipse excellebat, methodo viam aperire scientiis erederet, qua ad laetiores successus properare, liceret, et ipsae matheos partes pulcherrime perfici possent. Facile annuit Cartesius, sine dubio quod patronos nacturum se speraret, quorum impensis atque auspiciis securius laetiusque in philosophia versari posset. Promiserat enim Carolus I. rex magnae Britanniae, de necessariis omnibus sua munificentia iri prospectum. Difficulus autem propinquorum amicorumque nexibus extricari se passus est Mydorgius, qui dum moram necit, et cunctatur quoque propter illum Cartesius, erumpunt in atrocissimam flammam, et graue excitant incendium iurgia ciuium Angliae, quae cum in bellum tandem ciuile exarsissent, argento ad ferendos belli sumtus traducto, res illa omnis euentu caruit, et Cartesius pristinas sedes seruauit. Molestior autem ex Gallia nuntius illi allatus est, totam Societatis Iesu familiam contra eius philosophiam insurrexisse. Signum praetulerat Petrus Burdinus¹⁾, eiusdem sodalitiis philosophus, qui in collegio quod Clarmontii est, docebat, et dioptricam eius thesibus publice ventilatis erat aggressus. Et rogauerat quidem per Merfennum Iesuitas Cartesius, ut obiectiones ipsi suas transmitterent, at cum tales non accepisset, vidisset autem Iesuitam in publicam arenam literariam contra ipsum descendentem, suspicatus totam societatem, quam arctissime inter se conspirare nouerat, in eum inimico animo consensisse, valde huic conatui indignatus est, et vniuersam societatem, exercitum hostilem esse in suae philosophiae interitum insurgentem iudicauit, eo animo, ut solum se eorum aciei se obicere statueret. Longum esset totam eam historiam enarrare, exponereque quibus suspicionibus sub cinere incendium illud fouerit, quod tandem in apertum contra Iesuitas bellum exarsit, plura dabit, qui prolixè rem narrat BAILLETVS²⁾. Id modo notamus, de bello hoc philosophico scholasticae philosophiae inferendo, et magno animo iraque gerendo, ita cogitauisse Cartesium, ut fati appareat, contradictionis fuisse impatientissimum, et aliquod a lectoribus suis obsequium postulauisse. Quod utrum deceat talem tantumque philosophiae reformatorem, prudentis Lectoris iudicio definiendum relinquimus. Et ab his originibus graues illae controuersiae exortae sunt, quae non Cartesium modo, sed sequaces quoque, et inter eos Iansenistas nonnullos et presbyteros oratorii cum Iesuitis commiserunt, quas in sequentibus tangeamus. Nec negat id DANIEL³⁾, quo auctore ideo Iansenistarum fauorem ambiit Cartesius, ut et aegre hoc pacto Iesuitis faceret, et deuotis mulierculis philosophiam suam commendaret; cuius illum fuisse Parisiis euentum ait, ut per aliquod tempus in foeminarum congressibus, vna Molinismi cum Cartesianismo comparatio audiretur. Eodem tempo-

¹⁾ Vid. Epistola ad Dinerum I. c.

²⁾ Vid. e. II. p. 167.

³⁾ I. c. P. III. p. 195.

tempore et patrem et filiam quinquennem, quam in coelibatu genuerat, morte amisit et amare deplorauit.

§ XVII. Adeo ingrata his circumstantiis facta est Cartesio Ultraiectioni vicinia, ut domicilium iterum Lugdunum Batauorum transferret; odiosa enim ei erat Voëtii memoria, qui eum velut proditorem a Gallis emissum, ad insidiandum libertati Batauicae et religioni protestantium apud omnes inuisum conabatur reddere: Conquestus praeterea est Cartesius, non contentum suae partis homines contra ipsum concitauisse, etiam catholicos adiuuasse, et atheismum atque scepticismum obiciendo, coelum terramque mouisse, nec monasteria Parisiensi praeteriisse: tanta audacia, ut ad inferenda Cartesio atheo signa hostilia ipsum Mersennum inuitaret, et odiosa Vanini cum Cartesio comparatione ad mutandum in philosophum animum eum seducere conaretur. Quod tamen tantum abest, ut Cartesii famae apud Gallos nocuerit, ut potius a Galliarum rege Ludouico XIII. magnificis conditionibus in aulam vocaretur, depraedicante eius merita, qui summae rerum tum praecerat, cardinali Richelieu, cui indignum videbatur, eo ornamento patriam carere. Et inuenisset forte Cartesius locum generi et natiuitati suae conuenientem, certe lauto stipendio fuisset maectatus, nisi secessum philosophicum strepitui aulico praeferens, a tumultu ciuili prorsus abhorruisset, maluissetque sibi viuere, quam alieno obsequio. Nempe fatis tum suppetebat Cartesio, vnde viueret, cum familiarum haud amplam aleret, aut consumptis paulo magis facultatibus deinceps simile aulae beneficium anxie, frustra licet, quaesuit, ut infra dicemus.

§ XVIII. Acta haec sunt anno dno 1637. Anno sequente prodiit secundum opus Cartesii, nempe *Meditationes philosophicae primae, ubi demonstratur existentia Dei et immaterialitas animae*; hunc enim initio titulum auctor tractationi praefixerat; aut edentium negligentia factum, ut pro, voce, *immaterialitas* poneretur, *immortalitas*, vnde hanc tandem ei hederam suspendit Cartesius, qua nunc inter opera philosophica comparet: *Meditationes philosophicae, de prima philosophia, in quibus Dei existentia et animae humanae a corpore distinctio demonstrantur*. Has manu tantum descriptas prius ad Mersennum transmiserat, rogans, ut qui viros doctissimos vbique amicissimos haberet, communicata cum iis dissertatione ista, eorum sententiam exquireret. Quod cum in argumento nobilissimo omnino vtilissimum iudicaret Mersennus, amici desiderio paruit, et viris doctis eam dissertationem legendam examinandamque tradidit. Viderunt illae obiectiones cum responsionibus Cartesii lucem ad calcem meditationum, et a septem viris doctis cogitationes exhibent. Primas ad amicos suos transmisit Caterus Doctor Louaniensis, quae cum Cartesianis placitis valde fauerent, sententiam suam eum rogauerant: quibus mediantibus

Ff 3

diantibus

n) BAILEY ET. c. 12. p. 170. Hoc criminandi occasionem aduersariis Cartesii praebuit, qui tamen ridendo votum castitatis se non concepisse,

respondit. Ep. ad Voët. T. I. Opp. phil. p. 315. Exagitarus ideo ab HVERTIO Memoires pour le Cartes. p. 41.

Cartesius apud Gallos frustra a Voëtio exagitarus factus.

Meditationes philosophicae a Cartesio qua fortuna editae.

diantibus responsiones quoque ad Cartesium transmissae sunt. Alteras collegerat Merfennus ex ore theologorum et philosophorum Parisiensium, qui et ipse nonnulla ex suis addiderat. Tertias tradiderat Merfennus Thomae Hobbesius, quarum in antecedente capite historiam ex instituto iam enarrauimus. Quartas suggererat Antonius Arnauldus eo tempore adhuc iuuenis, at magnis iam tum passibus ad doctrinae gloriam grassans, et acutum atque elegans ingenium ostendens. Qui inter alia, (ingrato forsitan Cartesio indicio, qui inaudita et noua omnia se afferre iactabat) monuit, principium a Cartesio ad initia philosophandi rite faciunda adhibendum: ego cogito, ergo sum: iam adductum fuisse a D. Augustino. Nec is contentus philosophice has meditationes examinauisse; etiam illa critico examine explorauit, quae ad theologiam pertinent, et imprimis monuit inadaequatam definiendi statuendique regulam esse, quicquid clare, distincteque concipiatur, illud verum esse, eo quod in argumento theologico falsa sit. Maxime autem urgebat notionem corporis, extensionis dimensionibus definiti, repugnare dogmati de transsubstantiatione. Quod ita repulisse Cartesium, ut mentem patrum Tridentinorum euerteret, in Baylii vita, parte huius *Tomi prioris* pluribus enarrauimus. Quintas obiectiones faciebat Gassendus, inter aduersarios Cartesii et hypothesei diuersissimus, et ratiocinandi arte fortissimus. Quem ita suis arietibus fuisse aggressum Cartesium, ut quod accurate regereret non haberet, in Gassendi historia parte prioris *Tomi huius* explicuimus. Valde hanc controuersiam in partes Cartesii rapit, et, ut id obtineat, narrationem pingit suam, BAILLETVS *, at ita in ea re versatur, ut lectori a partis studio alieno satis non faciat. Quod enim ille contendit, amicitiam utriusque philosophi labeculam ex parte Gassendi primum accepisse, ex quo Cartesius dissertationem Gassendi *de parbelio* anno dno 1639 *Romae viso* in tractatu *de Meteoris* silentio praeterierit: inuidumque gloriae Cartesianae quaesuisse causam Gassendum, ut eam obscuraret: id utriusque philosophi scriptum legentibus, falsum esse apparebit, constabitque Cartesium, rationum Gassendianarum robore prostratum ad verborum aculeos confugisse; quos frigide satis excusat biographus. Vnde iam suo loco ad GERARDI DE VRIES dissertationem de hac contentione utriusque philosophi celeberrimi lectorem dimissimus. Sextas obiectiones ex eruditorum ore Parisiis et in prouinciis Galliae iterum collegerat submiseratque Merfennus; septimae autem debentur Bourdino Iesuitae.

*Motus Vltra-
iectini contra
Cartesium.*

§. XIX. Dum haec in Gallia geruntur, et honesta pugna Cartesii copias aggrediuntur viri docti, nouis tumultibus scenam Ultraiectum aperit, fascibus academicis ad Voëtium delatis, quo non maleuolentiorum hostem habebat Cartesius. Valde eius insidias timebat Regius, adeoque eum sibi amicum reddere quouis modo tentabat. Itaque honorem praefatus disputationem edendam ei offert, emendationem ipse rogat: vincitur

*) Lib. VI. c. 5. p. 190. seqq.

citur Voëtius, contentusque ad saluandam veteris philosophiae existimationem annotationes quasdam adiecisse, permittit, ut theses nouae corollariorum instar, adiecto Cartesii nomine disputantium examini subiicerentur. Prodiit in scenam Regius praeses, respondente Ioanne de Racy, iuvene doctissimo, et iam tum longe in Cartesianae philosophiae cognitione profecto, (qui eam quoque, apud Leideneses et tum apud Amstelodamenses philosophiae professor constitutus amplissime inter Batavos propagauit, editaque *Clauae philosophiae naturalis Aristotelicae Cartesianae* pro hac docte pugnavit.) Quorum vterque cum exercitatissimus esset, pulchra victoria potiti nouae philosophiae gloriam inter iuuenes studiis dicatos valde auxerunt. Quod cum videret Voëtius poenituit ipsum, quod ita facilem se praeuisset, nec mederi aliter rei posse iudicans, quam si academia Regius eiiceretur, huc omnem curam conuertit. Non defuere talia meditantium reliqui Peripatetici doctores, quorum auditores, non data respondendi in conflictibus publicis potestate suppletionibus importunis Regium impediuisse conqueritur Cartesius. Ille vero cum in nonnullis a Cartesio deflecteret, disputando pergebat, philosophiae suae patrocinium quaerere, consulto tamen semper Cartesio, qui prudenter multa deleuit, emendauit, caute mutauit, ne aduersariorum inuidia in suum, quod anxie euitabat, caput conuerteretur. Tandem cum fatis iam sub cinere ignis emicuisset, in apertam flammam erupit, consensereque duce rectore suo Voëtio, professores, operam dandam esse, ut nouitatibus Regii occurratur. Cuius facilis se obtulit occasio, cum in disputatione aliqua, quae Regio praeside defendebatur, inter theses ex variis ac inconnexis quaestionibus conflata, haec poneretur: ex mente et corpore non fieri vnum per se, sed per accidens, vocando scilicet ens per accidens id omne, quod ex substantiis duabus plane diuersis constaret, nec ideo negando vnionem substantialem, qua mens corpori coniungitur; nec vtriusque partis aptitudinem naturalem ad istam vnionem; unde apponebatur: illas substantias dici incompletas ratione compositi, quod ex earum vnione oritur. Non probabat terminorum modique loquendi insolentiam Cartesius, licet re ipsa nihil insoliti dici putaret; nec Regius huic asserto magnopere insistebat; attamen sufficere videbatur Voëtio, ad accusandum haereseos medicum eumque ex academia eiiciendum. Qui vbi ista obseruauerat, et ipsum, et reliquos theologiae professores adit, constatatur, se illam thesin non probare, assermat, se nihil aduersus theologiam sensisse aut scribere voluisse;

y) Adeo deperisse Cartesianam philosophiam hunc virum, ex narratione Volderi refert cel. STOLLIVS Introd. in Hist. Lit. P. II. c. 4. §. 41. p. 554. ut quinque numos aureos illi soluendos promiserit, qui vnus erroris philosophiam vel scripta Cartesii possit convincere. Mutauisse autem mentem oportet, si vera sunt, quae ex ipsius ore tradit BENTHEMIVS in Statu eccles. et scholastico Batavorum P. II. c. 4. §. 91. p. 383. 199.

mire eum de Cartesianae philosophia statuisse, et improbauisse eius usum in disciplinis aliis, eam comparando cum vasis Samiis, quae ad ornatum adhiberi, non autem ad usum, queant. Haec senex pronuntiauit, forte senis seueritate mutatus.

z) Amstelod. 1677. 4.

a) Rem omnem enarrat ipse CARTESIUS in epist. ad Dinetum Opp. T. I. p. 298. seq.

isse; ostendit in eadem academia idem docuisse Gorlaeum^b; sed frustra. Edit post paucos dies Voëtius theses, quibus hunc titulum praefigere voluisse scribit Cartesius: *Corollaria admonitoria ex auctoritate S. S. facultatis theologiae ad studiosos proposita*. In iis dictam quaestionem his verbis fugillat: *Sententiam Taurelli, quem Heidelbergenses theologi appellant atheum medicum et vertiginosi iuuenis Gorlaei, qua statuitur, homo ens per accidens, multis impingere modis in physicam, metaphysicam, pneumaticam et theologiam*^c. Id quod eo animo faciebat, ut subscripto a collegis libello isto, Reginus velut haereseos suspectus ex concilio academico eiceretur. Adiecit et alia, invidiam nouitate et paradoxo sensu accendere aptissima, quae probato et signato a theologis et concionatoribus libello isto magistratum compellerent, ut res ad synodum ecclesiasticam deferretur, qua moueri loco posse Regium sperabat. At Reginus, quamprimum strui sibi hunc in modum insidias intellexerat, Hooekium consulem, qui Cartesio fauebat, adit, rogatque auctoritatem suam consiliis perditissimis interponeret. Is Voëtio mandat, et nomen facultatis omittat, et illa deleat, quae existimationem Regii laedere possint. At iam impressae erant paginae, quo praetextu cum nihil mutasset Voëtius, in ipso conflictu in oppositos, quorum plerique discipuli Regii fuerant, vehementer debacchatus et victoriam de noua philosophia reportauisse sibi visus est. Probe vidit Reginus ancipitem sibi aleam esse, et si taceret, habitum iri pro victo, si publicis se conflictibus defendere pergeret, strepitus, ut antea fore paratos ad impediendum ne audiretur. Ad aliud ergo consilium delatus, thesibus Voëtii scripto respondere statuit, licet silentium illi consul suauissimum. Idem commendabat Cartesius, improbatque Regii imprudentia quod, nouas veritates inuiso nouitatis titulo vendidisset, cum satius fuisset veteri nomine compellatas rationibus nouis immutare, auctor illi erat, ut, quantam posset, modestiam adhiberet, sine pertinacia ea quae incommode dicta vel male expressa videri possent, emendaret, et sinceram atque philosopho dignam erroris confessionem sibi non putaret esse dedecori. Idem Aemilius inculcabat, et amici Cartesii alii. Noluit tamen eorum monitis obsequi Reginus, veritus, ne auctoritas sua apud discipulos vilesceret. Annuuit tandem Cartesius, ad apologiam emendauit, modestiora supposuit, et aduersario magis honorifica; cuius exemplum adhuc inter epistolas Cartesii extat; iterum tamen silentii tutum esse praemium, monuit. Prodiit itaque libellus apologeticus, ea facie, ut testetur Cartesius, multos, qui eum legerint, existimasse, nihil in eo esse, de quo Voëtius conqueri posset, nisi quod ibi vir pius et ab omni maledicendi studio alienus diceretur. Certe refutatum solidis rationibus

b) Vixit docuitque Dauid Gorlaeus in academia Ultraiectina circa annum 1620, ediditque exercitationes philosophicas, eo anno, in quibus a Peripatetica philosophia plurimum abiit, e.g. Rauiens ignem non esse elementum, sed accidens,

terram et aquam sola elementa esse etc. vid. SOREL, de Perf. Hom. P. III. p. m. 479, maxime autem logicam Peripateticam improbauit.

c) Conf. BAYLE DICTION. T. II. art. Gorlaeus pag. 577.

nibus, sed interim tam blande ac honorifice compellatum Voëtium, sperabat Regius aut sibi conciliari posse, aut saltem exulceratum eius animum non iri irritatum. Ast omnia alia euenerunt, et qui rationibus victus erat, conuictusque calumniae ad potentiam recurrit, qua valebat, Voëtius, congregat senatum academicum, de libello in se a collega edito conqueritur, postulat condemnetur liber, et eiiciatur ex academia philosophia illa turbatrix. Assenserunt plerique, tres delegati ad magistratum querelas detulerunt: qui ut faceret illis fatis, auferri a bibliopola exemplaria iussit, ea fortuna, qua semper libellos prohibitos uti videmus, ut eo curiosius quaerentur et legerentur. Nec quieuit Voëtius, et cum urbis, tum academiae, patres ita artibus suis circumuenit, ut ex senatus urbis et academiae decreto Regius praeter medicinam docere aliud prohiberetur, scholaeque priuatae ei interdicerentur. Misit inexpectatam sententiam ad Cartesium Regius; cui ille suadebat, pareret iussis magistratus turbas anteuertere cupientis, et medicinam Hippocraticam atque Galenicam praelegeret, securus, veritatem tamen; quocumque loco liceat, prodituram; scripta autem aduersariorum, (prodierant enim et Voëtius filius et respondens patris in arenam) tuto contemneret. Et hanc quidem tum Ultraiecti fortunam philosophia Cartesiana habuit.

§. XX. Fauentiorum Cartesius expertus est patriam; in qua patres congregationis oratorii, conditoris sui exemplo excitati nouam philosophiam cupide amplectebantur. Societas Iesu autem alebat quidem amicos nonnullos Cartesii, et inter eos, si BAILLETO "fides, Carletum et Dinetum, quorum ille nationis Gallicae assistens apud Generalem Romae, hic Prouinciae Gallicae praepositus, et regi a confessionibus erat: quin si audiendus est biographus, nonnulli Cartesii philosophiam non sequebantur quidem, laudabant tamen conatum et consilia: quidam sectatorum Cartesii numero accedebant, vnus et alter publicis scriptis probabant. Ast tanta fortuna et successu exoptato apud societatem fuisse gauisum Cartesianismum, quantum iactat Bailletus, vel ex eo falsum esse cognoscitur, quod supra ex ipso Bailleto retulimus, Cartesium toti ordini Iesuitarum bellum denuntiasse, quod praeuente Bourdino infesta suae philosophiae signa intulisset. Nec negare ausus est encomiastes Cartesii*, inuentos quoque in societate fuisse plures, qui gloriae eius aemuli eius placitis contradixerint, eaque culpauerint. Cuius specimen obiectiones septimae contra meditationes eius esse possunt, profectae, ut dictum ex calamo Bourdini, qui non contentus, dioptricam conuellere, philosophiam primam quoque aggressus est, eo scribendi modo, ut de eo acerbas ad Dinetum prouincialem querelas Cartesius deferret, ut ex epistola ad eum patet, quae secundae editioni latinae *Meditationum*, cum responsionibus Cartesii iuncta est. Et verisimile est Cartesio, contradictionis pertinacis impatientissimo, quique victoriam vbique spirabat, molestissimas

d) Lib. VI, c. 8. p. 205.

e) loc. cit.

Hist. philos. Tom. V.

istas controuersias fuisse: nam et animi leuandi caussa domicilium mutabat, et consuetudinem cum uiris doctis ad pellendas animi molestias non, ut ante, refugiebat. Inter quos Samuel Sorberius fuit, qui ad Cartesium accurrit, ut quis ille amici sui, Gassendi, aduersarius esset, cognosceret; quem multa quidem de Cartesio bene dixisse, aut iniuste cum eo egisse, ipsum cum Gassendo committendo conqueritur biographus *f*. Venere quoque ad eum Regius, Picotius, alique, quos fama philosophi illuc traxerat. Quae haud parum aucta est, cum *Meditationum philosophiae primae* versio Gallica a duce Luineo facta in publicum prodiret, et Clerfelierius, quo vix doctiorem et deuotiorem sibi sectatorem Cartesius habuit, *Obiectionibus et responsonibus* similem operam praestaret. Quam versionem ad emendandum sibi traditam ita perfecit Cartesius, ut ab ipso profecta videri posset, et iudice BAILLETO *e*, ipso Latino exemplo euaderet luculentior atque melior.

*Lites Carte-
sij ad annum
1645.*

§. XXI. Interim dum amicorum praesentia, in secessu castris Eyndegeestani, recreatur Cartesius, addere molestiae priori molestiam omnibus viribus sategit furor Voëtii. Qui cum manibus tandem palparet, ipsum famosis libellis et inuectiuis nihil proficere, ex discipulis suis Martinum Schoockium ad cathedram philosophicam Groeningensem promotum *b* instigauit, ut vel nomine vel calamo suo in partem certaminis descenderet: ipse autem in libello *de Confraternitate Mariana*, quae apud Syluaeducenses, relicta religione Romano-Catholica, ad Protestantes, cuiusli nomine transierat, quamque ille tanquam rem idololatriae indirecte fauentem condemnauerat, impotentiae suae habenas laxauit. Prodiit itaque MARTINI SCHOOCKII *Philosophia Cartesiana, siue admiranda methodus nouae philosophiae Renati Descartes*; in cuius praefatione prolixè respondebatur epistolae Cartesij ad Dinetum. Scriptum hoc fatis virulentum, quodque id imprimis agebat, ut fauere Cartesium atheismo incrustando lectori persuaderet, aut ab ipso Voëtio consarcinatum, aut eius saltem instinctu, auxiliis, regimine editum esse, contendit Cartesius, qui eius folia prelo adhuc madentia accepit, et illico, cum res periculo non carere videretur, responsonem adornauit. Vulgata ea est hoc titulo: *Epistola Renati Descartes ad celeberrimum virum D. Gisbertum Voëtium, in qua examinantur duo libri nuper pro Voëtio Ultraiecti simul editi, vnus de Confraternitate Mariana, alter de Philosophia Cartesiana* *c*; in qua acriter auctori vapulat Voëtius, et tum iniuriarum, quas in Cartesium euomuerat, tum conuiciorum, quae in Syluaeducenses proceres, quibus ista confraternitas constabat, et in partes Marefii, qui

ciuium

f) c. 9. p. 207.

g) p. 208.

h) Videndus de Martino Schoockio FRENKVS in *Theatro* p. 1552. BENTHEMIVS in *Statu eccles. et scholastico Batavorum*, P. II. c. 2. §. 31. p. 239. seqq. ERÆ Ultraiectinus, inque ea

academia, eum gymnasium illustre adhuc esset, Graecae et Latinae linguae professor constitutus, postea Dauentriam, ad professionem historiarum tandemque Groeningam ad docendam logicam et physicam vocatus est; den. 1669.

i) Extat T. I. *Opp. philos.* p. 307. seqq.

ciuium Syluaeducensium in religione candorem contra intempestiuos Voëtii clamores defendit, coniecerat, non sine illius dedecore conuincitur: sic vt iudicauerit Sorberius ^k, apud posteros nomen Voëtii illaudabile merito esse futurum. Mirum itaque non est, illo telo alte fauciatum fuisse Voëtii animum, qui cum nomen suum grauissima contumelia proscindi videret, ad magistratum Ultraiectinum querelas suas contra libellum hunc et epistolam ad Dinetum, quae scripta famosa esse dicebat, detulit, et maximam fieri in iis iniuriam non sibi modo, sed et omni ministerio euangelico, conquestus est. Inde decreto ciuitatis vtrumque Cartesii scriptum damnatur, et campana sonante auctor citatur, vt iniuriarum testimonium et probationem coram iudice ederet. Respondit Cartesius epistola Belgica, et se, iudicibus, licet incompetentibus, omnem causae suae iustitiam dictorumque irritatem demonstraturum esse promittit. Ast Voëtius productis quinque testibus, quibus calumniae et infamandi criminis conuincere satagebat Cartesium, sententiam contra eum obtinet, et paulo post velut criminis reum Cartesium a ministro publico citari curat, ignorante per absentiam res gestas Cartesio. Qui cum neque ius fasque, neque honorem vllum coli videret, et cuncta tumultuario processu confundi indignaretur, timeret autem, ne Ultraiectini magistratus violentia sibi faemaeque suae fraudi esset, ad Arausionensis principis auctoritatem intercessionem oratoris Gallici exoratum confugit, qui audito facinore, omnem actionis istius cursum per status Ultraiectinae provinciae interrupit. Cartesius autem, cum se solum libri istius in Cartesium editi auctorem professus esset Schoockius, hunc in ius vocare Groeningae, et vt iniuriarum in ipsum coniectarum causam dicat, cogere constituit: Voëtio nouo libello *σηλιτευτικῶν*, quem personato Theophili Cosmopolitae nomine effuderat, rem suam bonis omnibus inuisam magis et execrabilem reddente. His curis distracto et vexato Cartesio superuenere instantiae Gassendi, siue noua ad responiones Cartesii exceptio, quam Parisiis per manus doctorum volutari sibi nondum traditam aegerrime ferebat, praecipue vbi curante Sorberio in vulgus apud Batauos edita fuisset. Noluit tamen respondere Cartesius, licet a Regio instigatus, ne controuersiae ferram diutius reciprocare videretur, praecipue cum in editione *Principiorum philosophicorum*, quae prelum tunc exercebat respondendi occasionem captare vellet. Quo tandem omnis, quae haecenus inter vtrumque philosophum culta erat, amicitia refriguit, cuius culpam omnem in Sorberium transfert BAILLETVS ^l, quo colore quaque verisimilitudine? in Gassendi vita dictum. Interim *Speciminum philosophiae*, siue *Dissertationis de methodo, dioptrices, et meteororum* versionem parauerat Curcellaeus pater; qui cum Cartesium rogasset, vt pro iure suo eam emendaret, vbique manum auctor textui emendatricem adhibuit, ita vt ipsius Cartesii opus merito haberi possit. Tandem cum iam satis his annis clo lo cXLIII

Gg 2

et

k) Vid. BENTHEM, l. c. p. 243.

l) L. VII. c. 13. p. 216. *

et clo 10 c XLIV fuisset inter Batauos iactatus, iter in patriam meditatus est, valde timentibus amicis, vt reuertatur, eo quod altius animo infidere acceptas iniurias nouerant. Profectus in Galliam amicos vbique locorum inuifit, fratresque et affinem conuenit, vt rerum domesticarum negotia cum illis componeret; uifitatisque praediis fuis in Britannia, tandem auctumno ineunte Parisios aduolauit, ibique et principiorum philosophicorum, et uersionis speciminum philosophiae editionem absolutam transmissio fasciculo accepit. Inscriptis librum Elifabethae Friderici V. electoris Palatini filiae, cui iamiam innotuerat, quaeque literis elegantioribus atque philosophia et mathefi eximie erat exulta. Ea enim, cum *Specimina philosophica* legisset, tanto Cartesianismi amore rapta est, vt omnem Cartesii philosophiam complecti animo cuperet, ideoque ad se uocato totam se in disciplinam tradidit, eo successu, vt neminem myfteria sua comprehendisse facilius, et tenuisse melius ipse Cartesius agnosceret. Nec destitit ea deinceps, cum Hollandiam relinqueret, instituto literarum commercio haec lumina conseruare, et ex praeceptoris institutione augere. Ceterum cum breuem fore moram suam Parisiensem Cartesius sciret, ea usus est ad amicos inuifendos, et ineundam reconciliationem cum Iesuitis collegii Clarmontani, tum ad nouos sibi patronos comparandos: inter quos fuit etiam regni cancellarius. Etiam cum Roberualio reconciliationem tentauit, eam uero quoad externam tantum beneuolentiam obtinuit.

Lis a Cartesio inuentata Schoockio.

§. XXII. Valde inquietos reddiderat Cartesii amicos, quos apud Batauos habebat, metus, ne in Gallia retineretur: eo autem exemit illos reditus eius circa finem Nouembris anni clo 10 c XLIV. Vt uero turbis, quas molestissimas sibi ante euenisse senserat, sese eriperet, uiuere sibi soli in pristina solitudine Egmondiana statuit, vt ab amicis non interpellatus, liberiori meditatione in naturalium rerum inuestigationem incumbere posset. Et vt dulciori tranquillitate frueretur, terminare quoque litem, quam Schoockio Groeningae intentauerat, statuit, praecipue, cum Voëtium ibi quoque malis artibus sibi infensum metueret. Vicit tamen in senatu academico causa Cartesii, citatusque Schoockius, fassus est, classicum canente Voëtio se calamum contra Cartesium arripuisse, huncque uerum iniuriarum et calumniarum omnium auctorem esse. Factum id absente Cartesio, et iniunctum ex senatus decreto Schoockio, vt iniuste se egisse agnosceret. Cuius causae acta cum Cartesius accepisset, ea cum epistolis Voëtii ad Merfennum magistratui Ultraiectino transmisit, vt, quibus insidiis ipsum impetiisset Voëtius, cognoscerent. Quod tamen, tantum abest, vt, quem exoptabat euentum fortiretur, vt potius, cum totius litis eos puderet, publico edicto caueretur, ne quid in causa Cartesiana prodiret, siue contra eum scriptum sit, siue pro eo defendendo exaratum. Quo uero non obstante, et Voëtius ipse edita sub Schoockii, licet inuiti, nomine epistola, et filius eius tribunalis Groeningani iniquitatem

tatem accusare publicis scriptis non erubuerunt. Maxime Voëtius indignatus Schoockio, quod causam suam prodidisset, vindictam altius meditatus est, retinere tamen eius furorem minae Schoockii, mysterium omne se patefacturum profitentis nisi quiesceret. Aliter Cartesius, si fides BAILLETO ^m, qui facilem se reconciliationi, tempestate finita prae-buisset, modo eandem animi bonitatem Voëtius ostendisset. Ast is, licet amicitiam illi, deleta veteris iniuriae memoria Cartesius obtulisset, inexpugnabilis animo omnem pacem respuit, et se sibi futuram seruare actionis occasionem velle pronuntiauit. Cartesius itaque, vt molestae liti se tandem aliquando extricaret, omnemque istam causam, viros doctos indecentem, obliuione sepeliret, conscripto ad magistratum Vltraiectinum libello apologetico, totam controuersiae sexennio magnis animorum motibus agitatae historiam, causae suae iustitiam, iniuriasque aduersariorum, complexus est, vt, quae iniustitia grauissima pressus fuerit conuictus tandem ille agnosceret.

§. XXIII. Liberatus hac molesta actione Cartesius, novos philosophiae suae successus non sine causa sperabat. Nam et Gallorum plurimi conatibus philosophicis cuius sui applaudebant, et Batava terra novos quotidie cultores suggerebat. Maxime Leidenfis academia eius placitis valde capi visa est, fauentibus Cartesianae philosophiae Golio, Schotano et Heydano, vt supra dictum. Nemo vero vel diligentius eius mysteria rimatus est, vel publice ea apertius docuit, quam Hadrianus Heerebordus ⁿ, qui cum semel ad Cartesii castra transisset, et rationalem et naturalem philosophiam, cuius *Institutiones Lugduni Batavorum anno 1637* vulgauit, et libris doctissimis atque perspicuis, et voce in cathedra personante iuxta eius mentem tradidit, aliquoties aduersariorum Cartesii inuidiam et persecutiones ideo passus. Quem tamen circumspicius et moderatus causam philosophiae Cartesianae, quam Regium, vrsisse, et hac prudentia solidiorem fortunam et certiora illi fata parauisse obseruat BAILLETVS ^o. Ast quae hoc pacto succrescebant laetissimo flore Cartesianae sapientiae incrementa, haud parum detrimenti acceperunt a conatibus Regii, quem tamen initia eius tanto feruore, tanta diligentia promouisse, vt grauem ideo inuidiam Voëtii subiret, supra narrauimus. Hunc de animae cum corpore vnione a Cartesii opinione descivisse supra iam monuimus, nec alia ei defuerunt, in quibus dissentire a Cartesio pulchrum ei visum est, multum in eo defudante magistro, vt suis eum limitibus coërceret. Ast aut persecutionis molestia, quod conuicit Bailletus, fatigatus, aut suo nimis ingenio indulgens, aut, quod nobis verisimile videtur, idem sibi in philosophiam ius vindicans, quod Cartesius sibi asseruerat, sine praceptoris cortice natate, et sibi suisque placitis fidere coepit, conditisque

*Cartesiani
Leidenfes.*

*Regii defe-
ctio a Carte-
sio.*

Gg 3

funda-

m) L. VII. c. 5. p. 231.

n) Obiit, teste WITTENIO in Diario 1659. d. 25. Dec. Is libros eius enarrat.

o) L. VII. c. 5. p. 230.

Fundamentis physicis a Cartesiana physiologia recessit. Qui tamen, ut honorem Cartesio haberet, scriptum illud ei legendum examinandumque transmisit. Is iam pridem quidem lasciuientem Regii audaciam obserauerat atque reprehenderat, ast tam longe eum secessisse a placitis ipsius nondum deprehenderat. Itaque cum nihil suae philosophiae apprime conforme atque simile in istis institutionibus videret, omissis emendationibus totum opus improbavit, et aut mutanda illa praecepta atque ad suae philosophiae regulam refingenda esse, aut sibi necessitatem incumbere monuit, philosophiae studiosos monendi, Regium Cartesianum non esse, nec, quod hactenus factum, eius decreta pro Cartesianis habenda. Gratias pro hac voluntatis suae significatione Cartesio egit Regius, ast non sine artis et rationis praesidio se in eo saxo voluendo fuisse diligentem, et analysin accuratam adhibuisse ostendit, promisitque addere hanc declarationem praefationi: se in multis quidem lubenter sequi virum hunc summum, in quibusdam autem contrariam se fouere opinionem, in aliis iudicium suspendere. Quin et alia se additurum pollicebatur, quibus prohiberi posset, ne quis alienam Cartesio sententiam affingeret. Respondet Cartesius, non displicere quidem sibi methodum analyticam ab eo adhibitam, ast deesse Regio eruditionem metaphysicam et theologiam, hincque ferri non posse, quae de commercio inter animam et corpus, de Deo, et similibus dixerit: illa enim omnia sua praecepta de isto argumento corrumpere, nec se eiusmodi errorum participem esse velle. Id tantopere offendit Regium, ut apertissimo dicendi genere disciplinae Cartesianae renunciaret, et sibi systema proprium fingeret, cui ex Cartesianis praeceptionibus inferebat, quod sibi bonum videbatur. Dicit non potest, quam displicuerit ista defectio Cartesio, quamuis magistri ore eum allocutus, ad respiciendum salutaria monita ei dedisse videri vellet. Ipse quoque Bailletus, tanta in eum indignatione istam ob causam exardescit, ut Cartesianae sectae desertorem, plagiarium, schismaticum appellare, indignis historico titulis non erubescat, et ingratum ei animum aliquoties obiiciat. Ast et sectae condendae studium satis ista actione prodidit Cartesius, et imprudentiam suam atque partis fauorem manifestauit Bailletus. Nihil enim factum a Regio, quod non veritatis studiosum deceret, et eclecticae philosophiae regula permetteret. Neque enim plagii accusari potest, cum multa a Cartesio se accepisse fateatur, nec schismaticus dici, qui in verbis magistri iurandum non esse a Cartesio didicerat, et peculiarem sectam condere non affectabat, suo autem iure gaudens suis oculis videre, et quaecunque apud alios veritati consentanea deprehendebat, suis aptare cupiebat. Quae nisi fallimur, manifestum faciunt, non nisi sectae condendae studium hanc Cartesio indignationem dictitasse, adeo verum est, idem peccare, et veteres et recentiores.

§. XXIV. Interim et cultro anatomico et aliis experientiae mediis in naturam rerum penetrare sicque solitudinis sponte electae taedia fallere fategit Cartesius. Quem cum in itinere ad Suecos versatus Canutus, legatus regis Galliae inuideret, et nonnulli viri praestantissimi eius amicitiam ambirent, his deliciis molestiam temperavit, quam instantias Gassen-di, ad quas tum respondebat, illi concitasse supra iam tetigimus. Sed et moralem philosophiae partem tum priuatis tentaminibus tangere, et physicam partem ad naturam affectuum, quos Graeco patrioque more passionibus vocauit, transferre coepit: litem autem cum Roberualio de vibrationibus reciprocatam et minus decoram et parum iucundam expertus est. Fouit doctrinae moralis studium Elisabeta princeps, quam Cartesianae doctrinae praeclare fauisse supra diximus. Ea enim cum factorum aduerforum malignitatem philosophiae praesidiis fallere cuperet, cogitationes et philosophemata SENECAE de Vita beata Cartesium examinare, suamque ipsi sententiam iussit perscribere, quae et ipsa laudabili exemplo cum nostro communicauit, quid ipsi de summo bono, de anima, de libertate, de affectibus et ratione hominis videretur. Auxit laetitiam Cartesii, his philosophiae suae incrementis valde exultantis cum videret, in gymnasio Bredano, quod tum recens excitatum erat, et curatores eius Riuetum atque Huygenium, et professores Pollotum, Ionssonium aliosque plurimum placitis suis fauere, et hoc ipsum gymnasium illustre Cartesianum reddere. Nempe haec votorum omnium summa philosopho erat, vbiq; philosophiam suam in sectae speciem transeuntem, videre triumphantem. Iucundissimum ideo fuit philosopho cum ex societatis philosophis plurimos sibi fauere, nec displicere illis nouum philosophandi genus intelligeret. Mirum itaque non est, ferre non potuisse Cartesium, cum Honoratus Fabri ex hac societate theologus et philosophus nouum ipse ex veteri Aristotelica philosophiae systema condidisset, et corrupto vino nouam hederam suspendisset. Et ridiculum fere est, adeo in vtramque partem imegisse Fabrum, vt cum apud familiae suae socios Cartesianismi fieret suspectus, Cartesius e contrario crediderit, eum systema suum suae philosophiae opposuisse, eo fine, vt improbari Cartesianae philosophiae placita a sodalitate Iesuitarum orbis philosophicus statueret. Adeo partis studium et suspicio veritatis iudicium corrumpit, et in transuersum agit viros etiam doctissimos. Nihil autem capere animum Cartesii magis potuit, quam quod a Canuto esset edoctus, Christinam Sueciae reginam, cuius de viris doctis ipsisque scientiis fere omnibus iudicium orbis eo tempore tantum non adorabat, maximam de eo opinionem concepisse, spernque esse, fore, vt hac quoque Minerua fauente inter niues et glaciem septentrionis laetissima philosophiae suae incrementa exfurgerent. Ea vero, a Canuto praestantiam acuminis, quod de Cartesio praedicabat, edocta, quaestiones nonnullas morales, pridem in conuentu virorum doctorum ipsa praesente agitatae, legato tradiderat, vt de iis Cartesii sententiam

*Studia Car-
tesii in solitu-
dine Egmon-
diana.*

*Incrementa
Cartesiani-
sui.*

tiam posceret. Versabantur autem illae circa amorem odiumque, eiusque naturam atque usum. Vt itaque tantae reginae desiderii velificaret, dissertationem de amore ad Canutum transmittit, ut eam reginae praelegeret. Quae cum acerrime iudicaret, admirata eius in philosophando felicitatem benevolentiam ei suam testari legatum iussit.

*Turbae Leiden-
ses contra
Cartesium.*

§. XXV. Interruperunt haec gaudia Cartesii turbae, quas Leiden-
ses theologi, a Voëtio, quod quidem Cartesiana factio suspicabatur, insti-
gati, mouere coeperant. Prodiert enim in arenam disputationibus publi-
cis contra Cartesium Iacobus Reuius Dauentriensis, qui haud infimum
tunc inter theologos eius scholae locum occupabat, meditationes Carte-
sii euerfurus. Cui succenturiatus aderat Iacobus Triglandius, theologus
primarius; qui blasphemias esse atque impietati, maxime vero Pelagianis-
mo fauentes assertiones Cartesii contendebant. Is cum alienos sibi et
peruersos affingi sensus intelligeret, ad vniuersitatis istius curatores scrip-
psit, et iniuriarum theologos eos postulauit. Illi citato rectore atque pro-
fessoribus serio interdixerunt, ne quid dicto scriptoque contra Cartesium
molirentur, eum vero similiter literis hortati sunt, ut a controuersiae
serra abstineret. Id quod vehementer displicuit Cartesio, qui non de
quaestione aliqua philosophica, sed de famae honorisque reparatione pre-
ces suas ad eos detulerat, et hanc prouidentiam curatorum, suae magis
scholae, quam alieno nomini inuigilare conquerebatur. Itaque cum
theologorum factionem in synodis et consistoriis valde potentem metue-
ret, Pelagiani nominis infamiam perhorrescens, ad Arausionensis princi-
pis auctoritatem, parario legato Gallico confugit; quod tamen effectum
non habuit alium, quam ut theologis silentium de argumento huiusmodi,
eorum pulpita non tangente, iniungeretur, ipsis tamen eorumque fa-
mae et existimationi quouis modo parceretur. Quod nec Cartesio pla-
cuit, nec eius, quos in ista academia habebat sectatoribus, Heydano, Ba-
nio, Heerebordo, quos fauere Romanensium partibus Cartesianam doctrinam
docendo, rumor dictitabat.

*Iter Galli-
cum Cartesii
secundum.*

§. XXVI. Altera tum vice patriam inuisere statuerat Cartesius,
quod iter cum turbae istae parumper sufflaminassent, tandem ruptis repa-
gulis mense Iunio anni. *MDCLXXII* Haga Lutetiam profectus est, in
Britanniam minorem postea descensurus, ut rebus domesticis, quod caus-
fabatur, prouideret. Dum vero editionem Gallicam principiorum suo-
rum, quam confecerat Picotius, expectat, et prorogat terminum, ut eum
absoluto opere comitem adscisceret, amicos nonnullos in Gallia morte
praeuentos perdit, maxime Mydorgium, amicum veterem, Merfennum
aegrum inuenit. Eorum tamen, qui illi fauebant, studio factum, ut apud
primarium rerum publicarum administrum de stipendio annuo regis nomi-
ne soluendo illi prospiceretur. Quod cum tria librarum Gallicarum mil-
lia ei numeranda promitteret, ut et meritorum praemium acciperet, et
habe-

haberet impensas, quibus in iuuandis scientiis sustentaretur, merito totus inde in admirationem conuersus est, cum ignorasset, quid pro eo egisset amicorum industria. Ita auctus rei neruo, postquam cum Paschale de materia sua subtilissima, de vacui horrore et similibus coram disputauisset, ad Batauos rediit, et solitudinem Egmondianam repetiit, traductis eius scientiis ad meditationes philosophicas et capienda experientiae specimina de vacuo, quae cum Picotio in ea hyeme instituebat. Interrupit tamen labores hos physicos desiderium reginae Sueciae, quae, interprete Canuto, sententiam de summo bono eum rogauerat. Quam cum philosophicis luminibus adhibitis, id enim regina postulauerat, scripto designasset, illique dissertationem de eodem argumento adiunxisset, quam Elisabethae principi olim transmiserat, tota in eius admirationem rapta regina est, quae et propria manu ei gratias egit, et ab eo tempore de eo in Sueciam aduocando cogitauit. Facile his fauoribus vsus contempsit **REGII Considerationem theologicam methodi Cartesianae**, tum prodeuntem; et ad **REGII Dissertationem de Anima rationali** breues stricturas edidit, aliaque contra ipsum comparentia secure neglexit.

§. XXVII. Vix faeuire hyemis inclementia desierat, cum afferrentur iterum amicorum literae, quibus nuntiabatur, veniret in Galliam, regem enim amplissime illi cupere, et nouum ei stipendium decernere, quin et loco illustri ponere velle, vt maxima tranquillitate ad supremum apicem philosophiae opus perducere posset. Et initio quidem rerum in isto regno publicarum facie persuasus suspecta haec consilia habebat, ast cum ipse regius codicillum, quo nouum illud ei praemium designabatur, ab amico submitteretur, ad iter se ineunte mense Maio anni **MDCLVIII**, accinxit. Ast Parisios delatus, dici non potest, quam attonitus fuerit, cum se amicorum, qui eum praesentem cupiebant, artibus deceptum, et suis sumtibus istum codicillum redemptum intellexisset, et se frustra istas itineris molestias suscepisse cognosceret. Quin adeo aduersa philosopho ista res fuit, vt qui eum in aulam inuitauerant, eum facietenus tantum noscere se cupere profiterentur, et hanc istius fraudis causam esse dicerent. Quod haud exiguam Cartesio indignationem concitauit, qui et spe sua erat deiectus, et itineris molestia grauatus, et amicorum dolis delusus, id quod amplissimam **HVETIO** p occasionem praebuit false Cartesium ridendi, quod aulae fauores in umbra philosophica delitescens stolidè affectasset. Ne vero omnis illa mora Parisiensis frustranea esset, effecit ducis Laudanensis diligentia, qui Cartesium cum Gassendo non sine vtriusque gaudio reconciliauit, et similem forte pacem cum Roberualio parauisset, nisi in congressu virorum doctorum, de vacuo ad motum necessario disputanti mathematico adeo ebulliisset sanguis, vt totus igne accensus, non nisi flammam contra Cartesium euomeret, omnemque occasionem eum mordendi,

*Tertium iter
Cartesii in
Galliam.*

p) Memoires pour Cartesiansine p. 34. seqq.

dendi, anxie perquireret. Quibus molestiis, rerumque publicarum in vrbe facie parum laeta fatigatus Galliaeque pertaesus, incunte mense Septembri ad Batauos suos, et Egmondiana silentia rediit, abiista, quam animus perpeffus erat, tempestate in securo hoc portu quieturus. Verum vt nihil est in humana vita ex omni parte beatum, ne solitudinem quidem istam moerore vacuam esse mox intellexit, allato nuncio de obitu Merfenni, quem amicum veterem eumque a longo tempore fidissimum et lactissimis speciminibus carissimum erat expertus. Ad quem cum epistolas innumeras fere scripssisset, eas, quod ad familiarem datae essent, recuperare studuit, sed frustra. Pleraque enim Minimorum incuria disiectae perierant, multae Roberualio, diligenter eas quaerenti, inciderant in manus.

Favor reginae Sueciae, erga Cartesium.

§. XXVIII. Laetio rem, quam in patria frui licuerat, fortunam et ampliores laborum suorum successus Cartesio promittebat eo tempore Suecia, cuius regina valde Cartesianae philosophiae fauere coeperat, praecipue vbi dissertationem eius *de Passionibus Animae* legisset. Illa enim adeo literatissima principi placuerat, vt totam illam philosophiam, explorare apud se statueret, qua in re Freinshemii et Canuti opera vti decreuerat. Intellexit hanc philosophiae suae fortunam Cartesius, cum Elisabethae principis fata votis et suis et illius post pacem initam minime respondere intellexisset, incertusque haereret, quo loco rerum suarum sedem figeret. Mense enim Martio anni MDCLXIX Canuti literis edoctus est, cupere reginam,

q) Natus est Marinus Merfennus Cenomanensis VI. id. Sept. anno 1588. ordinique Minimorum Francisci a S. Paula nomen dedit, denatus Parisiis Cal. Sept. anni 1648. Vir doctus et linguarum orientalium apprime peritus, vnde locum ei in Gallia orientali p. 270. fecit PAVLVVS COLOMESIVS. Sed et philosophiam linguarum studio iunxerat, et vtriusque specimen amplum et eruditum, priusquam Cartesio innotuisset, ediderat, vulgando Quaestiones in Genesim. In quo vasto libro longaeque rarissimo et paucis viso, illud quidem philosophiae restaurandae desiderium praese fert, vt reges principesque hortetur; vt academias huic instituto aptas erigant; fateaturque rerum naturalium amplio rem notitiam opus esse theologo, cum nec Christus venerit, vt nos astrologiam doceret, nec Moyses philosophicas difficultates arigerit, sed rem prout apparet explicuerit. At vehementer tamen, dum contra Atheos quosuis infurgit, et hae quoque suspicione, quemlibet fere a Romana ecclesia dissentientem premir, non Brunum modo, Campanellam similesque reprehendit, sed et Pelsium, Keplerum, Galilaenum, Gilbertum pungit. Monendus hoc loco est lector, folia ista, in quibus Merfennus de insigni Atheorum inter Gallos numero conqueritur, atque principes et magistratus hortatur, vt „vbiunque deprehensus fuerit Atheus, debitis suppliciis, quae „nimia esse nequeant, corripiatur, domus illius „susque deque vertatur, et perpetuae notae igno-

„minia ei publice inuratur, etc. in omnibus fere exemplaribus p. 670 ad 676. sublati, iisque alia surrogata fuisse, vt obseruatum NICERONIO Memor. literar. T. XXXIII. Forte quod vel ipsum auctorem vel censors tam propudiosae narrationis puderet, Eas paginas laudabili consilio anonymus quidam in Bibliotheca Gallica P. XXXIV. S. I. art. 7. recusas exhibuit, cum tantum non penitus disparuerint, et paucissimi eas viderint. Quam recusam harum pagellarum editionem esse sinceram comparata cum exemplari nostro integro et non castrato nos edocuit. Fidem autem in narratione Merfenni desideramus, et ineptum merito eius zelum reprehendimus, qui laruas ei videtur finxisse. Dignum autem eruditorum curiositate putamus, si quis inquirat, quae causa Merfennum coegerit, folia haec abicere, quaeque vera tam insignis raritatis libri huius causa sit, sic vt vix quatuor exemplaria Parisiis extare non nemo monuerit? In notitiam Cartesii autem delatus, et ei intima amicitia iunctus, non modo valde eius decretis fauit, sed et communis quasi philosophorum castius et emendatius stantentium easalis fuit, et vinculum, quo inter se amicitia conuenerunt. Obiit ex hausta nimis frigida, cum Cartesius eum inuississet non sine amicorum iuctu, relictis Cogitatis physico-mathematicis. Francisci Veneti Somnia Pythagorica eum euerisse, superiori huiusmodi parte diximus. Vitam eius descripsit HILARIO DE COSTE.

reginam, vt Holmiam veniat, philosophiae praecepta ex ipsius ore hauriendi auidam. Praeuidit Cartesius coeli inclementiam in his septentrionis regionibus sanitati suae fore inimicam; itineris quoque maritimi molestiam, aëremque grauiorem merito pertimescebat, et declinare iter meditabatur: cum noua compellatione Canuti reginae mandato vrgeretur, vt iter maturesceret. Dedit itaque manus, atque instante aestate venturum se est pollicitus, et nauarcho Sueciae Flemmingio ipso Egmondiam profecto, reginaeque voluntatem ei declarante, post editam a Schotano geometriae suae versionem Latinam, quae tamen parum illi probata fuit, ad iter se accinxit, parum tamen animo laetus, cum et suspicionibus angeretur, et Suecorum odia timeret, quos transuersis oculis intueri peregrinorum in aula reginae suae fortunam audiuerat, et ipsius quoque religionis suae professionem sibi obstantem vereretur. Quamuis autem redeunte vere redire se ad pristinas sedes posse certo sperabat, arcano tamen instantis fati sensu aliquo de rebus suis ita disposuit, ac si nunquam ad suos esset reuerurus. Commendataque dissertatione *de Passionibus* Elzeuiri-anae typographiae vnus ferui comitatu iter ingressus Holmiae calendis Octobris appulit, et a Canuti vxore omnibus humanitatis signis exceptus est. Altera die reginam salutans ea benevolentiae significatione admittus est, quae inuidiam aliorum prouocare facile poterat. Noluit tamen illi annuere, postulanti, vt rerum suarum sedem, relicta Hollandia inter Suecos figeret. Tum consilium discendi philosophiam Cartesianam ex ore conditoris exequi statuens, primam his meditationibus horam; lecto relicto destinauit, quod et animum attentum magis seruare posset, et otia haberet tranquilliora. Quam reginae voluntatem, vt par erat, obsequio quidem proferebatur Cartesius, intelligebat autem facile, et suae viuendi consuetudini valde refragari et haud parum valetudini obesse. Nam in lecto meditari solebat, vt supra iam dictum, et aëris inclementia summo mane valde corpus affligebat. Paruit itaque iussis, et reginam in disciplinam recepit; quae cum ingenii vastitatem persentisceret, consiliis secretioribus eum adhibere nulla dubitauit, et in rebus quoque ad regimen statuum pertinentibus ad eius prudentiam recurrit. Qua reginae gratia ita vsus est Cartesius, vt et amicis inferuaret, et Elisabethae principis Palatinae causam apud reginam ageret, et se doctrina pariter atque morum honestate et grauitate reginae aulaeque valde commendaret. Id quod inuidiam ei confluxit atrocissimam, cum negligi se putarent alii, quos doctrinae, et imprimis philologiae causa in aulam regina acciuerat, et humanitatis studia ab hominibus Gallis deprimi quererentur. Sed et administratorum reginae animi peregrinorum auctoritati qua apud reginam fruebantur, valde inuidebant, vixque pati poterant, alienos mores patriis praeferi. Quod eo magis inuenos Cartesio animos parare poterat, quo magis reginae fiducia eum rebus quoque ciuilibus interdum adhibebat. Nihil tamen haec omnia serenissimam foeminam, in dies laetius philoso-

phantem impediuerit, quo minus et beneuolentiam Cartesio testaretur, et amplissime eius philosophiae faueret. Quae cum alia quoque, praeter edita, affecta Cartesium habere intelligeret, vehementer eum hortata est, ut philosophiae suae corpus aliquod perfectum, suisque partibus absolutum colligeret, et ea absolueret, quae adhuc restabant. Qua in re morem esse gerendum reginae ratus Cartesius, chartas suas secum allatas iustitiae, et manum illis ultimam admouere, statuit. Fuere autem inter eas tractatus *de homine*, *de formatione foetus*, et *de lumine siue mundo*, qui inter posthuma Cartesii prodire, curantibus editionem Claudio Clerfelierio et Ludouico de la Forge, quorum ille praefationem praemisit ^r ad historiam Cartesianorum librorum illustrandam haud parum facientem, hic librum *de Homine*, amplissimis annotationibus illustrauit, uterque de Cartesii philosophia praeclare meruit ^s. Habebat et affecta alia, et inter ea volumina duo epistolarum quae Clerfelierius postea vulgauit, quaeque in huius philosophi vita concinnanda Bailletto maximam lucem praetulerunt. Tacemus alia, quae fragmenta magis exhibent, quam tractationes integras, quorum titulos et argumentum exhibet BAILLETVS ^t qui videndus. Quae cum reginae oculis paterent omnia, sibi vindicandum esse Cartesium statuit, et ut facilius climatis seueritatem ferre posset, in meridionali regni parte, vel regionibus quoque Germanicis, quae scepro Suecico parebant, et terras et stipendium insigne trium millium thalerorum ei obtulit. Porro et academiae scientiarum condendae consilium cum Cartesio agitauit, qui cum eius modum descripsisset, peregrinis aditum, mirante regina, denegauit. Redux ex conclauis reginae, cui istud consilium delineauerat, vacillantem valetudinem haud obscure sensit, ipsoque purificationis B. V. festo post S. eucharistiae mysteria percepta pulmonum inflammatione cum febre continua prostratus est. Quem morbum sine dubio aëris inclementia, et turbata viuendi ratio ei contraxit, valde autem auxit pertinacia, qua venaesectionem respuit ^v, turbatis febris violentia, aegroti sensibus. Quorum usum cum septimo die recepisset, frustra ad hoc remedium recurrit, morbique saeuitiae tandem succubuit, mortalem deponens farcinam III. Id. Febr. c16 c1 cL.

*Sepulchrum
Cartesii.*

§, XXIX. Aegerime tulit tanti viri obitum Christina, et, si fides BAILLETO ^x, lacrymarum imbri demonstrat, quanto desiderio illustrem

^r) Maxime illa notanda sunt, quae de Regio Clerfelierius disserit, quem cum rogasset, ut libro *de homine* figuras necessarias adiceret, repulsam tulit, causante Regio, fieri posse, ut concordantibus suis metematis cum Cartesianis haec exscripsisse nonnullis videretur, si ipse manum operi admoueret. Quae dum narrat Clerfelierius, haud obscure prodit, Regium meditationes has physicas Cartesii, dudum in MSt. visas exptasse.

^s) Prodiit quoque opusculorum posthumorum Cartesii editio Amstelodami 1701, vid. Aq. erud. 1701, p. 532, seqq.

^t) loc. cit. esp. 20, p. 275, seqq.

^v) Ibid. pag. 281. Boeclerus apud LEIBNIZIUM in notis ad vitam Cartesii, quae extant in CHR. THOMASTI Hist. Sap. et Stult. T. II. p. 114. Maxime vero delirantem ex morbo Cartesium impediabat medicus regius Weules dictus, homo Batauus; qui olim Voëtii partes erar secutus, conf. HVETIUS l. c. p. 89. CRENIVS Animadu. P. I. p. 136, seqq.

^x) Lib. VII. cap. 22. p. 281.

Iustrem praeceptorem perdidisset. Legato ideo Galliae dolorem suum testata, locum sepulchri in honestissima regni sui parte ad regum Sueciae pedes, et pompam quoque funebrem atque mausoleum superbum promissit. Ast cum aliter visum esset legato Gallico, in coemeterio peregrinorum sepulchris destinato, sine pompa sepultus est, funus efferentibus ex Gallis honestissimis, qui aderant. Excitatus supra sepulchrum cippus asferibus ligneis cinctus, ut inscriptio sepulchralis addi posset. Ea hoc defuncti elogium retulit: D. O. M. *Regnante Christina, Gustavi I. pronepote, magni filia, aurore coepta patriaeque terminos victoriis novis promovente, pacem demum armis quaesitam artibus ornante, accitis undique terrarum sapientiae magistris, ipsa in exemplum futura, Renatus Des Cartes, ex eremo philosophica in lucem et ornamentum aulae vocatus, post IV. mensem morbo interit, et sub hoc lapide mortalitatem reliquit A. C. 1650. cl. vitae suae LIV.* Renatus DESCARTES Perronii dominus, ex antiqua et nobili inter Pictones et Armoricos gente in Gallia natus, acceptas, quantacunque in scholis tradebatur, eruditione expectatione sua votisque minore, ad militiam per Germaniam et Pannoniam adolescens profectus, et in otiiis hybernis naturae mysteria componens cum legibus matheos, utriusque arcana eadem clavi reserari posse ausus est sperare, et, omittis fortuitorum studiis in villula solitarius prope Egmondum in Hollandia assidua viginti quinque annorum meditatione ausus potitus est. Hinc toto orbe celeberrimus a rege suo conditionibus honorificis evocatus redierat ad contemplationis delicias, unde auulsus admiratione virtutum maximae reginae, quae quicquid ubique excelluit, suum fecit, gratissimus advenit, serio est auditus, et dessetus obiit. Nouerint posterum, qualis vixerit Ren. des Cartes, ut cuius doctrinam olim suspicient, mores imitentur. Post instauratam a fundamentis philosophiam apertam ad penetralia naturae mortalibus viam novam, certam, solidam, hoc unum reliquit incertum, maior in eo esset modestia an scientia? Quae vero sciuit, verecunde affirmavit. Falsa non contentionibus, sed vero admoto refutavit, nullius antiquorum obrectator, nemini viuentium grauis. Inuidorum criminationes purgavit innocentia morum, iniuriarum negligens, amicitiae tenax. Quod summum tandem est, ita per creaturarum gradus ad creatorem est conatus ascendere, ut opportunus Christo gratiae auctori in auita religione quiesceret. In nunc viator, et cogita, quanta fuerit Christina et qualis aula, cui mores isti placuerunt. Christianissimi regis Ludouici XIV. Ludouici iusti filii, Henrici M. nepotis, Anna Austriaca, optima, prudentissima, fortissima regina, annos et regnum filii regnante, legatus ordinarius Petrus Chanutus, hoc monumentum ad gloriam Dei, bonorum omnium datoris, Gallici nominis honorem, perpetuam memoriam amici carissimi Renati Des Cartes poni curavit anno VII. ab excessu Ludouici iusti. Magnificum hoc esse elogium, nemo non videt, ast post fata quoque inuidiam Cartesio

conflare aptum; quam ioculari voce, si fides H V E T I O ^y, nonnemo prodidit, vocibus, sub hoc lapide, furtim adiciens, ligneo, eo quod cipus iste lignea compage ad lapidis formam et colorem constructus esset atque dealbatus. Alii mordax cenotaphium, ut inter euntes in partes fieri solet, scripserunt ^z, quos hoc loco non moramur; carissima tamen amicis semper et sectatoribus philosophi memoria fuit, quam nonnemo epitaphio, carmine Gallico scripto honoravit. Ceterum et amici in Suecia praesentes eius desiderium, quo vrebantur, conditis elogiis leuauerunt, et numo quoque eius laudes consecratae immortalitati apud Batauos sunt. Postquam autem regina in Romanae ecclesiae castra transierat, anno clo Io c l x v i cineres et ossa Cartesii ex Suecia in Galliam translata et superba pompa in ecclesia S. Genouefae condita, iustaque digna tanto viro eiusque nobilitate atque meritis perfoluta sunt.

*Charactev
Cartesii ex
delineatione
Baileti.*

§. XXX. Dicitur non potest, quantam auctoritatem fama viri summi apud eos, qui vel amicitia eius usi sunt, vel doctrinam eius secuti obtinuerit. Apud eos enim nemo inuentus est philosophorum veterum et recentiorum, qui cum Cartesio posset comparari. Cuius indicium esse potest, morum, meritorumque eius delineatio, quam consentiente tota Cartesianorum cohorte commentario suo de vita rebusque Cartesii in fine adiecit B A I L L E T V S ^a. Quem cum haecenus in enarranda vita maximi philosophi ducem secuti fuerimus, par est, ut hanc quoque, quam de corporis et animi dotibus Cartesii depictam dedit, *εικόνα*, contemplemur. Hoc auctore Cartesius corpore usus est firmo, statura paulo supra mediocritatem assurgente, et cum partibus suis pulchre concordante, vultu laeto et iucundo, semperque sereno; vestitu amictus nec superbo, nec tamen singularem philosophi habitum affectante, et inter Hollandos ad mores regionis adaptato. Vitae genus adhibuit sobrium et frugale, nec deliciis mensae addictum, sed sanitati attemperatum, et lecto diutius non somni tantum causa, sed meditationis quoque, haud raro affixum. Laboris erat patiens, et corpus quoque firmare exercitatione assuetus. Sanitatem autem studiose curavit, et venaesectionem caute prudenterque esse adhibendam statuit, eo quod innumeris nocuisset, ipse ad mortem usque, non alio medico usus, nisi se ipso, eo quod pharmacopoeorum et seplasiariorum artes parui penderet, et diaeta magis et regimine, quam medicaminibus corporis sanitatem posse conseruari, crederet. Familiares et domesticos aluit bonos, intelligentes, virtuti deditos, quos doctrina pariter atque exemplo formare annitebatur, unde factum, ut ex eius seruitio viri docti et elegantes muneribus publicis praeficerentur. Circa bona vero fortunae adeo *αδιαφορίαν* sectatus est, ut, praeter ea, quae familia honeste alenda postulabat, de facultatibus augendis minime omnium esset

^y) De Rebus ad eum pertinentibus L. III. p. m. 45. conf. Memoires pour l'histoire de Cartes. p. 99.

^z) Vid. M A G I A V S Eponymol. crit. p. 186.

^a) L. VIII. p. 286. seqq.

effet follicitus, et animum tranquillum contentumque praesenti, omnibus diuitiis haberet potiorem. Inde factum vt fortunae procellis immotum impavidumque pectus obiecerit, eiusque inuidiam pariter atque fauores negligenter satis respexerit, in id potissimum intentus, vt se potius, quam fortunam vinceret, et cupiditates magis mutaret suas atque desideria, quam ordinem mundi inuerti cuperet. Ea autem magnitudine animi sustentabatur, vt omnem aliorum liberalitatem, excepto rege suo, respiceret, et domus, commoditates, numos, oblataque vitae praesidia alia nollet admittere, ne vel vni esset grauis, vel libertatem venderet. Quem tamen animi generosi contentum diuitiarum nec fastus extulit, nec superbia grauem fecit aliis, quorum abundantia nunquam eum inuidiae ignibus adussit. Ita vero factum, vt patrii reditus, in vita solitaria et a molli-
tie et luxuria longe remota abunde sufficerent. Quamuis autem solitudinem philosophiae causae valde amaret, tantum tamen abest, vt difficiles Timonis mores imitatus sit, vt iucunditas morum, ex tranquillitate animi profecta, et vitae elegantia etiam in eius eremo philosophica eluceret, et quicumque eum adire cupiebant, illis se et facilem praeberet et confabulatione dulcissimum. Maluit autem latere, quam per ora virorum ferri, et conuersari magis studuit cum natura rerum, quam cum hominibus. Philosophiae enim praesidio gloriae cupiditatem superauerat, parum curans, quid de ipso alii iudicassent; et quamuis famam honestam non contemneret, placuit ei tamen magis, ignotum latere, quam ab aliis celebrari. Totus autem meditationi philosophicae silens et attentus se immerfit, vnde rarior ei sermo et moderatus atque temperans eius vsus. Et licet paulo seignior esset ad scribendum, semel tamen arrepto calamo tanta concinnitate, ordine et perspicuitate scribebat, vt omnibus satisfaceret. Lectionem non omnem quidem contemnebat, ast modicam tamen adhibebat, paucis libris instructus, eo quod tot in illis vana, inutilia, superflua eum offenderent. Ingenium autem vastum et vi quadam ignea diuinum nactus, soliditatem, accuratoremque ita seruauit, vt merito geometricum dici possit. Inde factum, vt memoriam, licet fidam satis et patentem, multis parasangis superauerit iudicandi acies in abditissima rerum penetrantia, insolita celeritate penetrans, et cum sensu exquisito, recto et acuto, animi iudicium, non minus de rebus profundissimam meditationem postulantibus, quam de iis, quae quotidie in vulgus occurrunt, formans. Huic iunxit amorem veritatis non nisi cum morte dimissum, quem sinceritas animi ita sustentabat, vt totus candor esset, hocque characterē ab aliis cuperet distingui, nec morum elegantiam, ad falsitatem animi vnquam pateretur relabi. Vnde errori quidem ex ignorantia profecto facile ignouit, ast mendacium hostis implacabilis persecutus est. Cumque animo vere bono vteretur, docilitatem eam a natura accepit, quae amplissimis scientiarum campis sufficeret, quaeque emendare errores facile pateretur. Inde enata modestia, tantae virtutis, vt cum perti-
nanciam

naciam ex superbia ortam ei aduersarii obiecerint, in iis casibus, quos accusabant, ostenderit, nihil tale infixum esse animo, facileque se veritati cedere. Mores autem mites et humanos adeo amabat, ut vehementiam omnem cane peius et angue oderit, infensissimos hostium latratus simili voce nunquam excipiens, iraeque atque affectuum intemperiei philosophica virtute moderatus, pacemque, ita venatus, ut iniurias quamuis atrocissimas facile obliuisceretur, paratiorque esset ad sepeliendos aliorum errores, quam memoria recolendos et obelo configendos. Ad his debent amicitiae constantia atque fides, et conscientiae integritas nulla perfidia contaminata, facilitas animi a suspicione libera, et in partes meliores prona, certe sententiam ab incertis circumstantiis prouide continens, et ad reconciliationem sponte accurrens. Cumque coelebs uiuere, semel tantum castitatem laedendo ^b, humilitate coram Deo, et humanae imbecillitatis recordatione illum errorem pie emendauit. Tantam autem Deo creatori reuerentiam exhibuit, ut maxima cautione et prudentia de eo loqueretur scriberetque, et pro existentia Dei aduersus impios demonstranda, quamcunque pugnam laetus susciperet: unde non nisi inuita ei veritate atheismus et scepticismus obiectus est. Nunquam autem theologiae fines laceffere sustinuit; sed rationis lumina eo retulit, ut fidei inde certissima emolumenta nascerentur. Unde qui inimicam iudicarunt reuelationi eius philosophiam, aut noluisse aut nequiuisse eum intelligere censendi sunt. Qui autem fidem non seruauisse ecclesiae Romanae clamitant, aut de altaris sacramento eum ab illa deuiasse coqueruntur, non recordantur, et pie eum in illius gremio obiisse, et transubstantiationis dogma philosophicis luminibus illustrauisse, quamuis accidentium laruas negligeret, et pietatem laudabilem ad finem vitae seruauisse, omnem autem doctrinam suam ecclesiae iudicio humiliter subiecisse. Haecenus Bailletus. Qui cum laudatorem magis quam historicum in his egerit, nec viderit in Cartesio quicquam reprehensione dignum, nos, positae partis studiis, sincero calamo describemus, quid laudandum videatur in viro summo, quid culpandum merito, ut et virtuti meritisque suis constet honos, et habeant, qui philosophari cupiunt, quibus exemplo maximorum virorum discant vitare deuia, regiamque viam recte tenere.

Laudes Cartesii.

§. XXXI. Accurate autem ad Cartesii historiam et philosophiam attendentibus, eiusque conatus emendandae philosophiae cum iis, quae ante eum susceperunt magni in orbe philosophico heroes comparantibus manifestum erit, fuisse eum virum ingenio maximo vereque philosophico praeditum, adeoque ei, quod susceperat, negotio omnium aptissimum. Nam et naturali pollebat iudicandi acie, et celeriter atque alte in veritatis causas, et nexus propositionum penetrabat, positisque semel principiis claris et euidensibus, quid ex illis consequi necesse esset, praeclare intelligebat.

b) Filiam extra matrimonium genuerat, quae quinquennis magno parentis luctu obiit.

ligeat. Quam iudicii vim satis produnt innumera, quae pulcherrime de natura animae humanae monuit, quaeque noua tunc erant nullisque cognita haecenus. Nec minori fertilitate imaginandi virtutem sese in Cartesio exseruisse et elegantem imaginum seriem atque ordinatam quasi aciem praeclare disposuisse, ingeniosum physiologiae nouae aedificium satis superque comprobat. Quas naturalis ingenii Cartesiani virtutes auxit et perfecit scientiarum mathematicarum cognitio, qua multos alios anteuertebat. Earum enim praesidio didicerat euitata scholasticae methodi confusione ordinem in cogitando seruare, notiones formare perspicuas et adaequatas, partes quaestionum enumerare omnes, ideas inter se comparare, resectisque iis, quae ad rem non faciebant, iis inhaerere, ex quibus velut propositionibus vniuersalibus et fundamentalibus, axiomatibusque particulares veritates rite deducerentur. Cuius elegans specimen dedit in dissertatione *de Methodo*, de qua cum infra dicendum sit, hic alia non cumulamus. Ita ordinis, perspicuitatis, et methodi auxilio adiutus, mirum non est, profunde eum in haud paucas veritates penetrauisse. Acceperunt his virtutes animi, quae ad regendum intellectum plurimi faciunt, inter quas eminuit in viro summo animus excelsus, magnus, et a iuuentute sibi ea fiducia praefens, vt sine cortice natate, contentisque ducibus incertis, tum de via veteri tritaque dubitare et recedere, tum nouam solus inire auderet. Aderat etiam rectus in eo animus, qui conculcatis praepiudiciis auctoritatis, antiquitatis, sectae, commodi, et similia, quibus velut peste quadam corrumpi solent philosophantium ingenia, ad naturam obiectorum, quae exploranda sibi delegerat, candide attendebat, et vnam inquirendae veritatis metam sibi figebat. Ita vero philosophiae scholasticae, quam a pueritia imbiberat, horror quidam et auersio enata est, qua eicere eam totamque deserere, quam pacisci inter lucem et tenebras, illique noua miscere malebat. Recta haec via fuit, quam ingressus ad emendandam philosophiam longe felicius, quam multi ante eum alii, potuit grassari. Eam cum semel elegisset, magni animi constantia per totam fere vitam absoluit, et nec muneris, nec coniugii, nec aliarum, quae enasci in vita philosophantibus solent, circumstantiarum impedimentis in eo cursu sufflamatus est, operam in eo collocans, ne amicorum interpellationes meditationes suas turbarent, quem in finem solitudinem Egmondianam prudenter elegit. Quis non Cartesium ad emendandos immutandosque philosophiae vultus iis mediis accessisse fateatur, quibus paucissimi alii tantum opus aggressi sunt. Nec a disciplinarum subsidiis vacuus fuit, quas adolescens magna contentione didicerat, nec a lectionis copia tantum imparatus, quantum voluit videri, vt supra iam obseruatum. Mille itaque fauoribus fati feliciter de philosophia disponentis instructum Cartesium reformare sapientiam naturalem aggressum esse, et his artibus plurimum profecisse, adeoque mereri vt inter maxima ingenia, qui in orbis philosophici theatro comparuerunt,

Hist. philos. Tom. V.

I i

nume-

numeretur, non nos modo fatemur, sed concinit quoque, quicquid ingenii diuinis, meritisque immortalibus pretium nouit statuere. Testes volumus non innumeram modo sectatorum cohortem, ad haec nostra tempora durantem, in qua viri fuere hodieque sunt praeclarissimis doctrinae speciminibus ingentem nominis famam adepti, sed alios quoque eosque haud paucos viros eruditos, quibus sectarium quidem Cartesii studium merito displicuit, aut qui nulli tamen dubitauerunt, debitis eum cumulare laudibus, iisque, quae recte ab eo prudenterque dicta sunt, sunt autem plurima, calculum adiicere. Cuius generis testimonia de Cartesio in tanto applaudentium acervo plurima facile esset colligere, si specialem Cartesii et Cartesianae philosophiae historiam scriberemus: adeundus autem est THOMAS POPE-BLOUNTIVS ^c, qui multa collegit. Ne tamen hoc loco abeamus ἀσύνετοι, ex innumeris fere, duos producimus, praestantiae ingenii Cartesiani testes idoneos, iustosque doctrinae meritumque eruditione partorum arbitros, viros illustres PAVLVM PELLISSONIVM et GOD. GVIL. LEIBNIZIVM. Quorum ille ita de Cartesio pronuntiat ^d: *Admiror Cartesium, quem maximi apud nos geometricae Fermatius et Robervalius, quibus ego magistris et amicis usus sum, inter primos et praestantissimos orbis geometras numerare nulli dubitant. Meditationes eius metaphysicae sublimes sunt, et cum nobilissimis religionis Christianae veritatibus satis amice conspirant. Eleganter quoque scripta est eius methodus, quam cum puer fere deperiisset, iam praestantissimum specimen iudicii accurati sensusque recti iudico. Et profecto, quis vel ingenii vel inuentionis quid amplius praestantiusque excogitauerit pulcherrimo illo, quod construxit de mundo problemate? quem nostris oculis exposuit, nostrisque disputationibus tradidit diuina sapientia. Adde his laudibus de hoc summo philosopho, quod et alibi me fecisse memini, praestitisse se eum virum bonum, eumque vere se exhibuisse; suum autem systema non necessitatis titulo obtrusisse, ut sectatores nonnulli nimis illi addicti faciunt, sed possibilitatis nomine commendauisse. Sunt tamen inter noua eius dogmata, quae plane horreo etc.* Respondit ad ea LEIBNIZIVS ita, vt, quamuis iuuenum multorum morem improbet materiam Cartesii crepantium, vt babeant, quibus veteres contemnunt, et doctrinae antiquae nuntium mittant; licet etiam moneat, falli eos, qui eo solo contenti plus ultra non sapiunt, cum in geometricis quoque, limitibus se nimis circumscripserit; fatetur tamen, se Cartesium maximi facere, eo quod doctissimum se demonstrauerit, plusque legerit, quam sectatores eius credant: posseque de eo dici: esse eum ex illis, qui plurimum omnium inuentis antecessorum addidere. Alio autem loco ^e, postquam ea reprehendisset, quae in Cartesianae philosophia ipsi displicebant, addit: *Sed ista tamen omnia minime impediunt, quin Cartesium*

^c) Censur. cel. auct. p. 1014.

^d) Lettres de Mr. Leibniz et Mr. Pellisson de la

tolerance p. m. 339.

^e) Hist. Sap. et Sult. a CHR. THOMASIO edita p. 122.

sum inter maximos viros censeamus, qui generis humani opus augere atque etiam inter errandum profunt. Itaque Pythagoram, Democritum, Platonem, Aristotelem, Copernicum, Galilaeum, Baconum et Cartesium, (quibus Ioachimium Iungium adderem, si scripta eius extarent) aliosque, qui sibi homines immortalibus meritis obstrinxere; tamdiu colet posteritas, quamdiu memoria historiis, et virtuti veneratio erit. Adde-remus DANIELIS f doctissimi ex Iesuitarum sodalitie Cartesii aduersarii censuram, omnino philosopho decoram, nisi ad ipsum eius libellum elegantissimum, et in Cartesianae philosophiae examine omnium minime negligendum lectorem ablegare nos iuberet instituti ratio, dicendorumque multitudo.

§. XXXII. Aequos nos hoc pacto Cartesio praeuisse nobis persuademus, honoremque habuisse immortalibus, quibus vir summus eminebat, de philosophia meritis, credimus. Verum ut nihil est ab omni parte beatum, fatemur quoque imbecillitatibus laborasse Cartesium, haud infimi generis, easque obtinisse, quo minus, quod suscepit reformandae philosophiae opus felicissimis auspiciis absoluisse sit dicendus. Et pulchre quidem ingenium eius praeparauisse, et acuisse quoque iudicium disciplinas mathematicas, non inficiamur, certumque putamus, hanc ei clauem naturae adyta in haud paucis referauisse; et accurate atque ordinate cogitandi artificium suppeditasse: praeterea a multis eum praecudiciis, quibus impeditur veritatis inquisitio, liberauisse. Ast dolendum magnopere, virum summum, ingenii magis mathematici, quam ipsius artis, vitio in proportionibus, modisque haesisse, et vitioso argumentandi genere, cum modorum atque relationum harmoniam et proportiones indagaret, ad essentias rerum definiendas ea transtulisse, id quod haud vnius erroris fons ei extitit. Cuius rei exemplum atque testimonium, luculentum esse potest, definita per extensionem materiae essentia, quae apertè errore essentiam cum modo confundit. Ast hoc semel posito non poterat non de impossibilitate vacui, de virium mensura et similibus in nouos errores incidere. Certe si detectis modis essentialibus, ultra progressus, limites superasset, quibus male retentus fuit, dubium non est, quin multa recte vidisset, quae aut ignorauit, aut perperam statuit. Vnde eleganter dixit LEIBNIZIVS g, Cartesianismum non in ipsa philosophiae verae penetralia peruenisse, sed in vestibulo h haerere, et atrium naturae vix esse ingressum, vnde ad propiora et ipsam audientiam naturae properandum sit. Deinde probari in tanti nominis philosopho non potest, quod inter possibilitatem et probabilitatem accurate non distinxerit, et quod supra Pellissonium obseruantem audiuius, contentus fuerit, si ita mundi ortum existere potuisset, prout ipse delinearat, concederetur. Magnum enim in-

*Reprehen-
denda in
Cartesio.*

Ii 2 ter

f) Irin, Cartesii per mundum P. III. p. 185. add.
SPANHEMIVS, Epist. de Nouissimis in Belgio
circa res sacras controuersis p. 57.

g) Leibniziana p. 7.
h) Antichambre de la philosophie.

ter possibile et verisimile discrimen intercedere, norunt, qui artis rationalis fundamenta et intellectus humani historiam paulo accuratius rimati sunt. Vnde recte hoc nomine Cartesium reprehendit Cl. RVDIGERVS¹⁾. Quamuis subscribere nolimus RAPINO^{k)} contendenti, Cartesium physiologiam suam pro fabula Romanensi habuisse. Aliter enim ipse CARTESIUS^{l)}, qui satis modeste ita pronuntiat: *Quamuis forte hoc pacto intelligatur, quomodo res omnes naturales fieri potuerint, non tamen ideo concludi debet, ipsas reuera sic factas esse. Nam quemadmodum ab eodem artifice duo horologia fieri possunt, quae quamuis horas aequae bene indicent, et extrinsecus omnino similia sint, intus tamen ex valde dissimili rotularum compage constant: ita non dubium est, quin summus rerum opifex, omnia illa, quae videmus, pluribus diuersis modis potuerit efficere. Quod equidem verum esse lubentissime concedo, satisque a me praestitum putabo, si tantum ea quae scripsi talia sint, ut omnibus naturae phaenomenis accurate respondeant. Hocque etiam ad usum vitae sufficiet, quia et medicina, et mechanica, et ceterae artes omnes, quae ope physicae perfici possunt, ea tantum quae sensilia sunt, ac proinde inter naturae phaenomena numeranda, pro fine habent. Et ne quis forte sibi persuadeat, Aristotelem aliquid amplius praestitisse, aut praestare voluisse, ipsemet in primo meteorologicorum, initio capituli septimi expresse testatur, de iis, quae sensui non sunt manifesta, se putare sufficientes rationes et demonstrationes afferre, si tantum ostendat, ea ita fieri posse, ut a se explicantur. Sed tamen, ne qua hic veritati fraus est, quantum sufficit ad usum vitae, quae habentur certa moraliter, hoc est, quantum sufficit ad usum vitae, quamuis si ad absolutam Dei potentiam referantur, sint incerta. Praeterea quaedam sunt, etiam in rebus naturalibus, quae absolute et plusquam moraliter certa existimamus, etc. Nempe in ea sententia erat Cartesius, sufficere in demonstrandis rationibus sensuum testimonio non patentibus, si afferatur hypothesis, qua phaenomenis sensibus obuiis fiat satis; licet alia quoque dari possit, quae eadem praestet. Ast hoc pacto, non minus Aristotelis vel Epicuri physiologia admitti potest, quam Cartesii, si de sola possibilitate, deque hypothetica rationum veritate sermo sit: id quod vero fitienti minime faciet satis, qui, ubi quoque hypothesein adhibere cogitur, talem adducit, in qua circumstantiarum et rationum inter se apte cohaerentium, et cum phaenomenis pulchre concordantium harmonia magnam gignit verisimilitudinem, vnde quo simplicior hypothesis, legibusque naturalibus conuenientior, imprimis autem experientiae speciminibus confirmator, eo probabiliorem rerum naturalium sistet analyfin. Ad quod si attendisset Cartesius, abstinuisset forte a nonnullis, quae vel naturae legibus aduerfantur, vel praeter solam possibilitatem verisimilitudinis habent nihil. Ta-*

cemus,

1) Phys. diuin. L. I. c. 1. f. 1. § 39. seqq. p. 13. fgg.
k) Reflexions sur la philosophie §. 23. T. II.
Opp. p. 353. seqq.

l) P. IV. Princip. philosoph. §. 204. seqq. p. m. 167. seqq.

cemus, quod in Cartesio reprehendit ISAACVS VOSSIVS ^m, supponere quidem philosophum notiones communes, claras, distinctas, postulata afferre satis aequa, et cum ratione non deneganda; at deinde in demonstrationis ferie alia inferere, nec certa nec perspicua, dimissisque principiis euentibus ad hypotheses neque euictas, neque euincendas vnquam, soloque ingenio suo enatas, quales sunt globoli, particulae striatae, elementa tria inuisibilia etc. recurrere. Nihil autem magis Cartesium a veritatis via, quam tam felicibus auspiciis ingressus erat, in deuia abduxit, quam studium sectam condendi, quae omnes alias suis sedibus expelleret, vtque is haberetur, qui errores diuturnos, quos seminauisset philosophia, duobus annorum millibus regnans, solus expulisset, orbemque philosophicum ab ista tyrannide liberauisset. Non fieri iniuriam Cartesio a nobis hoc ei sectae studium hancque *Φιλοκομπίαν* obiectantibus, quicquid de eius modestia iactet Bailletus, historia eius supra enarrata facit testatissimum, et vel vna in Regium partes Cartesianas relinquentem, et eclecticico more philosophari incipientem indignatio paedagogica satis superque euincit. Nec in aliis quoque circumstantiis hanc sibi gloriam se vindicare velle, dissimulare potuit. Hac voluntate actus vehementer commotus est, cum Burdinum Iesuitam publice oppugnasse philosophiam suam intelligeret: ea pupugit philosophum, cum Honoratum Fabri philosophiae systema a suo diuersum edidisse didicisset, eo quod Iesuitarum sodalitium factum iri Cartesianum speraret. Nec alia causa fuit, cur tantis moliminibus Ultraiectinos, Leidenesesque motus contra suae philosophiae decreta tam impatienter tulerit, vt ad supremarum potestatum auxilia tandem recurreret; quae sane omisisset, si indifferens ei fuisset, vtrum hypotheses suae in istis academiis docerentur nec ne? Ita vero dum sua aliis obtrudit, et indigne fert, si vel abiiciantur, vel refutantur, ipse sibi haud semel in veritate indaganda obstetit. Vnde ex vero pronuntiauit LEIBNIZIVS ⁿ: *Fuisse Cartesium, vt a viris doctis dudum notatum, et ex epistolis nimium appareat, immodicum contemptorem aliorum et famae cupiditate ab artificiis non abstinentem, quae parum generosa videri possint.* Et alio loco de Cartesio monet ^o, *virum hunc excellentissimae doctrinae veterum et recentiorum lumini, quod veritatis partem continebat, plurima de suo adiecisse, at immensam quandam et immodicam ambitionem studiumque in caput sectae emergenti seduxisse eum, vt hanc veritatum catenam, a se continuatam et auctam clauderet, et quasi obseraret; inde factum esse, vt sectatores eam tantum per gyrum voluant reuoluantque et nihil addant vltius; id vero non sine veritatis detrimento fieri posse.* Neque pro Cartesio caussari quis potest, ipsum meditationes suas maximi nominis philosophis examinandas dedisse, et, mediante Merfeno, omnem lapidem mouisse, vt eorum obiectiones intelligeret. Nam ad historiam istarum obiectionum et instantiarum

Ii 3

supra

m) De Nat. et propriet. lucis c. 4. p. 5.

n) l. c. p. 117.

o) Leibniziana p. 220.

supra enarratam attendentibus, palam erit, hoc ea tantum fini fecisse Cartesium, ut praeuisa philosophorum tela contra hypotheses nouas et inauditas eo felicius certiusque euerteret, iis autem, quae eorum assensum meruerint, munitus maiori splendore in publicum prodiret. Vnde facile quidem ferre potuit, si contra quasdam eius meditationes nonnulla exceptissent; aut ubi respondisset, et satisfacere sibi illum isti negassent, indignissime id tulit, et nec dissensum ferre, nec respondere amplius sustinuit. Id quod aduersus Hobbesium, et multo magis aduersus Gassendum luculenter prodidit, manifestauitque, contradictionis diurnae se esse impatientissimum, nihilque magis cupere, quam ut philosophia sua apud omnes triumphet. Inde, indignis tanto philosopho, ubi respondere vel noluit, vel non potuit, contentu vindicare aggressus est. Monuit quoque nonnemo ^p: *rationem scribendi, qua libros suos, et si non omnes, tamen primum editos et fere de indiuisis capitibus composuerat nouae philosophiae conditor, per amplam sane et grauem contradicendi materiam maximae momenti effata condemnandi praebuisse occasionem. Scilicet rupto tandem post longas profundasque meditationes silentio, semet continuo filo introducere loquentem, et sua, aliena, amica, inimica, vera, falsa, proba, improba eodem ore pronuntiantem, ut quid credat confirmetque, quid refellat et improbet, non nisi multo labore, et repetita auctoris lectione dignosci queat: quo ipso facile acciderit, ut vera viri meditabundi sententia haud obseruetur vel intelligatur, ex aduerso autem peregrina et falsa ei a iudice quoque non malo tribuatur. Egmondanae enim villae inclusum, a doctorum consortio separatam, veteris methodi pertaesum, et vulgarem scientiam ceu ineptam et inutilem fastidientem, dum priuatis vacet contemplationibus, et in certiora inquirat, parum curare, quibus verbis recepta ab omnibus veritas Ultraiecti vel Lugduni Batauorum exprimeretur, immo et suas meditationes iis quandoque enuntiationibus declarare, quae nisi meliorem habeant sensum quam prima fronte promittunt, etiam mitissimo homini non possint non stomachum mouere. Recte hanc obscuritatem Cartesii, eiusque causas reprehendere virum hunc doctum, lectio scriptorum eius satis euincit: nec mirandum magnopere est, attendentibus, ex mathematicorum scholis ad philosophiam Cartesium processisse, ducemque elegisse methodum mathematicam. Quae, quamuis certissima sit, et falli nescia, si prudenter adhibeatur, potest tamen, si non meditantibus, certe legentibus meditata tenebras haud paucas obiicere. Nempe solenne mathematicis cogitationes suas signis notare arbitrariis, quorum vnus ille vsus est, ut distingui inter se, et comparari sine confusione queant. Eandem rationem in philosophando quoque ingressus Cartesius, teste dissertatione *de Methodo*, in id potissimum primarioque incubuit, ut idearum, notionumque definitiones ex mente sua statueret; verbis arbitraria significati-*

one,

p) Vita Cartesii opp. phil. praemissa p. 6.

onē, et a recepto sensu haud raro abeuntibus designatas. Has cum in meditando velut fontes omnis cognitionis supponeret, non potuit non plurimis ad receptas vocum significationes respicientibus esse obscurissimus, viderique multa sine ratione innouasse, quae ferri admittique possunt, si vocibus et definitionibus receptis exprimantur. Certe, obscurum inde factum esse, nemo non videt, praesertim, vbi nouas definitiones supponit magis quam assert et allegat. Tacemus quandam cogitationum *ὀσέρον πρῶτῶν* confusionem, eo quod parum attendisse videtur, quae cogitationum series, qui ordo emicet, modo metam attigisset, id quod reprehendit in eo LEIBNIZIVS ^q, Claubergium discipulum ideo magistro praeferebat, quod ordinem, perspicuitatem et breuitatem pulchrius meliusque seruauerit. Nihil autem magis Cartesii memoriam et meritorum gloriam contaminauit, quam plagii suspicio: quod vitium ei viuo iam multoties obiectum est. Obseruatumque LEIBNIZIO ^r: *praeclare eum in rem suam vertisse aliorum cogitata, hancque rem dissimulatam ipsi in Suecia cum eruditis concertationes peperisse*. Valde ideo in eum insurrexerunt eius aduersarii, et magnam eo nomine in eum cumularunt inuidiam. Cuius exemplum lector ex HVETIO ^s, capiat rogamus, quem hoc loco exscribere non vacat, meretur autem legi, cum res ipsa multam inde lucem accipiat. Verum non solum aduersariorum haec accusatio fuit, sed viri quoque docti, quos aequos Cartesii admiratores et laudatores fuisse satis constat, hanc eius impotentiam animi libere culparunt, indignatique sunt, non fuisse profectum Cartesium per quos profecerit. Possentque satis luculentae obseruationes P. BAYLII ^t, FONTENELLII ^u, CROSAEI ^v, MORHOFII ^x, aliorumque afferri, si in speciali Cartesii historia condenda nostra versaretur industria. Vnius tamen LEIBNIZII ^y, verba adducemus, cum quod iustissimum meritorum alienorum, etiam Cartesii, fuisse arbitrum, satis constet, isque in excusandis magis, quam confodiendis virorum doctorum infirmitatibus suam industriam laudabili exemplo posuerit, tum quod rem omnem in manifesta luce collocet. Scribit is hunc in modum, de arante alienis vitulis Cartesio: „Dogmata eius metaphysica, velut circa ideas a sensibus remotas, et animae distinctionem a corpore, et fluxam per se rerum materialium fidem, prorsus Platonica sunt. Argumentum pro existentia Dei, ex eo, quod ens perfectissimum, vel quo maius intelligi non potest, existentiam includit, fuit Anselmi, et in libro contra insipientem inscripto inter eius extat opera, passimque a Scholasticis examinatur. In doctrina de continuo, pleno et loco Aristotelem noster secutus est, Stoicosque in re morali penitus expressit, floriferis vt apes in saltibus omnia libans. In explicatione

q) Leibniziana p. 187.

r) Hist. Sap. l. c. p. 114.

s) Conf. philos. Cartes. c. 8. p. 115. Memoir pour le Cartesienisme p. 24.

t) Dict. Tom. I. p. 681. Tom. IV. p. 4. 100.

u) Eloge de Mr. Leibniz.

v) Entretiens p. 320.

x) Polyhist. T. I. c. 24. §. 31.

y) loc. cit.

„plicatione rerum mechanica Leucippum et Democritum praeceuntes ha-
 „buit, qui et vortices ipsos iam docuerant. Jordanus Brunus easdem
 „fere de magnitudine vniuersi ideas habuisse dicitur, quemadmodum et
 „notauit V. Cl. Stephanus Spleisius, vt de Gilberto nil dicam, cuius
 „magneticae considerationes tum per se, tum ad systema vniuersi appli-
 „catae, Cartesio plurimum profuerunt. Explicationem grauitatis per
 „materiae solidioris reiectionem in tangente, quod in physica Cartesiana
 „prope pulcherrimum est, didicit ex Keplero, qui similitudine palearum
 „motu aquae in vase gyrantis ad centrum contrusarum rem explicuit
 „primus. Actionem lucis in distans, similitudine baculi pressi iam veteres
 „adumbrauerunt. Circa iridem a M. Antonio de Dominis non parum lucis
 „accepit. Keplerum fuisse primum suum in dioptriciis magistrum, et in
 „eo argumento omnes ante se mortales longo interuallo antegressum, fa-
 „tetur Cartesius in epistolis familiaribus, nam in scriptis, quae ipse edidit,
 „longe abest a tali confessione aut laude, tamen illa ratio, quae ratio-
 „num directionem explicat, ex compositione nimirum duplicis conatus
 „perpendicularis ad superficiem et ad eandem paralleli, diferte apud Kep-
 „lerum extet, qui eodem, vt Cartesius, modo aequalitatem angulorum
 „incidentiae et reflexionis hinc deducit. Idque gratam mentionem ideo
 „merebatur, quod omnis prope Cartesii ratiocinatio huic innititur prin-
 „cipio. Legem refractionis primum inuenisse Willebrordum Snellium,
 „Isaacus Vossius patefecit, quanquam non ideo negare ausim, Cartesium
 „in eadem incidere potuisse de suo. Negauit in epistolis, Vietnam sibi
 „lectum, sed Thomae Harrioti Angli libros analyticos posthumos anno
 „1631 editos vidisse, multi vix dubitant; vsque adeo magnus est eo-
 „rum consensus cum calculo geometriae Cartesianae. Sane iam Harrio-
 „tus aequationem nihilo aequalem posuit, et hinc deriuauit, quomodo
 „oriatur aequatio ex multiplicatione radicum in se inuicem, et quomodo
 „radiorum auctione, diminutione, multiplicatione aut diuisione variari
 „aequatio possit, et quomodo proinde natura et constitutio aequationum
 „et radicum cognosci possit ex terminorum habitudine. Itaque narrat
 „celeberrimus Wallisius, Roberualium, qui miratus erat, vnde Cartesio in-
 „mentem venisset, palmarium illud, aequationem ponere aequalem ni-
 „hilo ad instar vnius quantitatis ostenso sibi a Domino de Cauendish li-
 „bro Harrioti exclamasse: il Pa veu, il Pa veu, vidit, vidit. Reductio-
 „nem quadrato-quadraticae aequationis ad cubicam superiori iam seculo
 „inuenit Ludouicus Ferrarius, cuius vitam reliquit Cardanus eius fami-
 „liaris. Denique fuit Cartesius, vt a viris doctis dudum notatum est, et
 „ex epistolis nimium apparet, immodicus contemptor aliorum, et famae cu-
 „piditate ab artificijs non abstinens, quae parum generosa videri possunt.
 „Atque haec profecto non dico animo obtrectandi viro, quem mirifice
 „aestimo, sed eo consilio, vt cuique suum tribuatur, nec vnus omnium
 „laudes absorbeat; iustissimum enim est, vt inuentoribus suis honos
 „constet,

„constet, nec sublatis virtutum praemiis praeclara faciendi studium refrigescat. Et vellem ego propositionum aut dogmatum, quae maioris momenti sunt, auctores semper memorari, exemplo mathematicorum, qui Pythagorae, Platonis, et Archimedis et Euclidis et Apollonii, et Nicomedis et Dinostrati, et tot aliorum merita singulatim perpetua mentione recognoscunt. Optarim etiam, viros insignes spem inanem ampliandae tyrannidis in imperio philosophico deponere, et sectae condendae ambitionem exuere, vnde inepta partium studia et bella literaria vanissima nasci solent, magno scientiae et pretiosi temporis detrimento. Non distinguuntur apud geometras Euclidei, Archimedei aut Apolloniani: omnium eadem secta est, sequi aperientem se vndecunque veritatem. Neque vnquam quisquam orietur, qui totum sibi vindicabit patrimonium eruditionis, aut qui genus humanum ingenio superabit, et omnes praestinguet stellas exortus vt aethereus sol. Legamus Cartesium, laudemus etiam, immo admiremur; sed non ideo reliquos negligamus, apud quos multa et magna extant, quae Cartesius non animaduertit.“ Hactenus Leibnizius, cuius monitis prudentissimis bonus quilibet facile subscripserit, fassus Cartesium alienis plumis haud raro se ornauisse. Non negamus, posse interdum duos scriptores eandem veritatem detegere, licet nihil inter se communicauerint: fatemur etiam, licere philosopho, in veritate indaganda versanti aliorum cogitatis et inuentis vti. At illud ad integram meditationum seriem trahi non potest, hoc gratam et ingenui pudoris plenam confessionem postulat, indicantem per quem profeceris. Ex quo intelligi potest, quid de obiecto Cartesio plagio iudicandum sit. Apologiam tamen pro Cartesio scripsit BAILLETVS²⁾, luscus immo coecus in perspicendis herois sui infirmitatibus, cuius excusationes eo tendunt, vt affirmet: multitudinem eorum, qui similem ante eum sententiam professi sunt, extollere pretium et praestantiam philosophiae Cartesianae, et inseruire ad intelligendum, quanti facienda sint ea, quae adiecerit, vel vt erronea corrigeret, vel vt temere dicta confirmaret, et quae sine principiis et methodo asserta sint, suo loco reponeret: certum quoque esse, plurimos eum auctores, quos tamen expilasse dicitur, ignorauisse: fatendumque plus eum vnum detexisse, quam reliquos philosophos simul omnes, certe verisimilitudinis excellentia et connexionem propositionum omnes eum anteuertere. Adeo enim perfectum et absolutum eius systema esse, vt mirum non sit, ea omnia, quae a veteribus et recentioribus pulchre prudenterque dicta sunt, emendata suisque locis reposita apud eum inueniri, quanquam opus non sit fingere, quod ex eorum scriptis ea excerpserit. Ipsum vero Cartesium ita respondisse, euenire sibi, quod homini accusato; quod alphabeti literas, vel dictionarium aliquod expilauerit, eo quod literas et voces in iis contentas

2) Lib. VIII. c. 10, p. 315. seqq.

tentas adhibuisset. Ad concatenatam enim cogitationum seriem et consequentiarum necessitatem respicientibus, omnibus patere, hoc furti genus honestissimum esse et innocentissimum, nec se peccasse magis quam oratorem, qui verba ex Calepino transumerit. Ipsum autem primae inuentionis gloriam minime affectasse, sed contentum, quod meditationum suarum auctor fuerit, affirmasse, sufficere sibi, quod nihil asseruerit, quod non certa ipsi ratio dicitasset. Adeo quoque gloriae huius cupidum non fuisse, ut cum auctores duo ipsius scrinia expilauerint, ipse impunes eos dimiserit. Parum haec omnia ad rem facere, quilibet intelligit, qui responsiones Bailleti examinat. Ipse enim fatetur Bailletus, rei euidentia conuictus, multa apud Cartesium inueniri dicta iam et inuenta ab aliis; quae etiamsi emendasset, suoque systemati infarsisset aptissime, aequum tamen erat, eorum nomina non taceri, quibus ducibus usus erat. Nec a lectione veterum et recentiorum imparatum fuisse alio loco BAILLETVS ^a, licet teste satis, fatetur, et res ipsa loquitur. Nec de verbis vel propositionibus nonnullis ab aliis usurpatis sermo est, sed de integris demonstrationibus vel hypothefibus quoque primariis, quarum vnus primusque auctor Cartesius videri voluit, quod nullo in argumento magis, quam in mathematico patuit, et a viris doctis euidentibus speciminibus est comprobatum. Quod an duobus simul auctoribus euenire queat, lectori expendendum relinquimus. Ipse autem Cartesius adeo *απαθής* non fuit, ut non vehementer exanderet, si quis sua ipsi surripuisset, ut ex iis, quae de Isaaci Beckmanni plagio in eum commisso supra narrauimus, constare potest. Non inficiabimur, Cartesio in adolescentia et iuuentute per omnem literaturam vaganti atque librorum lectioni immerso, postquam adulta aetate de nouo systemate cogitare coepisset, multa recurrisse, quae prius legerat, licet, vnde ipsi innotuissent, non esset recordatus, et hoc pacto in quibusdam excusari eum posse putamus. Ast haec illis omnibus non conueniunt, quae viri docti passim illi obiiciunt, quaeque satis produnt, libros et verba scriptorum eum coram fuisse intuitum, cum his ducibus in meditatione sua interdum vteretur. Reliqua, quae in eo laudauit Bailletus, prolixius non examinabimus, quidque in virtutibus eius vel suspectum vel reprehendum sit, ambitiose exponemus: concedemus hanc viro summo gloriam, integre eum et philosophice vixisse, nec has quoque ei laudes inuidebimus, a doctrina ecclesiae Romanae eum non declinauisse, quamuis ex iis, quae alibi de Cartesianis circa transubstantiationem placitis diximus, constet, nihil minus eum, quam mentem patrum Tridentinorum, exposuisse; subscribendumque putemus PELLISSONIO ^b affirmanti, impossibile esse, ut eius idea corporis cum doctrina Romanae ecclesiae de corpore I. C. in S. coena concilietur. Videant de his, quorum interest, et imprimis, qui hoc dogma stomacho philosophico concoquere possunt,

a) L. I. c. 7. p. 18.

b) l. c. p. 344.

possunt, vel pro Cartesii orthodoxia pugnant. Quin nec morose refragabimur, si quis putet pertinaciam, et alia vitia ab HUVETIO ^c aliisque perperam et obiici. De eo enim ex vitae eius historia constare potest. Iniquos autem esse, qui Scepticismum et atheismum ei obiiciunt, infra dicemus ^d, quemadmodum audiendi non sunt, qui impie eum obiisse, nugati sunt ^e.

§. XXXIII. Scripsit plurima Cartesius, philosophica et mathematica, quorum fere omnium historiam iam tetigimus. Inter ea geometricis *Scripta Car. tesii.* primum locum tribuit PETR. DAN. HUVETIVS ^f, satis acer Cartesianae philosophiae censor, his dioptrica iungit, et tunc tractatum de passionibus animae; ultimo loco ponit principia philosophiae. In meteorologicis iudicium non desiderari fatetur, at experientiam, multorumque inde paralogismorum causam esse deriuandam monet. Vulgaria autem in dissertatione de methodo contineri iudicat, non tamen inutilia auctori suo ad quaedam feliciter detegenda. Omnium autem leuissimum scriptum esse censet, quod meditationes philosophicas continet. Inde vero colligit, imaginandi facultatem primum, ingenium sublime secundum, iudicium tertium apud Cartesium locum obtinuisse. Nobis non aliena prorsus a partis studio haec Huetii censura videtur, cum satis probauerit Cartesius, iudicii acumine haud vulgari se uti, ubi hypotheseos amore et praeiudicio fasciatus haud fuit. Id vero ne Cartesiani quidem, et in his acutissimus MALLEBRANCHIVS ^g negarunt, tractationem *de Formatione foetus* omnium minime placere posse. Quae sine dubio causa fuit, cur in editione Gallica recentiori ^h nonnulla emendata, et ordini atque veritati restituta sint.

§. XXXIV. Vidimus hactenus Cartesianae philosophiae natales, incunabula et adolescentiam, narrauimusque, vitam atque fata Cartesii exponendo, quo pacto in lucem prodierint magni viri cogitata, et in corpus aliquod coeuntia recepta fuerint. Ultraiecti a Renero et Regio, oppugnata a Voëtio et commilitonibus, Lugduni Batauorum autem magnos viros fautores asseclasque nata fuerint. Heydanum autem et Heerebordum post Regium primarios Cartesianae philosophiae in usum scholarum traductae doctores fuisse; et serenissimas quoque foeminas Elisabetham Palatinam et Christinam Sueciae reginam plurimum illi tribuisse, innumeros vero aduersarios eam expertam esse, prolixè fati tradidimus. Ita ad mortem Cartesii, et seculi XVII mediam partem Cartesianismi historiam succincta narratione complexi sumus. Postulat iam institutum, ut quae fata post illustrem conditorem suum habuerit, quibus incrementis, impedi-

Kk 2

mentis,

c) loc. cit.

d) Conf. AND. RIVIERI Diff. de religione Cartesii.

e) Creighton in Ep. ad Regium apud DANIEL. Itin. Cartes. P. II, p. 119.

f) Conf. phil. Cartes. c. 8. §. 5. p. 107.

g) De la recherche de la verité L. II, c. 7. add. MOSHEM. ad CUDWORTH. p. 153. 823.

h) Paris 1729. 12.

mentis, fautoribus et aduersariis fuerit porro gauisus, exponamus. Vbi dolemus, eandem Cartesianae philosophiae historiae operam neminem haecenus tribuisse, quam in describendis Cartesii rebus praestitit Bailletus. Quamuis enim de motibus ob Cartesianismum inter Batauos exortis complures differuerint, nemo tamen haecenus fuit, qui totam Cartesianae philosophiae historiam integra tractatione delinearet. Id quod eo magis miramur, quo magis non tantum in amplissimam sectam hodiernum nondum penitus expirantem transiit, et innumeris fatis memorabilem in theatro philosophico locum meruit, sed et plurima in naturalem potissimum et metaphysicam philosophiae partem commoda ex illa redundauerunt. Neque tamen nobis quoque fatis arctis limitibus circumscriptis Cartesianismi post conditoris fata caput attollentis historiam integram plenamque describere licet, singularem enim tractationem ea postulat, sed more nostro strictim ea afferemus, quae in vniuersali philosophiae historia omitti non possunt. Addeamus autem vitas Cartesianorum nonnullorum ad finem paginae, breuitati consulturi, quos omittere ob fatorum diuersitatem in hac parte non licet, fontesque indicabimus, vnde plura haurire lectori licebit.

*Laeta initio
Cartesianismi
fata sublato
Cartesio.*

§. XXXV. Sublato e viuus Cartesio, famaue de eius obitu non sine mendaci circumstantiarum rumore per Batauos sparsa, actum de Cartesianae philosophia esse, sibi persuadebant Cartesii aduersarii, gaudebantque in sinu, esse defuisse eum, qui sudes illis erat in oculis: ita enim sperabant, fore, vt, quam nouitas commendasset et auctoris gratia, doctrina cito euilescat. Ast decepti sunt misere: Nam qui prius elegancia et perspicuitate ratiociniorum Cartesianorum capti erant, dimittere doctrinam nouam eo minus voluere, quo minus veterem scholarum philosophiam vt deamarent iterum, in animum potuere inducere. Inde et medici nonnulli in pristina via haerebant, et theologi Lugduni Batauorum Bredaeque docentes eam porro commendare illustrareque pergebant. Quin et alii acceperunt, qui clamores Voëtianos impedire se passi haud sunt, quo minus ad Cartesianam philosophiam respicerent, eamque cum placitis theologis conciliatam publice traderent. Inter eos, si non primus, quod quidem vult P. BAYLE ⁱ, non vero patitur Heydani studium supra iam memoratum, inter primos tamen et praecipuos fuit Christophorus Wittichius vir doctus et disertus ^k. Is enim cum adhuc apud Nouiomagenses in ministerio sacro versaretur, Cartesianae philosophiae studium ad dicit suum, Cocceii quoque partibus tum magno studio inter theologos Batauos

i) Diſt. T. IV. Art. Wittichius p. 509.

k) Natus est Briegae Silesiorum Non. Oct. 1625. a patre iurisprudenciae discendae causa Bremam missus, theologiae studium elegit, inque id diligenter Breae, Lugduni Batauorum et Groeningae incubuit. Ita eruditionis diuitiis praeclare auctus ad Herborense gymnasium 1651, et biennio post Duisburgum vocatus est, vbi doctoris

insignia accepit. Inde Nouiomagensibus operam collocavit suam, anno 1671, autem ad Lugdunensem cathedram euocatus est, cui vsque ad annum 1687. praefuit, quo mortalitatem deposuit. Vid. BAYLE l. c. IAC. GRONOVIUS in Orat. parent. BENTHEM. in Stat. scholast. et eccles. Batauorum P. II. c. 2. §. 100. p. 405. Eius Antispinosam edidit frater.

Batauos emergentes complexus. Id quod magnas quidem contentiones cum Samuele Marefio et Melchiore Leydekkero illi attraxit, quibus tamen ita eruditum calamum opposuit, vt doctrinae caussa ad Leidensem cathedram traduceretur. In qua constitutus eruditione, industria, perspicuitate vitaeque innocentia tanta auctoritate eminuit, vt plurima inde incrementa Cartesiana philosophia caperet, et frequenti is auditorio eam traderet. Sed scriptis quoque caussam Cartesii adiuuit, et impietatis suspicionem ab eo remouit, vulgatis *Annotationibus in Ren. Cartesii Meditationes*, quae posthumae prodire, et imprimis edito *Consensu veritatis in scriptura diuina et infallibili reuelatae cum veritate philosophica a Renato Des-Cartes detecta, cuius occasione liber II. et III. principiorum philosophicorum dicti Des-Cartes maximam partem illustrantur*, cuius editionem alteram, eamque auctam ipse viuus adhuc vulgavit ^l. Hoc magistro praeunte cum haud pauci, qui sacrae doctrinae studiis se dederant, ab eius ore penderent, factum est, vt discipulorum quamplurimi in Cartesii sententiam pedibus irent. Quisquis enim vel theologiae vel medicinae disciplinis addictus scholasticae philosophiae, veterisque *peripateticas* squallorem perhorrescebat, et abiectis tricis Peripateticis elegantius ratiocinari, aut veritatem altius rimari cupiebat, pronis amplexibus Cartesiana dogmata excepit. Ita vero et methodus Cartesio familiaris inter Batauos et in vicinia ad theologos amplissimis conatibus traducta est, et principia metaphysica Cartesii ad demonstrandam religionis Christianae veritatem et explicanda mysteria nonnulla adhibita sunt. Idque tanta contentione, vt noua plerumque placere solent, tantoque studio actum, vt praeter omnem expectationem ecclesiae scholaeque Batauorum Cartesii sequacibus replerentur. Nec huius tantum terrae limitibus circumscripta fuit fortuna doctrinae Cartesiana, sed et excitata ab electore Brandenburgico Duisburgensi academia cum ipsis fere eius scholae incunabulis Cartesiana philosophia radices egit amplissimas. Quo loco praestantissime et praeclare de hac philosophia meruit Ioannes Claubergius, vir doctus, acutus, et ad hoc eruditionis genus fere natus ^m. Is enim demonstrata, mox post Cartesii mortem magno illo, qui inter scholasticam et Cartesianam philosophiam intercedit, discrimine, oculos multis aperuit ⁿ, vt sobrie magis de philosophiae huius studiis statuere, et non obstantibus professorum clamor-

Kk 3

l) Lugd. Bat. 1682. 4.

m) Natus est Ioannes Claubergius Solingae, comitatus Marchiae oppido VI. Cal. Mart. anno 1622. Breae praecceptorem nactus Gerardum Neufuille, scholasticam philosophiam horrere coepit, et ad Cartesianam traductus est, cuius elementa accepit Lugduni Batauorum a Ioanne de Raei. Ita vero philosophiae mysteriis initiatus praeclaras eruditionis laudes rerulit, dignus iudicatus, cui in academia Duisburgensi philosophiae, et tum theologiae docendae munus crederetur, denatus prid. Cal. Ian. 1665. professor theologiae

primarius. Laudauisse cum Leibnizium, et ordinis, doctrinae et perspicuitatis nomine Cartesio praetulisse, supra narrauimus. Peculiare autem est, quod I D E M Leibnizian. p. 147. tradit, dixisse Claubergium, se nosse modum eloquendi naturam mentis, sed noluisse indicare. Saepae autem in profundam quandam ecstasin abreptum esse cogitando, et aliquando sic obuisse. Quales ecstases Cartesianas false videt P. DANIEL. Itin. Cartes. per mundum P. I. p. 15. et imprimis p. 36. Claubergium petere videtur.

n) Duisburgi 1651. 8.

clamoribus sapere dicerent. Ita prae paratis animis cum praeter *Principia philosophiae*, quae naturalem partem tantum explicant, reliquarum scientiarum philosophicarum systema aut institutiones Cartesius non reliquisset, ipse iis usus, quae in dissertatione *de Methodo*, et in *Meditationibus* dixerat Cartesius, novas *rationalis philosophiae institutiones conscripsit*, et inuidiae declinandae causa cum logica veteri comparauit^o. In quibus licet non omne punctum tulisse nonnullis visus sit^p, merito tamen laudanda methodi perspicuitas, et obseruationum farrago haud contemnenda^q, simili conatu metaphysicam aggressus in *Principiis philosophiae sive ontosophiae et scientia prima de iis, quae Deo creaturisque suo modo communia attribuuntur*^r, Cartesii meditationes supplere, emendare, et metaphysicam philosophiae partem noua luce collustrare annisus est. Tacemus scripta philosophica alia, iunctim edita^s, quibus post Cartesium inter primarios huius doctrinae professores meruit referri. Quod in Duisburgensi academia pro propaganda philosophia Cartesiana susceperat Claubergius, id in Groeningensi sategerunt facere Iacobus Gouffetius et Tobias Andreae. Et ille quidem licet orientalis literaturae studiis se valde addixisset, magnum inde nomen consecutus^t, in academiam tamen istam a Braunio traductus, magna quoque industria philosophiam Cartesianam extulit^u; quam licet initio docere publice, aduersariorum insultus pertimescens, recusaret, postea tamen et viua voce, et calamo pro Cartesii causa pugnavit. Testes volumus, *dissertationes pro Cartesio* duas, quarum vna, *Cartesianum mundi systema, non, ut quidam existimant, periculosum esse euincere satagit*^v; altera *fistit causarum primae et secundarum realem operationem, rationibus confirmatam, et ab obiectionibus defensam; de quibus etiam apologia fit pro Renato Des-Cartes aduersus discipulos eius pseudonymos*^w. Tobias Andreae^x autem, qui in ea academia historiam Graecasque literas docuit, et Iacobi Reuui *Considerationibus theologicis assertionem methodi Cartesianae* et Henrico Regio, in *Breui explicatione mentis humanae*, a Cartesio, vt supra dictum, diuortium facienti; edita *Breui replicatione* respondit. Eadem philosophiae Cartesianae fortuna Franequerae fuit, in qua schola Cartesianam philosophiam licet prudenti moderatoque selectu valde promouit Hermannus Alexander Roëllius, vir doctissimus atque acumine iudicii insignis^y, quod

o) Logica vetus et noua, Solisbaci 1685.

p) CHR. THOMAS. Intr. in phil. sul. c. 2. §. 6. Praef. ad introd. in philof. rat. §. 12. p. 39.

q) BVDDEVS Isagog. L. I. c. 4. p. 246. STOLIVS Hist. lit. P. II. c. 1. §. 24. p. 442. seq.

r) Groeningae 1646. vid. REIMMANN. Hist. lit. Germ. P. IV. p. 69.

s) Amstelod. 1691. 4. Vitam eius praemisit Henr. Chr. Henninius.

t) Vid. PAVL. COLOMBESII Biblioth. Orient. p. 244.

u) BENTHEM. I. c. p. 232.

v) Adiecta est tractatui de viua deque mortua fide Amst. 1696. 8.

x) Leouard. 1716. 4.

y) Natus est Braunsfeldiae in Solmensi comitatu, 1604. praefectoresque habuit Herborniae Alstedium et Piscatorem, Bremae Nouaullanum 1622. Groeningae priuatim docuit, educationi filiorum Jac. Altingii praefectus. Tandem 1634. Graecas literas et historiam tradere iussus, obiit 1674. conf. BENTHEM. I. c. §. 28. p. 236.

z) Edidit eum comitatus Marchiae, promouit Dauentria ad ecclesiasticis munus 1686. ad theologiam

quod in eleganti dissertatione *de Religione naturali* ^a demonstravit. In ipsa Amstelodamensi vrbe Cartesio non defuisse sectatores, Stephani Curcellaei exemplum probat, quem Cartesii *Principia philosophica* Latine edidisse, supra narrauimus. Addi his potest Ioannes de Raei inter primos Cartesii discipulos conspicuus, et imprimis Balthasar Bekkerus, ecclesiastes Amstelodamensis. Hunc enim non modo famosa controuerfia de negata operatione daemonum reddidit celeberrimum, quam infra, ad specialem theologiae naturalis historiam delati, ex instituto enarrabimus; sed et lites Cartesianae in Belgio fecere notissimum. Nam cum anno 1668 candidam et sinceram admonitionem de philosophia Cartesianiana edidisset, *non quod philosophiae istius causam agere vellet, sed ut rei ignaros doceret, quid de ista philosophia esset statuendum, et ut fratres, ut ait in dedicatione, suos in Frisia moneret, quicquid illud sit, quod huic philosophiae obiceretur, tanti tamen non esse, ut tantas mereatur turbas et nihil quidquam cum orthodoxia ecclesiae reformatae pugnare, sed amice potius conspirare*: placuisse quidem ob moderationem visus est, non modo Schotano, sed ipsi quoque Marefio, infenso Cartesianorum hosti, praecipue ubi cum Voëtio in gratiam redierat. Ast praeter expectationem suam Voëtianae factioni in Frisia valde displicuit; cumque *Catechismum* quoque edidisset, in quo petiisse Marefium iudicabatur, dici non potest, quantas ipsi turbas et persecutiones excitauerit Cartesianismi nomine Marefius ^b, quae tandem, traductis Cartesii hypothesebus ad negatam daemonum operationem, ei funestae fuere. Tandem nec in Ultraiectina academia non obstante Voëtii zelo defuere Cartesio affectae, mereturque inter theologos eius scholae hoc nomine notari Franciscus Burmannus. Tacemus alios multos, nec doctrinae laude, nec pietatis nomine carentes, qui pulchrum putarunt sacrae disciplinae Cartesianam sapientiam iungere.

§. XXXVI. Credi vix potest, quanta alacritate viri docti in hanc nouam philosophiam incubuerint, cuius res ut praeclare promouerent, non sine sarcasmis et satyra in scholasticam, quae tunc obtinebat, philosophiam inuecti sunt. Testis eius rei est ANTONIVS HVLSIVS ^c, qui publico exceptos esse sibi conqueritur, qui dicerent philosophiam esse theologiae ancillam, cachinno vero, si quis termino aliquo philosophico, etsi in theologicis tritissimo, uteretur. Nempe abstinentum sibi, quod profitetur IO. BRAVNIVS ^d, statuebant, ab omni prorsus vocabu-

Nona molimina theologorum Cartesianorum in Belgio.

giam docendam Franquera 1686. Ultraiectum 1704. denatus est 1718. De controuerfiis eius de generatione filii infra dicendum. Conf. Iudicium eccles. de Roëllio laudatum a Theol. Lugd. Bat. p. 1. 2.

a) Vid. Act. philos. Vol. II. p. 203. conf. BENTHEK. I. c. p. 322. Amicorum albis inscribere solebat:

*Non ego sum veterum non affecta, amice, nouorum
Sen vetus est, verum diligo suis nonum.*

Idem vero pterosque theologos Cartesianos tenuisse ex dicendis constabit.

b) Accurate rem totam enarrat S. Reu. MICH. LILIENTHAL. pecul. diff. quae inter Selecta historica et literaria secundum locum p. 18. seqq. occupat. Qui quoque vitam viri famosi usque ad munus Amstelodamense enarrat.

c) Theol. hypoth. P. II. p. 15.

d) Praef. ad doctrin. foederum.

lo, et dictione, quae non esset Latina; putabant enim iactabantque, borridum istum barbarumque sermonem monachalis sapientiae simul inuenisse in theologiam spinosas quaestiones, distinctionesque, quae instar telae araneae multum habeant subtilitatis, sed nihil soliditatis, multas habeant superstitiones, errores, haereses. Nec hoc solum illos occupabat, sed cum egregie de theologia naturali meruisse Cartesium crederent, eictis spectris scholasticis, nouas veritates ex schola Cartesiana ad theologorum cathedras traducere laborabant. Inter quas assertiones nobilissimae sunt: euidenciam esse vnicum criterium veritatis, et ad hunc canonem veritates omnes, etiam theologicas, esse exigendas: dubitationem recte principium omnis cognitionis certae fallique nesciae venditari; loqui oracula sacra de rebus naturalibus secundum captum hominum; ideam Dei ita innatam esse homini, vt inde euidencissima pro eius existentia ratio duci possit: mundum esse indefinitum; primum cogitandi atque philosophandi principium esse: cogito, ergo sum; moueri terram circa solem suo loco nunquam motum; essentiam spiritus quaerendam in cogitatione, materiae in extensione; affirmare et negare, id est, iudicare voluntatem, non intellectum: falli saepissime sensus; esse bruta non animalia sed machinas; personalitatis rationem quaerendam esse in negatione; creauisse initio Deum materiam, eique certas motus, ordinis et quantitatis leges praescripisse, vt primo eius impulsu semel commota, iuxta leges naturales impressas se ipsam fingeret componeretque: hancque rationem hodiernum obtinere: adeo clarum esse congenitumque rationis lumen, vt non alia interpretationis norma circa scripturam sacram possit adhiberi. Palmariae hae assertiones sunt, quibus Cartesianismus aliam in haud paucis articulis faciem theologiae inter theologos Batauos finxit. Quibus deinde inaedificata sunt dogmata alia: de attributis Dei absolutis et relatiuis, de trina subsistentia personarum diuinarum, de creationis modo mechanico, de hexaemero creationis, de mundi systemate, de Angelorum existentia et essentia, loco et motu, de vnione animae et corporis, de Hominis sensibus, affectibus, imagine Dei, peccato originis et libero arbitrio, de subsistentia τοῦ λόγου eiusue personalitate, de Natura fidei, de Natura boni moralis, de Mortis indole, similibusque. Quae enarrare hoc loco ampliori commentatione, esset extra oleas vagari, cum ad ecclesiasticam recentioris aetatis historiam id pertineat, et in scholis theologorum soleat exponi. Consulendi autem non illi modo sunt, qui sacrae ciuitatis annales condiderunt, vel polemicam theologiam tradiderunt, sed imprimis ipsi ex Cartesianis theologi celeberrimi nominis WITICHIVS, CLAVBERGIUS, ALLINGA, BVRMANNVS, HEIDANVS, alique, cumque his conferendi, qui totis viribus Cartesianam hanc theologiam oppugnauerunt MARESIUS, LEYDEKKERVS, VAN MASTRICHT, alique,

e) Capita pleraque huc pertinentia adductis auctorum locis succincte exponunt Io. OLARIUS in Synopsi controuersiarum et ZACH. GRAPV6 in Theologia recens controuersa.

aliquae magno numero ab illis laudati, qui controuersias Cartesianas inter theologos Batauos enarrarunt. Describi autem vix potest, quantos indomitus, saepe funestos, reique sacrae in ecclesiis Belgicis admodum noxios viderit illa aetas. Cum enim iam viuo Cartesio grauem dicam scripsisset Gisbertus Voëtius, isque theologos plerosque in suas partes perduxisset, extincto, quem grauem in vita expertus est leoni insultans coelum terramque miscuit. Qui licet initio cum Samuele Marefio contentionis feram reciprocavisset, cum eo tamen reconciliatus, theologum hunc magnorum animorum et irarum in partes contra Cartesianos pertraxit: quos secuti sunt iunctisque vmbonibus in aciem procefferunt, Petrus van Maastricht, Reinerius Vogelsangius, Fridericus Spanhemius, Melchior Leydekkerus, et integrae cohortes Deorum minorum. Ii et in cathedra, et in libris gangraenae huic, ita enim vocabant, latissime serpenti se opposuerunt, maxime vero ad magistratus conuersi, et de impietate indies impudentius liberiusque grassante vehementer conquesti, armare in Cartesianos superiores, et grauissimis interdictis pellere doctrinam infestis signis vehementer instantem totis viribus sategerunt. Quae tamen omnia hoc loco enarrari non possunt, et vel in foederati Belgii historia sacra, vel in specialibus Cartesianismi annalibus latius debent exponi; imprimis autem arcanae rationes, quae indignissimis modis theologos inter se armauerunt, et in mutua viscera tela vt adigerent, compulerunt, detegi. Ad quae recte tenenda consuli ante omnes alios merentur IRENAEI PHILAETHAE, vel qui hoc personato nomine latet IACOBI RHENFERDII *Breuis et sincera narratio de prima origine litium, quae per quadraginta annos ecclesias Belgicas conturbauerunt*, vernacula edita ^f, addique FRIDERICI SPANHEMII *Epistola de nouissimis circa res sacras in Belgio dissidiis*, comparari autem GOVSSETII *Apologia pro Cartesio*. Alios ex nostratibus quoque, qui has controuersias earumque historiam tetigerunt, cum nominauerint celsus PFALFIVS ^g, et SAGITTARIVS atque SCHMIDIVS ^h, hoc loco non excitamus.

§. XXXVII. Multum nocuere Cartesianae philosophiae incrementis haec controuersiae, floremque laetissime exsurgentem velut imber quidam depressoerunt. Et multum quidem ad id contulere Anti-Cartesianorum clamores et suspiciones, qui causam Dei agi, contaminari doctrinae puritatem, atheismo frigidam suffundi, eleuari reuelationis fidem, conculcari Christianae religionis mysteria, et quae alia fuere *εγκλήματα* grauissima, non in cathedris modo academicis et libris eristicis, sed in senatu quoque sacro, immo ad plebem quoque et in suggestu sacro conquesti sunt, et has querelas suas ad magistratus, academiarum moderatores curatoresque,

Impedimenta Cartesianae philosophiae obiecta.

f) Kort en oprecht Verhaal van de eerste Oorsprong der Broedertwisten, die nu veertig Jaaren de Nederlandsche Kerken ontruff hebben; Amst. 1708. 8. Arcanam historiam harum controuers-

suarum ibi detegi obseruas Cl. LILIENTHAL I. c. p. 28. not. 10.

g) Hist. lit. theol. P. II. p. 299.

h) Intr. in hist. eccl. P. I. p. 925. P. II. p. 627.

que, synodorum praefides, et quotquot auctoritate pollebant, detulerunt. Qui cum pauci rem omnem ab ovo, quod aiunt, incipiendo examinare possent, turbasque maximas merito timerent, prouidi, ne quid respublica et ecclesia detrimenti caperet, feueris interdictis Cartesiano incrementa sufflaminarunt, etsi extinguere eum minime possent. Ipsorum tamen Cartesii sequacium culpa etiam factum, ut haec factio haud parum in Belgio deprimeretur. Et potior quidem causa apud eos quaerenda est, qui intra limites, quibus se Cartesius prudenter continuit, non confidentes, audacius se efferre, et temerariis magisque suspectis assertionibus magistrum deserere coeperunt. Cuius luculentum esse exemplum potest systema causarum occasionalium, quod tot obiectionibus et criminationibus aduersus Cartesianam philosophiam occasionem dedit. Illud enim minime tactum erat Cartesio, aut cum propior unionis inter animam et corpus ratio esset explicanda, primus Ludouicus de la Forge ad id delatus est, quem secuti sunt, qui amplissime illo usi sunt Mallebranchius, Petrus Syluanus Regis, Christophorus Wittichius, et recentiorum Cartesianorum alii ⁱ. Valde id displicuit ex Cartesianis illis, quibus rectius factum visum est, intra Cartesii limites subsistere: hos itaque velut Pseudo-Cartesios detestatus est, hisque magistrum opposuit IACOBUS GOVSSSETIVS ^k. Et recentiori idem aetate obiectum a Cl. RVARDO ANDALA ^l Spinozae, Voltero, Clerico, Geulingio, quod Cartesianae doctrinae puritatem nouis et suspectis hypothefibus corrumpissent. Quae occasio extitit lepidissimo Cartesiani itineris per mundum architecto ^m ridendi recentiores Cartesianos, quod non aequae additi sint ac primi sectatores, magno isti homini, et unusquisque pro libitu sibi systema formet, ac libere addat vel demat, quodcunque placuerit, illi, quod formauit Cartesius, undique perfectum, quod attingere plane sit corrumpere, sic ut sincerum Cartesianismum cum illustri Clerfelerio sepultum esse credendum sit. His accessit malum longe deterius, et Cartesianismo prorsus pestilens. Nempe usi Cartesianis hypothefibus Arminianorum et Socinianorum haud pauci, iique non contemnendae eruditionis viri, placita sua a decretis Dordracenis deuiantia illis in crustauerunt, et quicquid paradoxum, singulare, inauditum in ecclesia sonabat, Cartesiano furo illitum pictumque in forum adduxerunt, mercesque venales plurimum isto colore commendauerunt. Ita vero grauis Cartesianam philosophiam inuidia secuta est, cum patrocinari heterodoxiae videretur, et pallium crederetur esse, sub quo liberioris audaciae quilibet latere sanosque de Deo et diuinis sensus corrumpere posset. Id vero maxime in synodis ecclesiasticis deploratum, de hac labe ad magistratus querelae delatae sunt, et hinc causa deriuanda est, cur Cartesianae factio inter status Belgii foederati fautores paucos repererit ⁿ. Nemo tamen maiorem

i) Conf. si placet, quae diximus in Hist. de Ideis p. 252. seqq.

k) De causar. primae et secundarum operatione.

l) In Examine ethicae Geulingii dist. I. §. 3. sq. p. 3.

m) P. I. p. 5. 6.

n) Conf. BAYLE Dict. T. IV. art. Wittichius p. 509.

Cartesianae philosophiae existimationi maculam inussit, quam qui anonymus prodiit, auctor pestilentis libri: *Philosophia scripturae interpres*, quem LUDOVICVM MEIERVM medicum Amstelodamensem esse postea compertum est. Is enim tam effreni impudentia machinis Cartesianis, in reuelationem diuinam, et fidem Christianorum sanctissimam insurgere coepit, vt cuncta merito tumultu replerentur, et ipsi Cartesiani eius impietatem toto pectore detestarentur, id quod imprimis fecere Heydanus atque Wittichius. Ipsa folia medici audacis autem et magistratus auctoritate suppressa sunt, et certatim auctor theologorum, Voëtii, Marefii, Arnoldi, Vogelsangii, Schotani telis confossus est. Idem vero cum fecisset Ludouicus Wolzogenius isque Cartesianis placitis liberius infisteret, cum famoso auctore facere iudicatus, et ideo a Iohanne van der Wayen publice accusatus, et Socinianismi a classibus ecclesiasticis suspectus habitus est, vnde nouae turbae exortae sunt, alibi latius exponendae. Meierum exceptit Benedictus de Spinoza, qui cum Cartesianam philosophiam ad impietatem suam incructandam adhibuisse crederetur, valde inde ignominia apud multos illa cumulata est. Erat enim Spinoza in Cartesii philosophia haud perfunctorie versatus, eiusque principia geometricè demonstrata ediderat. Hinc cum vnã tantum dari substantiam in suo systemate, velut cardinem, supposuisset, eamque duabus modificationibus, cogitatione et extensione constare affirmauisset, ipsi Cartesio enatae inde consequentiae fati impiae imputatae sunt, quod eius illas philosophia genuisset. Qua in re iniuriam factam esse Cartesio, omnino fatendum est, qui cum essentiam spiritus in cogitatione, materiae in extensione poneret, hasque sibi e diametro oppositas esse fateretur, duas inde easque diuersissimas substantias esse, spiritum et materiam, concluderat. Attamen licet haec ita se haberent, Cartesianam tamen philosophiam in Spinozismi suspensionem raptam, huncque genuisse credita est. Id quod magno conatu demonstratum iuit IOANNES REGIVS, qui *Cartesium Spinozismi architectum* edidit. Quam tamen ab eo calumniam depellere studuit RYARDVS ANDALA edito *Cartesio vero Spinozismi euersore, et physicae experimentalis architecto*. Qui tamen non negat, Spinofam, Geulingium hisque similes degeneres esse Cartesii discipulos.

§. XXXVIII. Nouorum autem Cartesianismo factorum seriem aperuit Cocceianismus, circa idem tempus in Belgio foederato enatus. Nempe cum magna linguarum orientalium, reliquique, qui ad interpretandam scripturam sacram requiruntur, apparatus copia abundaret Ioannes Cocceius, professor Franekeranus, et tandem Leidenfis, isque sacrae ciuitatis historiam cum V. et N. Testamenti vaticiniis compararet, et peculiarem inde interpretandi diuinis paginas excogitaret modum, inque haud paucis a

Cocceianae
lites Carte-
sianis im-
mixtae.

L 1 2

con-

o) Vid. BENTHEM. l. c. c. 2. p. 59.

p) Similem tragoediam in Belgio foederato anno 1707. excitarunt lites Iouctianae.

q) Franek. 1719. 4.

consueta Reformatae ecclesiae interpretatione abiret, nouam autem ipsius theologicae doctrinae methodum istis hypothesibus inaedificaret, magnis ex ea re contentione motibusque ecclesia Belgica concussa atque agitata est, quorum historia apud eos quaerenda est, qui rerum ecclesiasticarum notitiam pandunt. Parum autem ipse Cocceius philosophiam curabat^r, totus theologiae prophetae certisque canonibus hermeneuticis intentus; cum autem is Marefium, Voëtium similesque haud paucos aduersarios nactus esset, et ferre illi non possent, inualescere factionem Cocceianam, ad arma conclamatum coelumque terrae commistum est, et ut inuidia cumularentur Cocceiani, cum Cartesianis, eam familia facere, et eandem inflare tibiam ad euertendam ecclesiae orthodoxae doctrinam, aduersarii conuesti sunt^s: caussati, arctam Cartesianos et Cocceianos necessitatem iungere, qua alterum genus alterius causam strenue agat: quamuis nonnulli satis aperte professi sint, sibi nihil cum Cartesio esse negotii^t. Ita vero dum aduersariorum inuidia Cocceianismum cum Cartesianismo copulat, factum, ut nonnulli ex Cartesianis, auctoritatis praedictio philosophiae praesidio soluti, in Cocceii partes discederent, et non omnia quidem, aut complura tamen eius decreta rata haberent. Id quod nouo ardore incendit utriusque partis hostes, qui reprimere has acies vehementer studebant. Ab eo tempore magno ecclesiae malo ex vno fonte duo contentionum flumina dimanarunt, ex quibus largiter haufit Erynnis Belgica. Cum enim theologi et Cartesii et Cocceii partes sequentes viderent, sibi cum communi hoste rem esse, syncretismo quodam coeuntes aduersus hostes hos iuncto studio pugnarunt, et vnam sibi causam esse certandi videntes in foedus conspirauerunt. De quo ita GALENVS FARELLVS^v, Cocceio valde addictus, differit: *In philosophia Cartesio, in theologia Cocceio faueo, quantum licet viris doctis, non tamen iuro in verborum illorum verba et conceptus. In multis magnos illos viros sequor, in quibus fratres ab illis recedunt, ipsis obloquuntur, quia, ut clare percipio illorum conceptus, ut veri, sic maximi usus sunt in theologia reformata.* Et porro^w: *Datur vigetque dictos Cocceianos inter et Cartesianos Christiana animorum unio, sine ulla praecedenti confederatione. Quae unionis huius causae? quaeris, manifestae et apertae sunt, quippe horum antagonista ipsos uniuertunt, dum iisdem libellis petebantur et dicti Cocceiani et Cartesiani; coniunxit illos consensus in fundamentalibus, libertas in philosophicis; unionis necessitas ob communes hostes, ac praecipue veritatum mutua amicitia.* Ita conflictu cum communi aduersario inuito, pro pretio et auctoritate rationis et hypothesium

r) Immo Lugduni Batavorum Io. de Raet philosophiam Cartesianam profrenti ipse se Cocceius opposuerat. BENTHEM l. c. p. 62.
s) Conf. BAYLE Dict. T. II. p. 311. not. A. art. Dresserus. ARNOLD, Hist. Haer. et Eccles. P. II. p. 504.

t) Vid. H V L S I V S Theol. Hypoth. P. II. p. 32.

v) In Diss. hist. de nouissimis in Belgio litibus praef.

w) pag. 131.

fium in scripturae sacrae interpretatione disputatum est, conquerentibus Voëtianis (hoc enim ducis sui nomine potissimum contraria factio appellabatur) everti sensum oraculorum sacrorum ex ingenii cuiuslibet commentis sub rationis et philosophiae nomine obrufis. Magnis autem animis et non minore eruditione contra Voëtianos Cocceiani pariter atque Cartesiani pugnarunt, et imprimis in id connisi sunt, ut ostenderent, hypotheses, quas velut profanas reiciebant Voëtiani, nec sacris literis nec pietati et doctrinae salutari contradicere, qua de re imprimis ea, quae WITTICHIVS passim scripsit, consulenda sunt: idque non de Cocceianis hypothefibus tantum demonstratum, sed de Cartesianis quoque; indeque enatae Ioannis Amerpoel et Ludouici Beaufort labores, Scripturam sacram cum Cartesio concilians, quorum titulos *parte huius tomi superiore* enarrauimus. Quanquam autem nec in sacram doctrinam, nec in sanam se peccare rationem demonstrarent Cartesiani atque Cocceiani, et multa praeclarior atque luculentius explicari, quam a scholastica philosophia factum esset prius, contenderent, euicit tamen antagonistarum factio, ut Belgii foederati status, magnum ecclesiis suis malum ob has nouitates metuentes, seueris interdictis Cartesianismum proscriberent. Maxime eorum auctoritate, post seriam circumstantiarum considerationem et deliberationem in synodo Dordracena prid. non. Oct. anni 1618 cautum, et ut norma agendorum constaret, ita definitum est: „Separandam esse philosophiam a theologia, hancque ex sacris paginis, illam ex sana ratione hauriendam tradendamque iuuentuti. In quaestionibus, quae ex Scriptura sacra queant refutari, non fore licitum philosophis, sacra oracula iuxta propria principia interpretari, sed sensum simplicem reuelationis diuinae, velut certissimum doctrinae omnis fundamentum recipiendum esse, quamuis contraria suadere videatur, ratio. Abstinentum ergo esse philosophis ab eiusmodi hypothefibus, quae diuinam veritatem in sacris paginis euertant, et imprimis Cartesiani *Φιλοσοφούμενα* neque in scriptis neque in lectionibus et disputationibus publicis proponenda esse. Idem anno sequenti Delphis repetitum, exclusique a muneris facris spe atque expectatione, quotquot Cartesianam philosophiam essent amplexi. Facile perspexere haud pauci, artibus magis et insidiis, quam veritatis praesidio istas sanctiones vim suam acquisiuisse, factumque inde, ut quibus aescirca pectus triplex erat, quique fulmina synodorum non metuebant, a Cartesianam philosophiam ideo non abstinerent; multi quoque, iniqua esse ista decreta, et innocentissimam doctrinam Cartesiani, ostenderent. Ast inualuerat tamen factio Voëtiana, quae inuidia cumulare Cartesianos pergebat; cumque Cocceianos valde premeret, eodem telo quoque Cartesianos perimere tentabat. Id quod praecipue anno 1618 euenit, quo in academia Batauorum Lugdunenfi et Ultraiectina non Cocceianae tantum, sed et Cartesianae opiniones atque placita prohibita sunt. Procefferunt quoque iunctis vmbonibus

L 1 3

in

in nouam aciem theologi Andreas Essenius, Petrus van Mastricht, Melchior Leydekkerus, Fridericus Spanhemius, omnemque adhibuerunt industriam, et eruditionem quoque haud vulgarem, vt proscriptum Cartesianissimum radicitus ex hac schola eiicerent, quanquam hac seueritate non obstante non deerant inter iuuenes literis deditos, qui sarcasmi doctores istos eluderent ^z. Similes concertationes Franekeræ abortæ sunt, cum Cartesii decretis ducibus, Gisbertus Weselus Dukerus præfide Ioanne van der Wayen, in dissertatione inaugurali *de Recta ratione statuisset*: Scripturæ diuinitatem, qua auctoritas eius omnis nititur, non aliunde quam ex ratione adstrui posse. Huic enim assertioni et Franekeræ et Ultraiekti contradictum est. Et in illa quidem schola iureconsultus magni nominis et elegantis eruditionis VLRICVS HVBERS, *Positiones, iuridico-theologicas, de auctoritate Scripturæ*, quas commentario suo *de Iure ciuitatis* ^a inseruerat, nouis positionibus et antithesibus auctas, Dukerianæ dissertationi opposuit ^b; in hac vero GERARDVS VRIES, *in Cartesio vindicato, siue diuina auctoritate a ratione independente, asserta ex ratione pro Cartesio contra propositionem Franekeranam* ^c, ex ipso Cartesio euertere istam assertionem conatus est: quin ex suggestu sacro quoque eandem confodere tentauit Ioannes Regius ^d. Quæ res postea et ipsum Dukerum et alios pro eo in arenam descendentes et apologiam meditantes cum Hubero, et qui eius partes, more quidem suo, placide amplexus erat, Hermanno Witfio ^e disputando commisit, hincque uelitationes haud paucae, Dukeri, Brouveri, Roëllii, Ruuardi ab Andala, Ioannis van der Wayen, qui pro philosophiæ et rationis vsu in asserenda scripturæ auctoritate steterunt, exortæ sunt, quibus vnus Huberus fortes phalanges, duramque aciem opposuit. Quæ tamen omnia heic speciatim enarrare nostri instituti limites haud patiuntur, et alibi quaerenda sunt ^f; fatendum autem λογομαχίας haud paucas litem istam auxisse, vulnusque facile consolidandum diduxisse, vnde laudabiliter factum ab Hermanno van Halen, theologiæ professore Ultraiektino, quod in *Iudicio de positionibus quibusdam Franekeranis in classe Ultraiektina nupere ventilatis* ^g, ostenderit, quo sensu theses Dukeri, Wayenii, Brouveri ferri queant, et melior interpretationi locus concedi possit. Hac enim ratione ad pacem et tolerantiam multi perducti sunt. Acceperunt noui tumultus ex translatis ab Hermanno Alexandro Roëllio notionibus philosophicis ad doctrinam de generatione filii Dei, deque auctoritate philosophiæ et rationis in theologia, de satisfactione Christi, de poena peccati mortisque &c. quibus dum φιλοσοφικωτέρας et accuratius recepta dogmata definire voluit, a τρόπω παιδείας magis,

z) Id Spanhemio obtigit, qui cum more gentis vxore morte sublata arma gentilitia in atrio suspendisset, illa sublata a Cartesianis sunt, et illi loco inscriptum: *Δατὴν πασημ. Conf. ΒΕΝΤΗΜ. I. c. 4. §. 98. p. 101.*

a) L. I. c. 26.

b) Franeg. 1686. 4.

c) Traiect. ad Rhen. 1687. 8.

d) Vid. ΒΕΝΤΗΜ. I. c. p. 64.

e) In Diss. epist. de Scripturæ S. auctoritate diuina, ex sola ratione demonstranda, ad Vlr. Huberum Trai. 1687. 12.

f) Apud ΒΕΝΤΗΜ. I. c.

g) Trai. 1689. 8.

gis, quam ab ipsa doctrina in ecclesia recepta discessit. Magni inde motus exorti, qui multis turbis philosophiam cumularunt, praecipue cum ex utraque parte non sine pertinacia pugnaretur, sic ut classes et synodi ecclesiarum multoties ideo contra Roëllium decernerent; eoque iam fatis functo non quiescerent. Quae tamen hoc quoque loco exponere, a scopo nostro alienum est, consulendum autem *Iudicium ecclesiasticum, quo opiniones quaedam Cl. H. A. Roëllii Synodice damnatae sunt, laudatum a professoribus theologiae in academia Lugduno-Batava*^b, in qua dissertatione totius controverbiae historia, in annalibus ecclesiasticis pluribus delineanda enarratur. Tandem, ut plerumque fieri solet, exhausta diuturna litigatione spiritus deferuescere, et invidia Cartesiani nominis atque persecutiones mitigari, aut ex altera quoque parte Cartesianae philosophiae incrementa fisci, et subsidere quasi atque decrefcere coeperunt. Quamvis enim non deessent, qui Cartesianam philosophiam et viva voce *Decrefcere Cartesianismus* et scriptis in Belgio propugnarent, inter quos eminuit V. C. Ruardus Andala, theologus Franequeranus^c: pauci tamen fuerunt, qui sinceram Cartesii doctrinam exprimerent, et non in multis ab eius sententia discederent. Cuius rationes potissimum ab inualefciente philosophia ecclētica desumendae sunt, cum clarissime viri docti et acuti perspicere, etiam sibi suffragii ius in senatu philosophico esse, posseque iis, quae recte et prudenter a Cartesio dicta sunt, multa addi alia, aut plane ab eo, ut erat homo, non visa, aut tradita perperam ideoque mordicus non retinenda. Accessere causae aliae, inter quas refert Cl. HERM. AB. ELSWICH^k, quod Cartesiani literas, ad humanitatem spectantes, non eo, quo debebant, studio excolerent, qua de re ad Io. Frid. Gronovium conqueritur MERICVS CASAVBONVS^l, et post eum P. D. HVETIVS^m, qui obseruat quoque ignorantiam Graecae linguae ab Isaaco Vossio Cartesio in Suecia degenti non sine ignominia fuisse obiectam. Aut quamvis hoc de ipso forte Cartesio, vni philosophiae emendationi et mathefi intento valeat, valde tamen veremur, ut de omnibus, eius placita sequentibus pos-

h) 1723.

i) Orationem funebrem collegae habuit Hermanus Venema; ex qua potiora reperit Museum Brementse Vol. I. p. 173. Natus est Burgwerdiae Frisiae pago 1665. parentibus agricolis. Illis mature orbatus ob ingenii emicantis scintillas, a finitimi oppidi Bolswardensis praetore et ecclesiaste Iudo literario commissus et aetatis anno 15. Franequeram ablegatus est, vbi clarissimorum virorum, Blancardi, Vitringae, Rhenferdi, Marckii, Perizonii, Schorani, Andreae, Wayeni institutione egregie formatus est. Sed et Vltraiectionam, Lugdunensem et Dordracenam scholam iustravit. Sic pulchre formatus, et S. ministerio initiatus, ecclesiam Arumensem, et postea Makkumensem, tum Bolswardiensem curavit. Anno vero huius seculi primo Franequeram ad docendam philosophiam inuitatus, et post N. Gurtleri mortem 1713

sacris literis docendis destinatus est. obiit 1727. *ἀρετῶς*. Vir doctus et acutus magnisque Cocceianorum et Cartesianorum decus inter Belgas, quos maximo studio defendit: circa vitae finem Leibnitianis et Wolfianis libris se immiscens, magnas molestias deoravit. Vtebatur ingenio subtilissimo, sed animo sectario et pertinace. Exerant ex philosophia Exercitationes acadēmicæ in phil. primam et naturalem 1708. Syntagma theologico-physico-metaphysicum, 1710. 4. Examen Ethicæ Geulingii, 1716. Apologia pro vera et saniore philosophia 1718. Cartesius Spinozismi euerfor. 1716. Qu. physicae 1720.

k) Diss. de Fort. Arist. in acad. Protestant. §. 30. p. 92.

l) In Epist. Isaaci subiunctis ab ALMELD-VERENIO. p. 17.

m) Cens. Phil. Cartes. c. VIII. §. 7.

fit affirmari, cum haud paucos nobis Cartesianos enumerent annales literarii, qui elegantioribus non minus literis quam philosophiae cognitione ornati sunt. Idem *ELSWICHIVS* huc etiam refert, visam fuisse Cartesianam philosophiam sublimiorem, quam capi possit; fastumque esse *THOMAM BARTHOLINVM* " , *mentem suam nimis angustam esse ad omnium illius secretorum cognitionem*. Nobis praecipua causa decrefcentis inter Belgas et Germanos Cartesianismi in fatis philosophiae sectariae quaerenda videtur; quae sectam novitatis, auctoritatis, opinionis praesidio plerisque commendatam deprimunt, quamprimum noua doctrinae facies emicat. Certe Cartesianam philosophiam, quae vrgente Cl. Andrea Petermanno Lipsiae quoque radices egerat, mox suppressit eclectica philosophiae facies, circa initia seculi labentis resuscitata. Et hoc pacto factum quoque, vt, cum illustris *CHRISTIANVS WOLFIVS*, Cartesianam vestigia secuturus, moralem doctrinam a Cartesio derelictam, excolere statuisset, ipse eclectice tandem non vero Cartesianae philosophatus sit ^o. Et haec forte causa quoque fuit, cur inter Germanos Cartesiani philosophia parum laetis incrementis vsa fuerit. Nam ad finem fere seculi elapsi Aristotelica philosophia multis magnisque sustentata fulcris, vt suo loco demonstratum, ita regnauerat, vt emergere Cartesianae praecepta non potuerint. Circa ineuntis autem seculi XVIII auspicia vix ea surrexerat, cum Christianus Thomafius omnis sectariae philosophiae iuratus hostis Cartesianam quoque conuellere coepisset; quamuis iam ante eum theologi nonnulli, imprimis *IOANNES OLEARIVS* ^p, et *IO. ADAMVS OSIANDER* praeceptis Cartesiani, quae ad theologiam referri tum solebant, bellum indixerint, vt alios ^q taceamus, qui infensis signis Cartesianas copias adorti sunt, enarratos a *MORHOFIO* ^r, *STRVIVIO* ^s aliisque, qui videndi. Ipse quoque illustris Leibnizius, qui circa ista tempora nouam philosophiam conceperat, et cuius maxima fuit in orbe philosophico existimatio, cum acerrime videret, quibus naeuis Cartesianae philosophiae praecepta laborarent, eius incrementis inter Germanos obfuisse recte censetur. Fuit tamen in academiis Protestantium vnus et alter, qui fauente Cartesianismo aures praebuit. Nam in schola Herbornensi ille personare coepit, Bremaeque *DANIEL LIPSTORPIVS*, editis *Speciminibus philosophiae Cartesianae* ^t, ei patrocinatus est, et in eadem vrbe *IO. EBERHARDVS SCHWELINGIVS*, iuris et philosophiae naturalis professor, pro Cartesio contra P. D. Huetium modeste dimicauit ^u, id quod Lipsiae quoque

n) De Pulmone p. 84.

o) Vid. Pinacotheca script. illustr. nostra cura edita Dec. I. in elogio illustris viri.

p) In Synopsi controuersiarum.

q) Nulandius, Schulerus, Cyriacus Lentulus, alii.

r) In Polyhist. T. II. l. citando.

s) In Biblioth. philosophica, *BVDDEVS* Hist. phil. c. VI. p. 467.

t) *BARTHOLD. FRIND*, in Theatro philos. p. 315.

u) Vid. *BVDDEVS* l. c. c. VI. §. 26. p. 463.

MORHOF, Polyhist. T. II. L. II. P. II. c. 6. p. 295. seqq. Edidit etiam Copernicum rediunum, seu de vero mundi systemate, Lugd. Bar. 1653. 4.

x) Edidit is Exercitationes cathedrales in P. D. Huetii Censuram philosophiae Cartesianae Bremae 1690. 8. quas ob auctorem contempit quidem, at ob modestiam laudat *HVETIVS* de Vita sua p. m. 162.

Fata Cartesianismi in Germania.

quoque factum a Io. ANDR. PETERMANNO ⁷: quo loco quoque Michaël Rhegenius ⁸ et Gabriel Wagnerus ⁹, Cartesium nostris commendare coeperunt, pertracti eo nomine in controuersiam cum Christiano Thomasio. Halae autem placita Cartesiana ab aliis licet accepta ⁶, exigua fortuna diffeminauit Ioannes Sperlette. Qui vero Io. Christophorum Sturmium Cartesianis accensent, parum accurate loquuntur. Is enim multa quidem Cartesii probauit, in haud paucis autem ab eo recessit ⁶.

§. XXXIX. Tranſiit, ſi nonnullis fides eſt ^a, Cartesiana philoſo-
 phia ad Tranſyuanos, Heluetios, Hungaros et Polonos, id quod credi
 facile poteſt, memoria recolenti, ex his regionibus haud paucos iuuenes
 ad academias Batauas conuolare ſolere, qui cum nouam philoſophiam di-
 didiſſent, vt natura, praecipue iuuenum, nouitatis eſt auida, eam do-
 mum deportatam propagare, ſequē iſta ſapientia haecenus ignota efferre
 ſine dubio conſiſi ſunt. Nec a veri ſimilitudine alienum eſt, doctores et
 ſcholasticos, et eccleſiaticos ſe nouae doctrinae oppoſuiſſe, et magiſtra-
 tus commouiſſe, vt illa publica auctoritate prohiberetur. Nihil enim in
 his omnibus eſt, quod non ſaepe euenerit, et eadem olim fabula luſa eſt,
 et ludetur in poſterum, nec in his annotandis prolixitate opus eſt. Enar-
 randum vero, quid in reliquis regionibus Cartesianae philoſophiae con-
 tingerit, in quibus uiuo adhuc Cartesio eam iam innotuiſſe ſupra uidimus.
 Et in Belgio quidem Hiſpanorum regis ſceptro parenti, maxime Louanii,
 valde et theologos nonnullos et medicos aſſertis Cartesii quibusdam con-
 tradixiſſe, habuiſſe autem ibi quoque ſectatores clandestinos ex antece-
 dente narratione conſtat. Vix autem veri ſimile videtur, uiuo adhuc
 Cartesio eius philoſophiam in iſtis terrarum partibus ita triumphauiſſe, vt
 publice doceretur, praecipue cum potiorem Societatis Ieſu partem aduer-
 ſam habuiſſet. Aſt poſt Cartesii fata ſuprema mitiori fortuna eius doctri-
 na gauifa, eaque et in cathedra uiua voce, et in libris calamo tradita eſt.
 Cuius exemplum eſſe poteſt Antonius le Grand, medicus et philoſophus
 Duaceniſis, qui cum prius Stoicos eſſet ſecutus, adeo vt eorum *ἀπαθήσεων*
 peculia-

⁷) In Vindicatione philoſophiae Cartesianae ad-
 uerſus cenſuram P. D. Huetii, in qua pleraque
 intricatiora Cartesii loca clare explanantur. Lipſ.
 1706. 4.

²) Erat is Tranſyuanus et circa annum 1688.
 Cartesiana ſemina Lipſiae ſpargere coeperat, edi-
 tis Specimine logicae Cartesianae, et Claubergii
 Phyſica contracta. Illam reprehendit more ſuo
 CHR. THOMASIVS in Introduct. in philoſophiam
 aulicam, cui cum ille reſpondiſſet non ſine ſale
 ſatyrico, Thomasio in Praef. Logicae Germ. excep-
 tus et plagium ei obiectum eſt. conf. Bibl. vniuer.
 T. XV. art. 10. p. 320. STOLLER Hiſt. lit. P. II.
 c. 2. §. 30. p. 449.

^a) Vid. REIMMANN, Hiſt. lit. Germ. P. IV.
 p. 110. ſeqq.

^b) Vid. ill. JORDAN. Recueil de literature
 p. 67. qui logicam eius ex arte cogitandi, reliqua
 a quodam Benedicino monacho Robert Des Ga-
 bers eum accepiſſe monet. Cartus is erat P. Bay-
 lio.

^c) Dictum de eo parte antecedente. Eius diſſ.
 de Cartesio et Cartesianiſmo extat T. I. Phil.
 ecclēſt. diſſ. 3.

^d) VAL. ALBERTI Diſſ. de Cartesianiſmo
 et Cocceianiſmo, OLBRARIVS I. c.

peculiari libello e commendaret, postea ad Cartesium transit, et pro eius placitis docte et ingeniose pugnavit, ita tamen, ut scholastico Cartesianam philosophiam habitu ornare conaretur. Quo fine edidit f: *Philosophiam veterem e mente Renati des Cartes more scholastico breuiter digestam*. Bruta quoque carere sensu esseque machinas ingeniosa dissertatione propugnauit, et *institutiones philosophiae secundum principia Renati Cartesii noua methodo adornata et explicata* e edidit: quin pro Cartesio Samueli Parckero, acriter in Cartesium inuecto respondit, hisque meruit inter primarios Cartesianae philosophiae doctores referri.

Inrer Britan.
205.

§. XL. In Britannorum quoque insulam penetrauisse famam Cartesiani, fuisseque qui eum istuc inuitarent, elegantia doctrinae eius captos, supra tradidimus. Ast fuere quidem nonnulli, qui Cartesianismo nomen darent; plures tamen inuenti sunt, qui a noua philosophia abhorrerent; certe eam negligerent. Cuius causa partim in Peripateticos conicienda est, partim in Hobbesianos. Et Peripateticam quidem doctrinam, praecipue naturalem, nouis obseruationibus incrustauerat, et elegantiori vestitu ornauerat Kenelmus Digbaeus; ex cuius schola prodiit Thomas Anglus h, presbyter, qui iam vertente anno c1604. i *Institutiones Peripateticas ad mentem summi viri clarissimique philosophi Kenelmi equitis Digbaei* ediderat. Is cum magna animi subtilitate mysteria Scholasticorum rimatus, ab iis fecedere et tamen Peripateticismum sequi constitisset, a Digbaeo, cuius opinioniones miro consensu amplectebatur, Cartesio viuo adhuc commendatus est, ut cum eo de noua sua doctrina conferret. Qui cum docilem eum nacturum se esse discipulum speraret, mire spe sua delusus est. Valde enim is a dogmatibus Cartesiani abhorruit, easque oppugnare, et nouam Peripateticismi Digbaeani rationem sequi, quam Cartesio manus dare maluit. Quod ideo sic euenisse obseruat. BAILLETVS k, quoniam difficultates theologicas, quas magno numero et subtilitate haud exigua excogitauerat, ille more suo contempsisset, nec ad eas, prout sperabat, respondisset. Multo magis tamen Cartesianismo obstetit Hobbesii philosophia, quae eo tempore magnum puluerem inter Britannos excitabat. Dum enim gens acuta ad domesticum philosophum attendit, et vel populari facie philosophiae eius capta in eius placita descendit, vel ab ea abhorrens impiam esse et iniquam contendit, peregrinae philosophiae aures praebere non potuit. Accidere autem alia quoque ex Hobbesianismo, quae Cartesianae philosophiae apud Anglos funesta fuere. Nempe plurimum quidem distabat doctrina Hobbesii ac Cartesiani praeceptis, et in quibusdam quoque e diametro illis erat contraria: e. c. Hobbesius omnem substantiam corpus esse dixit: Cartesius inter corpus et spiritum essentia-

e) Homme sans passion.

f) Lond. 1671. 12.

g) Ibid. 1678. Norimb. 1679. 8. addi potest eius Historia naturalis Lond. 1673. 8. conf. Морноу. Polyhist. T. II. L. I. c. 15. §. 9. p. 114.

h) Consulendus de eo P. BAYLE Dict. T. I. art. Anglus p. 238.

i) Lugduni.

k) T. II. p. 245. Biographiae maioris.

essentiale discrimen intercedere statuit. Ast his tamen, non obstantibus et Hobbesiani ad declinandam inuidiam, conspirare cum magistro suo Cartesianos iactabant, et aduersarii Hobbesii, in eodem impietatis ludo haerere vtrumque, idque agere, vt numinis prouidentiam, operationem, influxum in res mundi huius tollerent, clamabant. Ita factum, vt cum ad commune insulae incendium, quod Hobbesius excitauerat, delendum theologi Britanni certatim concurrerent, et Hobbesii placita telis suis confoderent, Cartesii quoque dogmata simul perimerentur. Maxime autem infestis armis in Cartesium insurrexerunt, theologi Oxonienses magni nominis Radulphus Cudworthus et Samuel Parckerus. Et ille quidem in prolixo *Systematis intellectualis* opere inter clandestinos numinis hostes et Hobbesium et Cartesium numerare, et hunc multis onerare suspitionibus nullus dubitauit. Valde vir doctissimus vrgebat naturas generatrices, quas a Deo productas et instructas diuinae existentiae et sapientiae specimen esse, contra impietatis patronos assererat. Eas cum proscripti ex naturali disciplina fines rerum non paterentur, et imprimis impressus semel materiae motus, quo mechanicis legibus omnia formari dixit Cartesius, euerteret, in Cartesii placita, tecto quidem plerumque nomine vehementer aliquoties inuectus est, ita tamen, vt facile sentias, virum doctissimum aut non recte Cartesii placita intellexisse, aut ἀνδρολῆς vitio illis ea imputauisse, quae non sine iniuria ei obiiciuntur^l. Similiter argumentum pro existentia Dei ex idea eius petitum inter sophismata referre, et aliam ei faciem effingere conatus est^m, quae tamen forte ipsi Cartesio iam placuit. Tacemus alia, passim a Cudwortho in eo reprehensa, qui concedit quidemⁿ, physicam Cartesii, si partem intuearis mechanicam, tam apte, compositae sciteque ab ingeniosissimo viro fuisse dispositam et descriptam, vt dubitandum non sit, quin acutissimos veterum, qui hac via et ratione philosophati sunt, si minus superauerit, certe assequutus sit; ast esse tamen iudicat in ea nonnulla, quo vehementer auctoritatem et dignitatem eius diminuunt. Inter quae primo loco ponit, quod reiectis naturis genericis, vniuersum terrarum orbem, quantum corporibus constat, ex necessario motu materiae, in minutissimas partes tantum diuisae, ac orbem conuersione sua efficientis, sine villo intelligentis naturae auxilio et ope extitisse asseueret, sicque admirabilem illum concentum rerumque in orbe existentium ordinem neglexerit, materiam autem necessario existere, ipsaque natura sua infinitam et aeternam esse decreuerit. Quo tamen, Cartesium se inter numinis hostes non referre posse, monet, cum talia suae disciplinae fundamenta iecerit, quibus saluis illi salui et incolumes esse nequeant, quibus cum Deo et religione bellum est. Acrius in Cartesium in insula insurrexit SAMUEL PARCKERVS, qui in elegantibus disputationibus *de Deo et prouidentia diuina* duobus locis^o oppugnare Cartesii decreta, velut religioni et pietati

Mm 2

inimi-

l) p. 150.

m) p. 886. seqq.

n) p. 192.

o) Disp. III, p. 221. VI. 489. seqq.

„inimica aggressus est. „Is Cartesium quidem ab initio impietatem ani-
 „mo non fuisse meditatam concedit, sed putat, cum a vita militari, nul-
 „lis artibus, nisi mathematicis, eruditus ad literas accessisset, iisdem me-
 „chanicis legibus, quibus castra et statua vir solertissimus extruxerat,
 „mundos quoque extrui posse iudicauisse: ast hoc pacto ita philosophiam
 „tractauisse, vt sua philosophandi opinione omnem de naturae opifice
 „scientiam plane sustulerit. Quamquam enim ipsam materiam e qua fa-
 „ctus sit mundus hic aspectabilis, initio a Deo procreatam, in particulas
 „certae cuiusdam magnitudinis diuisam, certaque motus quantitate inci-
 „tatam esse voluerit, cum tamen datis istis ipsam se suis legibus neque a
 „Deo definitis, in hanc vniuersi fabricam sponte extruxisse concluderit,
 „nimis perspicue Deum, quem rerum opificio praeesse praefatus esset, ab
 „eodem penitus exclusisse. Atque propterea nonnunquam se subuereri
 „fatetur, ne in periculum aut inuidiam veniret, pauca ista, quae hypothe-
 „si suae supposuit, supposuisse: praesertim cum eam ab eo principio ex-
 „orsus sit, a quo athei omnes exordiantur, veram physiologiam a rerum
 „finibus non esse accerendam. Altero vero loco valde succenset Carte-
 „sio, quod maxima sui fiducia et aliorum applausu elatus omnium scien-
 „tiarum inuentionem sibi arripuisse visus sit, quippe, cum summo ia-
 „genii acumine praestiterit, et noua quaedam in geometria inuenerit,
 „continuo applausu, quem inde tulerit, adeo elatum fuisse, vt scientia-
 „rum fines prouehere non satis gloriae cogitaret, nisi et noua omnium
 „fundamenta iaceret.“ Quod quam inepte fecerit, ex dubitatione eius
 „asserita prolixè demonstrare conatur. Non afferemus argumenta viri do-
 „ctissimi, apud ipsum legenda; sed id modo obseruamus, ad inuidiam con-
 „flandum Cartesio nihil vel eloquentiae vel acuminis ommittere scriptorem
 „celeberrimum, quae causa quoque fuit ANTONIO LE GRAND, vt pec-
 „culiari *Apologia* Parckero *pro Cartesio* responderet. Media inter hos in-
 „cessit via, tertius ex eadem academia theologus Henricus Morus. Is
 „vivo adhuc Cartesio innotuerat, et haud pauca probauerat, vnde amicum
 „literarum commercium inter eum atque Cartesium enatum est. Erepto
 „autem fatorum necessitate Cartesio, a Clerfeliario anno 1610 CLV, ad ser-
 „uandam hanc de Cartesio eiusque disciplina opinionem erat excitatus.
 „Ast quamuis inique ferret, Cartesium impietatis postulari, non dubitauit
 „tamen meditationibus Cartesii fortissimas obiectiones opponere. Inde
 „enata subtilissimo viro *epistola, quae apologiam complectitur pro Cartesio,*
 „*quaeque introductionis loco esse poterit ad vniuersam philosophiam Car-*
 „*tesianam* p. In ea Cartesium quidem aduersus stolidos et imperitos cen-
 „sores defendit, ast et in nonnullis virum magnum non satis attentionem
 „probauisse, in aliis nimis prudentem esse affectauisse, in quibusdam ma-
 „thematicam certitudinem nimis quaesiuisse, hisque ex fontibus errores
 „quos-

p) Cum hac epistola comparandum eius Enchi-
 ridion metaphysicum, quaeque de eius systemate

metaphyfico in Parte antecedente diximus, confe-
 renda cum Cartesiano, vt discrimen inde appareat.

quosdam admisisse contendit. Valde vssit haec epistola Cartesianos, praecipue quod inter mille laudes, quas in Cartesium Morus cumulat, contendere tamen sategerit, quaedam astute ad saluandam hypothefin excogitasse Cartesium, non vero serio ea tenuisse. Qualia esse credit asserta: bruta esse meras machinas; fines rerum non esse inuestigandos, quibus Cartesium, putat, sibi praecauisse ab importunis sciscitationibus et odiosis quaestionibus hominum captiosorum. Omittimus alia apud ipsum legenda: Grauem ideo dicam Moro scripsit BAILLETVS^q, et nescio cuius leuitatis accusauit, quod post inuidendas laudes magistrum ista inuidia cumulauisset. Ast quod Cartesianis displicuit, placuit viris doctis, partis studio non addictis, qui talia Morum dubia obiecisse obseruant, quibus soluendis hactenus Cartesiani impares fuerint. Qua de re illi consulendi sunt, quos in Mori vita, *parte huius Tomi praecedente* excitauimus. Ista autem theologorum contentione factum est, vt cum impietati late tunc inter Anglos grassanti fauere videretur philosophia Cartesiana, illa in academia Oxoniensi prohiberetur, id quod tamen in Cantabrigiensi factum non est. Nihil autem fortunae Cartesianae phyfiologiae magis obstitit, quam quae hoc seculo vergente magnis luminibus ornata prodiit phyfica Newtoniana. Ea enim cum hypothefes, experientia et rationibus munitas Cartesiano systemati opponeret, in contrariam sententiam, tanto duce praeeunte deflectere coepit Britannorum natio, et tantum non exspirauit Cartesianismus inter Anglos. Reuocauit enim Newtonus vacuum, quod Cartesius proseripserat, cumque is ex solo impulsu corporum naturalium motum deriuasset, ille repulsum et attractionem inter rerum naturalium causas retulit, et duritiem atque grauitatem, qualitates esse essentiales statuit, qua ratione non potuit non vortices Cartesii reuicere. Quae ab eo tempore Cartesianos in Gallia viuentes cum philosophis Anglis mire commiserunt, quae tamen hoc loco enarrare, ob instituti rationem et paginae angustiam non licet.

§. XLI. Ex Britannia in Galliam transfretantibus varia et diuersa Cartesianae philosophiae fortuna occurrit. Et quibus quidem fati, viuo adhuc auctore vsa fuerit, supra iam enarratum est, expositumque, haud paucos sectatores et admiratores eam fuisse nactam. Conditore vero sublato non nihil eius incrementa sufflaminata sunt, Roberualio, qui Vatiniano contra Cartesium incensus odio erat, et Gassendo rationibus et disputationibus eius auctoritatem imminuentibus. Addi his potest Petrus Daniel Huetius Abrincensium episcopus, vir longe doctissimus, magna-que in ciuitate erudita existimationis. Is primo quidem post desertam philosophiam scholasticam in Cartesii castra transierat, vt supra in vita

Mm 3

eius

*Fata phil.
Cartesiana
in Gallia.*

q) L. VII. c. 15. p. 261.

r) RAPIN. Reflexions sur la philosophie p. 284. Nouvelles de la rep. des lettres 1684. p. 301.

s) FEIND. Theatr. philos. p. 317.

t) Conf. MONMOR. Diff. sur les principes de physique de Mr. de Cartes comparez a ceux des philosophes Anglois; Europe sauante 1718. Oit. art. 5.

eius dictum, ast postea ad scepticos defecit, et fortissimas phalanges in *Censura philosophiae Cartesianae* ei opposuit, ut suo loco dictum. Cui rei pondus addidisse Iesuitarum amicitiam, qua intima Huetius fruebatur, admodum verisimile est. Horum enim auxilio, ut ipse fatetur, ad scepticismum delatus est, cuius ope potissimum Cartesianismum euertere conatus est. Plurimum autem Cartesianae scholae hi insultus Huetiani nocuerunt. Magna enim auctoritate et eruditionis opinione vivebat Parisiis Huetius, qui cum in argumento potissimum theologico Cartesianam disciplinam in suspicionem adduxisset, eamque ridiculam quoque facere excogitatis fabellis Milesiis, studuisset, effecit, ut qui ὀρθοδοξώτεροι videri cuperent, ab aperta Cartesianismi professione desisterent^{u)}. Non potuere tamen radices quas Cartesianismus in Gallia egerat euertere, cuius variae causae possunt afferri. Et primo quidem, ad eius existimationem plurimum contulisse studia dissidentium partium, recte observatum Huetio^{v)}. „Alii enim Peripateticam tuebantur doctrinam, a multis iam seculis in scholis receptam, alii eam pessumdare conabantur et extinguere, futurum rati, ut una quoque patronos eius et defensores in contemtionem adducerent^{x)}.“ Deinde studium physicum et mathematicum haud parum Cartesianam disciplinam commendauit, cum iam pridem Gassendus virique docti alii animum eruditum adiecerent, aliquid noui in iis doctrinae generibus audendi. Ipsi quoque Cartesii sequaces, praecipue, qui hominem viuum nouerant, de amplificandis sectae huius limitibus summopere fuerunt solliciti. Erant autem tum, magna eius sectae columina, teste Huetio^{y)}, Claudius Clerfeliarius et Iacobus Rohaltus^{z)}, quibus tertius addi potest, Petrus Syluanus Regis. Et ille quidem viuum Cartesianum magna ueneratione profecutus erat, et mortuum deinde constanter coluit, cui studio Cartesiano quoque opera Cartesii posthuma debemus, ut supra dictum. Qui cum perspicue et eleganter Cartesii placita posset exponere, et moribus vteretur humanissimis atque iucundissimis^{a)}, non modo aduersariorum Cartesii amicitiam meruit^{b)}, sed et Cartesianae factionis incrementa valde promouit. Adeo uero huius philosophi sapientiam deperibat, ut et filium ea institueret, mature tamen sibi iterum ereptum, et ob praeclaram Cartesianae eruditionis notitiam filiam Rohaltio elocaret, in matrimonium teste MARVILLIO^{c)}. Et hic quoque philosophus plurimum ad promouendam philosophiam Carte-

u) Comm. de Rebus ad eum pertin. L. VI. p. m. 162.

v) loc. cit.

x) Respicit sine dubio Iesuitas.

y) loc. cit.

z) Fuit is Ambianensis, vir doctus et ingenio praeditus philosophico atque mathematico, quibus postea eruditionis partibus eminuit. Maxime autem physicae disciplinae addictus, meruit laudes discipuli P. S. REOISSII in disc. de Hist. phil. p. 203. laudantis, „quod ex principiis Carte-

„sianis plenissime scripserit de materiis, quas leuiter „duntaxat perstrinxerat Cartesius quodque experientiae testimoniis hypotheses eius firmauerit.“ Contaminauit tamen hanc gloriam eruditionis philosophicae moribus paedagogicis, unde ridicula nonnulla de eo narrantur, et traductus in scenam est a Moliere.

a) VIGNEVL MARVILLE Mel. de lit. T. I. p. 379. ed. rec.

b) Huetius I. c.

c) loc. cit.

Cartesianam inter Gallos contulisse censendus est. Is a Clerfelierio ex mathematicorum circulis, quibus felicissime studium operamque suam addixerat, quasque publice profitebatur ad Cartesianam subsellia traductus erat, cum libros Cartesianos nonnullos, a se Gallice versos ei legendos examinandosque exhibuisset. Cum enim ingenio frueretur acerrimo, et profundae meditationi assueto, systema philosophicum Cartesii a fundamentis rimatus, noua tandem lumina nactus est, eaque uia primum uoce cum philosophiae cultoribus communicauit: deinde scripto tradita, et obseruationibus aucta, in *Institutionibus Physicis* ^a vulgavit, quae magno eruditorum plausu exceptae sunt. Horum et similibus studio factum, ut uiri quoque summi et munerum auctoritate illustrissimi Cartesianae doctrinae fauere pergerent. Inter quos imprimis magna nomina Iacobus Benignus Bossuetus, et Hubertus Mommorius notandi sunt. Et de illo quidem hoc nobis tradit Huetius: „Iam diu erat, cum se Cartesianis partibus addixerat Benignus Bossuetus, tum Condomensis, et deinde Meldensis episcopus. Studium certe ille suum palam dissimulabat satis caute: at priuatim aliquando super nonnullis dogmatis huius capitibus, amicae quidem, at acres tamen habitae fuerant inter nos concertationes. Ad eum nihilominus officiose mihi libellum meum aduersus Cartesii figmenta procusum; adiunctis etiam literis, pro ueteri nostra et frequenti consuetudine, in quibus scriptum erat, dubitare me, acceptumne ei foret huiusmodi munusculum, probatis ei et placitis sententiis tam aduersarium; at officii tamen mei pristinamque nostrae amicitiae rationem mihi ante omnia habendam duxisse; ac porro sperare me, in hac opinionum diuersitate nullam intercessuram animorum disiunctionem. Respondit ille, aliquantulum, ut uidebatur subiratus, uix posse se ferre aequo animo scripsisse me probare sibi Cartesianam doctrinam, quam officere fidei in scriptione mea ipse praedicauerim. At ego contra subieci statim per aliam epistolam, perspectum habere me quam recti essent et integri ipsius de fide sensus, quos et scriptis et dictis tot iam ante annos declarasset; neque plus me uoluisse aut potuisse detrahere ex eis, cum Cartesio fauere eos dixi, quam detrahitur ex integritate fidei sancti doctoris Thomae Aquinatis cum Aristotelis, uel ex illa uetustiorum patrum ecclesiae, cum Platonis dicuntur sequaces fuisse.“ Hactenus Huetius, ex cuius uerbis manifestum est, Cartesianam quidem doctrinam mire uiris summis inter Gallos placuisse, aut pressam heterodoxiae accusatione et suspitione, non potuisse se publice efferre, sed clanculum habitam esse atque assertam. Idem de Ludouico Huberto Mommorio obseruandum. Is enim cum, quod in antecedente parte notatum, Petro Gassendo, quem

hospi-

a) 1671. Lond. 1682. Bruxel. 1708. Conf. A. E. 1713. p. 444. Latine uertit Theoph. Bonetus, annotationibus auxere Samuel Clarke et Ant. le

Grand. Conf. MORHOF. Polyhist. T. II, L. I. c. 15. §. 9. p. 114. a) loc. cit.

hospitio et domestico rerum usu exceperat, assentiri crederetur teste eodem H^vETIO^f occulte tamen fauebat Cartesio, cui palam aduersabatur Gassendus; nec aliam ob causam creditus est conuentum philosophorum apud se instituisse, quam ut eorum animos Cartesianis dogmatis assuefaceret, et in hanc sectam sensim pertraheret. Maxime autem Cartesianae philosophiae fauit congregatio oratorii; cuius conditorem, amplissime cupiuisse Cartesio in huius vita dictum est. Inde enim factum, ut magni ex hac congregatione philosophi existerent, qui lumina Cartesiana insigni splendore auxerunt. Iter quos agmen ducit Nicolaus Mallebranchius infra commodiore nobis loco enarrandus^g. Sed et Iansenistarum agmina, et imprimis eorum primipili in Cartesii castris militauerunt, notaque sunt inter Cartesii affectas magna Nicolii, Arnaldi Paschalisque nomina: qui licet in nonnullis tritam ab eo viam relinquerent, in plerisque tamen eius principia secuti sunt, iisque nouas obseruationes inaedificauerunt. Et Arnaldum quidem contra meditationes Cartesii obiectiones nonnullas tradidisse Merfeno, supra retulimus; at eo modo, ut Cartesium maxime illum fecisse BAILLETVS^h testatus sit; qui et alibiⁱ monet, Arnaldum ante edita a Cartesio principia philosophica iam similem doctrinam fuisse professum, qua ratione ductus inter Cartesianos Arnaldum referri posse negat P. BAYLE^k. At aut dicis gratia, et ad conciliandum Cartesio Iansenistarum applausum, haec attulit Bailletus, aut de nonnullis tantum capitibus id intelligendum est. Arnaldum enim reliquosque portus Regii socios ita Cartesium sibi in philosophia ducem elegisse, ut eius placitis obseruationes proprias superstruerent, ex *Arte cogitandi*, quod istorum philosophorum opus est, satis intelligitur: quamuis non omnia probarent, et ipse Arnaldus magna vehementia in Mallebranchii hypotheses insurgeret, ut infra dicitur. Nihil autem magis probat, quam addicti Cartesianismo Iansenistae fuerint, quam lites inde inter ipsos et Iesuitas enatae, quae incrementa philosophiae Cartesianae haud parum sufflaminauerunt, ut taceamus eorum vehementiam contra Voëtium eiusque affectas, Cartesii aduersarios religionis obtentu acerrimis velitationibus demonstratam. Rem paucis ita habe: Esse fudem Iansenistas in oculis Iesuitarum nemo ignorat, nisi rerum recentiori aetate in ecclesia gestarum plane rudis et ignarus. Fecit illud animorum diuortium, ut quibus possent modis se lacefferent inuicem, et imprimis pati Societas non posset, quod istud Iansenistarum sodalium iuuentutem literas elegantiores atque philosophiam non sine laude plausuque discerentium doceret, unde nonnullae censurae prodierunt, quibus satis manifeste animum in illos acerbum Societas demonstrauit^l. Ergo quae a Iansenistis

f) loc. cit.

g) Eum tamen in nonnullis a Cartesio desciuisse obseruatum REGISIO L. c.

h) L. c. p. 184. Conf. PERRAULT Hommes illustres p. 57. 58.

i) T. II. Operis maioris p. 124.

k) Dict. T. I. art. Arnaud not. Cc. p. 348. Conf. DANIEL Voyage du monde de Des-Cartes P. III. p. 204. 205.

l) Vid. BAYLE Dict. T. III. art. Nicolle not. E. p. 504.

fenistis recepta erat, Cartesiana philosophia eo magis illam inuidiam fenit, quo magis iam viuent Cartesio Iesuitae ab ea se abhorrere essent professi. Ita vero non ad hos solos, sed ad omnes Cartesii sequaces ista aduersitas transiit, inque id connisi sunt societatis sodales, vt totam Cartesianam doctrinam inuisam redderent, atque suspectam. Occasionem autem nacli sunt egregiam ex transubstantiationis, quam vocant dogmate, et explicatione Cartesianorum modi praesentiae gloriosi corporis Christi in altaris sacramento. Nam Cartesium ab ipso Arnaldo ideo reprehensum esse, quod modus huius praesentiae a Tridentini concilii patribus definitus cum notione corporis a Cartesio data consistere non posset, eum vero peculiarem excogitauisse explicationem, vt ostenderet, hoc non obstante et reiecto licet insulso accidentium commento, eundem praesentiae modum, qui transubstantiationis voce definitur, saluis suis principiis constare posse, supra ex instituto explicuimus. Ast aliorum non idem de Cartesii explicatione iudicium fuit, et minime omnium Iesuitarum, qui peruerti corrumpique sensus pueros ecclesiae Romanae et ad nouitates philosophicas inepte trahi clamabant, sicque *heterodoxias* suspicione partes Cartesianas vehementer premebant. Quod ne solis rumusculis et intra auditoria personaret, prodiit ex hoc sodalicio Valefius, qui peculiari libello Cartesianos eo nomine aggressus est: cuius rei historiam cum in Vita P. Baylii iam enarrauerimus, actum non agemus, sed lectorem ad *partem priorem huius tomi* remittimus. Effecerunt autem istae Iesuitarum contentiones, vt vehementi inuidia laborare Cartesianismus inceperit, quique illi adhaerent, de fide temerata apud plerosque male audirent, magnisque motibus cursus Cartesianae factionis laetissime haecenus grassantis sufflaminaretur. Cuius esse exemplum potest, quod Petrus Syluanus Regis ^m,
vir

m) Editus est in lucem inter Aginenses, (Saluetat de Blanquefort) Petrus Syluanus Regis anno 1632. Postis litterarum et philosophiae rudimentis apud Iesuitas Cadurci, theologiae in alma Patrisensi operam dedit. Ibi occasionem naclis ab ore Iacobi Rohalti pendendi, Cartesianam philosophiam amplexus est, eamque paucis mensibus totam perdidit. Deinde ad Tolosanos delatus anno 1665. conuentus Cartesianos instituit, a plerisque viris doctis, immo a foeminis quoque honestioribus frequentatos. Naraturque in Nouis liter. Hamburg. 1707. p. 228. eum aliquando dissertationem philosophicam, secundum principia Cartesii Gallica lingua exaratam in eo conuentu publice ventilasse, eamque foeminae Tolosanae, ex primariis, quae philosophiam Cartesianam ipso magistro didicerat, tuendam tradidisse: eam autem magna cum laude et eruditionis gloria obiectionibus virorum doctissimorum respondisse. Ita vero Tolosanus factus carissimus, stipendium publicum ex aerario meruit. Valde autem fauentem sibi habuit marchionem Vardefium, qui cum

Cartesianam philosophiam esset amplexus, etiam Aquas Mortuas, cui vrbi agroque praeerat, traduxit, quo auctore quoque Montempessulanum anno 1671. transiit, et Cartesianam doctrinam magno applauso in synodis eius philosophiae causa institutis propagauit. Tanto etiam virorum doctiorum consensu et admiratione in aedibus Lemerianis anno 1680. similes conuentus Parisiis instituit, vt locus auditores non caperet. Vix autem semestri spatio Cartesianam philosophiam hoc pacto docuerat, cum Valefio Iesuita Cartesianos heterodoxiae accusante, coelumque et terram miscente, Regis conuentus eiusmodi habere prohiberetur. Vid. DES MAIZEAUX Vie de Mr. Bayle p. 25. Nempe Regis mandato iniunctum fuisse professoribus Parisiensibus Cartesio fauentibus ab archiepiscopo, vt iuxta censuras academiae, et decreta senatus regni Aristotelicam philosophiam pressius sequerentur, refert PELLISSONIVS Lettr. de la tolerance T. IV. p. m. 345. Ipse tamen archiepiscopus Regis valde fauens multoties priuatum cum eo colloquium instituit.
PATRONIS

vir doctus et acutus, quique eo tempore inter Cartesianos facile principatum tenebat, metu compulsus sit, conuentus philosophicos, quos eo tempore magna audientium frequentia et approbatione instituerat, dimittere, Mallebranchius autem et Bernierus, quos nomine aggressi erant Iesuitae, omnes ingenii neruos et machinas quascunque adhiberent, vt nihil se in ecclesiae suae fidem doctrinamque peccasse demonstrarent. Et haec causa quoque fuisse videtur, cur philosophi nonnulli, qui Cartesio fauebant, sub Gassendi potius, atomisticam philosophiam minori inuidia disseminantis symbolis latere, quam Cartesianum nomen affectando persecutiones pati voluerint; qualem fuisse Laurentium de Memesⁿ, qui marchioni Vardefio Cartesianam philosophiam tradidit, Bernierium, Mommorium aliosque, memoriae eius aetatis literariae testantur. Ceterum non Parisiis tantum Cartesianos haec tempestas suppressit, sed Cadomi quoque academia, et imprimis Petrus Callys eam fenfit,

Patronis autem intercedentibus, superatisque difficultatibus veniam tandem nactus edidit, 1690. Systema philosophiae, logicam, physicam, metaphysicam et ethicam secundum principia Cartesii complexum, vid. A. E. 1692, p. 135. 179. Notauit in iis, haud pauca Io. Baptista du Hamel, cui tamen auctor 1692 respondit, et ad Cartesianae philosophiae censuram ab Huetio editam nonnulla eodem anno regressit. Id quod adeo molestem habuit Huetius, vt fabulam illam iocularem de Cartesii historia suo loco enarratam Regisio inscriberet, et saepe satyrico ita hunc philosophum perfricaret, vt ipse in Comm. de vita sua p. 163. fateatur, „neque personae suae neque dignitati „conuenisse, mimicis huiusmodi iocis popello „literato lusum praebere, ideoque sedulo cauuisse, „ne nomen suum innotesceret.“ Testis tamen hoc ipso est episcopus Abrincensis, inter praeclarissima Cartesianae scholae ornamenta eo tempore numeratum fuisse Regisium, Anno 1699. scientiarum academiae adscriptus est. Tanta autem eius existimatio fuit, vt teste FONTANELLO in Hist. renouatae academiae regiae scientiarum p. 177. Marchio Vardefius genero suo duci de Rohan in testamento iniungeret, vt in sua familia eum ad mortem vsque aleret, in qua etiam 1707 mense Ianuario obiit. Idem Condaeum quoque principem, ducem Albanensem, aliosque principes viros ei vehementer fauisse obseruat. Conf. STOLLIVS Hist. lit. P. II. c. 1. §. 95. p. 411. Act. philos. Vol. I. p. 1062. Quamuis autem Cartesium sequeretur, tantum tamen abest, vt seruuili studio in eius verba iurauerit, vt non modo innumera addiderit, sed in haud paucis quoque ab eo recesserit, experientia et meditatione meliora suggerentibus, vt recte obseruatum CLE-
XICO Bibl. vniu. T. XXI. P. I. p. 74. seqq. P. II. p. 28. Qui sensus ecclesiasticus quoque ex dissertatione praeliminari satis patet, qua philosophicam historiam pulcherrime, licet breuissime strictimque enarravit, vt T. I. p. 37. dictum. Cuius interpres Latinus, magnas in eum laudes licet ore

valde barbaro cumulauit. Edidit Regisius quoque 1704 Tractationem de Concordia rationis et fidei. Praeter Regisium autem inter Cartesianos illustres numerat Franciscum Bayle, professorem Tolosanum MORHOFFIVS Polyhist. T. II. L. I. c. 15. §. 9. p. 114. cui debemus Systema philosophiae vniuersale 1669 editum, et Institutiones physicas 1700. 1703. 4. vid. A. E. 1702. p. 387. seqq. 452. seqq.

n) Meminit Cartesiani cuiusdam cuius nomen tacet personatus MARVILLIVS Melange de liter. T. I. p. 381. 382. quem, ait, fuisse marchionis Vardefii in Cartesianam philosophiam praeceptorum, inque eo philosophandi genere excelluisse; deseruisse autem ordinem religiosum, et more Mallebranchii in solitudine illuminationem Cartesianae philosophiae expectauisse; valde vero excoluisse historiam insectorum, et artium mathematicarum praecepta ducⁿ tradidisse, tandem sine sacramentorum vsu subito vita emigrasse. Esse hunc Laurentium Mesnam, qui relicto Carthusiano sodalicio sub nomine ascititio Michaelis Neuraei latuit, ex Huetii Comm. de rebus ad eum pertinentibus L. III. p. m. 70. facile constare potest. Narrat enim eo loco Abrincensium episcopus, hunc Michaelis Neuraeum, (cuius in Gassendi historia facta est mentio, eo quod Gassendi partes contra I. B. Morinum defendisset) venisse Cadomi cum principibus Longauiillanis adhuc puetis; quorum regendis studiis fuerit praefectus. Exque Chaeuraei Miscellaneis refert, fuisse eum natum Iulioduni in Pictonibus, Laurentium Mesnam vero nomine dictum, Carthusiano nomini solemnibus votis adstrictum, totosque triginta annos apud Burdigalenses egisse, et vitae tandem huius ac germani nominis pertaesum, aliam induisse personam, ac Lutensiae denum Michaelis Neuraeum factum, nouoque cultu ornatum prodidisse. Huic enim Huetii narrationi circumstantiae a Marullio allatae omnino conueniunt.

fenfit. Qui cum prius philosophiam Aristotelicam diu docuiffet, tandem in Cartefianae philosophiae adyta, narrante H V E T I O °, „se infinuauerat, „tamque vehementi in eam studio exarferat, vt tradita a fe tot annos praecepta „et dogmata palam eiuraret, nec aliud quicquam creparet, vel in publicis le- „ctionibus vel in priuatis colloquiis, quam Cartefium. Is enim, eodem aucto- „re valde, vti dictum, Iefuitarum factione fauente, narrante tam inconfidera- „te tamque licenter id fecit, vt cum rerum facrarum attingeret doctrinam, „minime temperaret fibi, quin eam quoque respergeret Cartefianis com- „mentis et corrumperet. Id quod ipsi demum noxae et dedecori fuit, „atro carbone feueraque censura notato.“ Quin et reliquis professori- „bus Cartefio fauentibus regis mandato ab archiepifcopo Parifienfi ferio in- „iunctum est, vt dimiffo Cartefianifmo ex lege fenatus regni atque vniuer- „fitatis Aristotelem fequerentur °. Ita vero vbique triumphante in Car- „tefianos Iefuitarum inuidia cedendum quoque tempeftatis furori fuit con- „gregationis oratorii patribus, quos auide Cartefianifmum amplexos fuiſſe „ſupra diximus. Illi enim tandem ſolenni conuentione cum Iefuitis pacti „ſunt, de non amplius tradendo Cartefianifmo vel fauendo Ianſeniſmo, „cuius conuentionis exemplum in collectione tractatum ad hanc contro- „uerſiam pertinentium, quam P. BAYLIO ° debemus, occurrit, vt in „eius vita dictum, vbi plura quoque huc pertinentia allata ſunt, ad quae „breuitatis cauſa lectorem remittimus. Neque id in ſola regni metropoli „factum, ſed Cartefianae philoſophiae in aliis quoque academiis Galliae ſi- „mile fatum extitit, et imprimis Cadomenſis academia, feueros ſuperio- „res experta eſt, ſine dubio quod Callyus imprudentia ſua eos irritauiffet. „In ea nempe ſchola anno cto 1677 Cartefiana doctrina, velut „heterodoxa publice interdicta eſt, quamuis in aliis vniuerſitatibus, quas „vocant, idem rigor nondum obtinuiffet °. Paulo tamen poſt in Ande- „gauenſi idem edictum eſt, cumque regis auctoritas, qua Iefuitae tum ex „voto utebantur, accederet, ad alias quoque academias ſimilia mandata di- „manarunt. Cuius perſecutionis, quae Cartefianifmum in Gallia tum ve- „hementer afflixit, occaſionem Iefuitae naſti ſunt, ex patrum congrega- „tionis nonnullorum imprudentia, qui cum Cartefianae diſciplinæ vehe- „menter eſſent addiſti, publice eam profiteri, et ad ſacram quoque doctri- „nam transferre nulli dubitarunt. Eos itaque tum in aula, tum apud con- „gregationis praefectum generalem Senaltium heterodoxiae accuſarunt, „effeceruntque, vt in academia Andegauenſi aliisque regni locis, vbi pa- „tres congregationis docebant, illi a ſuperioribus Cartefianam philoſophiam „profiteri prohiberentur °. Qui licet peculiari epiſtola ad generalem ordi- „nis data, vehementer orarent, vt, cum ducenti fere eſſent, qui de Car- „teſiano-

Nn 2

teſiano-

o) l. c. p. 16.

p) PELLISSON l. c.

q) Conf. DES MAIZEAUX. Vita Baylii p. 25.

r) DANIEL Itin. Cartefii per mundum P. III.

p. 193.

s) Vid. Collectio eorum, quae geſta ſunt in „academia Andegauenſi, quae 1677. prodit, D. „NIEL l. c. quem tamen fuiſſe Iefuitam, Lecto- „rem merito recordari iubemus.

tesianorum dogmatum veritate essent conuicti, liceret ipsis suis luminibus suaque libertate sentiendi uti, superare tamen Iesuitarum insultus et potentiam non potuerunt; coactique sunt, inita conuentione cum Iesuitis, ut dictum, Cartesianae philosophiae nuntium mittere, accedente decreto ordinis, ut a Cartesianis et Iansenianis hypothesebus sibi cauerent. Et hoc quidem pacto Cartesianae philosophiae fortuna, potentia societatis et insidiis grassantibus in academiis Galliae, quae Romanae ecclesiae decretis addictae sunt, euerfa diu est. Nec laetior ea fuit in academiis Galliae reformatis. In quibus cum passim Cartesiani dogmata personarent, (P. Bayle enim eam Sedani docuisse suo loco dictum) factum tamen artibus eorum, qui pellere regno partibus Reformatorum addictos studebant, ut academiae istae mature soluerentur, tandemque omnis reformatorum turba Gallia, reuocato edicto Nannetenfi, eiiceretur, quo pacto factio Cartesianae philosophiae contraria, quam Iesuitae tunc in aula Gallica potentissimi, maxime formabant, et sustinebant, plenissime triumphauit. Paulo tamen laetior fortuna circa finem seculi elapsi Cartesianam philosophiam arrisit, languente tandem et desidente inuidia, quae Cartesianos prefferat. Cum enim nec Cartesiani, Mallebranchius, Regisius similesque, seruili studio soli Cartesio adhaerent, sed eclecticis potius philosophos referre cuperent; et studium philosophiae naturalis apud externos valde cultum et ab academia scientiarum regia elegantius promotum cogeret Iesuitas, comitioris philosophandi generis gratia scholasticam philosophiam tandem ex parte deserere, ne soli in pristino sterquilinio desipere viderentur, nonnulli ex ea societate viri docti in Cartesii disciplinam, licet moderata ἐκλέξεις traducti sunt, aliique ecclesiasticis muneribus aucti hunc auctorem sequi non erubuerunt, vnde Lauallii, Rabuelis, Rapini, Catelani aliorumque haud ignota sunt nomina, quorum studio et eruditionis elegantia factum est, ut cum Cartesianismus fere desierit inter gentes alias, magni nominis Cartesianos exhibeat Gallia, qui pro his partibus contra Newtoni et Leibnizii affectas magno animo magnaeque doctrinae speciminibus militarunt. Tacemus Mallebranchii sectatores, quos nostra aetate inter philosophos Gallos nomen haud vno specimine extulisse, annales literarii abunde testantur.

Fata Cartesianae philosophiae in Italia.

§. XLIII. Restat philosophiae Cartesianae fata perquirentibus Italia; in Hispania enim his literis honorem non haberi et in academiis infelix tantum scholasticae philosophiae lolium sterilesque dominari auenas ex Cl. MAIANTII ^f querimonia nouimus. Italia autem, quamuis elegantiorum literarum alma mater recte audiat, Cartesianae tamen philosophiae nouitatem ob causas notissimas, tum quidem ferre non potuit. Vix enim penetrauerant meditationes Cartesii Romam, Alpesque superauerant, cum XII Cal. Dec. anno cIo Io c L XIII ^f a S. congregatione cardinalium

^f In Vita Iac. Martini eius Epp. praemissa.

^f Annum 1643. ponit FABRICIVS in Syll. script. de V. R. C. p. 328. not.

dinalium decerneretur, ne eas vel scripta atque opera Cartesii alia, quis cuiuscunque gradus vel conditionis in posterum vel imprimat vel legat vel retineat; quo pacto albo librorum prohibitorum inscripta, et nigro commate insignita sunt. Magno id Peripateticae et Scholasticae philosophiae commodo factum est, quae his fulcris sustentata passim in ea regione triumphauit. Ast cum magna et excelsa ingenia ad naturalem potissimum philosophiae partem excolendam neruos omnes intenderent, idque desertis nugis Scholastico-Peripateticis legibus mechanicis experientia firmatis facere conuiterentur, non modo quicquid veritatem sectae studio superiorem habuit ad feligenda ea, quae in Cartesii doctrina recte dicta sunt, liberali studio se conuertit, et quod opportune nuper nonnemo monuit, nouae philosophiae sectatores post diuturna cum Scholasticis certamina ad tranquillum tandem pacis portum peruenerunt, quo pacto ex Cartesii disciplina transfusum est, quicquid cum ratione et experientia conuenire deprehensum est, nec bruta amplius fulmina incutere metum potuere: sed et inuenti sunt, qui Cartesii meditationes et philosophemata publice defenderent. Id quod exspirante seculo elapso fecisse Michaëlem Angelum Tardellam, professorem Patauinum, et pro Cartesii de anima placitis ex Augustino disputauisse, respondisse uero Matthaei Georgii obiectionibus contra philosophiam Cartesianam auctor est PETRVS BAYLE. Eandem tibiam cum aduersus Cartesianos et recentiores philosophiam omnem inflasset, ANANVS quidam, Bibliothecarius Casanetenfis Romae, qui *Philosophiae Neopaleae librum prodromum contra Nouistas et Cartistas* (Cartesianos intelligit,) vulgavit, ex merito poenas ideo dedit doctissimo VENTVRELLIO, qui quam inepte scholastici contra novos philosophos disputent, eleganti fatyra demonstrauit. Tacemus, quae ex ordine Minorum hanc in rem erudite scripsit FORTVNATVS A BRIXIA, matheos et naturalis philosophiae in academia Brixienfi professor; quae licet ad eclecticam philosophiam pertineant, maxime tamen pro mechanica philosophia a Cartesio restituta uerba faciunt, et non obstare pristina praeiudicia uiris doctis fatis probant.

§. XLIV. Et haec quidem breuis delineatio fatorum philosophiae Cartesianae est, quae tamen primas magis lineas suppeditat, quam iustam celeberrimae sectae historiam. Quam secundum omnes philosophiae partes accurate deductam, demonstrantemque, quid Cartesii placitis addiderint sectatores, in quo recefferint, quid ei debeant recentiores, quid re-

*Sectatores
Cartesii quo-
modo consi-
derandi?*

N n 3 iecerint,

u) Comparanda elegans Praelectio illustrissimi Io. POLENI Marchionis Parauii 1749. habita, qua Institutionum philosophiae mechanicae experimentalis specimen exhibuit.

x) Noua literaria Florentiae publicata, Tom. II. P. 537.

y) Lettr. 168. T. II. p. m. 650. Io. Alphonsum Borellum inter Cartesianos Italos numerat

MORHOFIVS Polyhist. T. II. L. II. P. I. c. 6. §. 6. qui tamen eclectice tantum Cartesio uisus est.

z) Lettera del P. Lettore Venturcelli a P. Maestro Agnani bibliothecario Casanetenfense di Roma, in tomo il libro, philosophia neopalea. Rauenn. 1738. 4.

iecerint, quaeque alia sunt, ad specialem historiam sectae alicuius pertinentia, haecenus desideramus. Quemadmodum autem, ut ex dictis liquet, pauci forte inveniuntur, qui Cartesium nude sequantur, et non multa addant de suo, vel propriis principiis utantur, id quod inter Cartesianos illis potissimum accidit, qui systema logicum et ethicum Cartesianis principiis inaedificarunt: quorum neutrum Cartesius perfecit, et exemplo vnius Mallebranchii, post Cartesium, celeberrimi in hac schola philosophi, constare potest, qui magistrum in multis reprehendit deseruitque, et noua plurima Cartesianismo inuexit*: ita fatendum quoque, paucos esse inter eos, qui eclectice philosophari et rationem atque experientiam consulere, quam aliquod sectae caput sequi malunt, qui non praeclara multo Cartesio debeant, haud ignobili specimine, merito inter magna nomina aevi nostri philosophum celeberrimum referri. Certe si aliud praestitisset nihil, quam quod maximo animo seruire scholasticae philosophiae iugum abiiciendi, et nouam viam ingrediendi exemplum orbi philosophico dederit, et quod multi prius inutilibus conatibus aggressi sunt, perfecerit, ut in libertatem se asseruerint erecta ingenia, plurimum de philosophia meruisse, merito esset dicendus.

*Cartesianā
philosophia
unde bau-
rienda.*

§. XLV. Restat ut Cartesianae quoque philosophiae more nostro breuem et succinctam exhibeamus *διετοπισίω*. Quam dare laboris non adeo molesti est, ex quo, quae Cartesius coeperat, perfecerunt sectatores, et integrum philosophiae suis partibus absolutae aedificium excitauerunt Claubergius, Regisius, le Grand, alii. Ast hos multa addidisse de suo, et vfos principiis a Cartesio positos integras disciplinas philosophicas a magistro leuiter et velut in transitu tactas ex suo extruxisse, in antecedentibus monuimus. Hos itaque in compendium redactos heic loquentes introducere, esset Cartesianorum quidem, non autem ipsius Cartesii decreta philosophica delineare, a qua prolixitate institutum nostrum abhorret, faciliq; labore ipse Lector libros vbique obuios consulere, et quid Cartesianis placuerit, instituta comparatione decernere poterit. Nos scopi nostri legumque, quas nostrae tractationi praescriptimus, memores, ad solum Cartesium respiciemus, et quid noui attulerit reformator philosophiae celeberrimus, expendemus^a. Vnam autem naturalem partem, et metaphysicam, non tamen totam plenius ipse Cartesius descripsit, de rationali pauca, de morali paucissima tradidit, hancque, quam in extremis vitae annis attigit, totam non excultam reliquit. Faciemus itaque scopo nostro satis, si quae ad logicam et ethicam pertinent, ex dissertationibus *de Methodo* et *de Passionibus animae* adduxerimus, subiecerimus autem ex *Meditationibus de philosophia prima*, atque *Principiis philosophiae* reliquisque scriptis philosophicis, quibus nouum

^a) Obseruatum id quoque REGIS l. c. p. 204.
^b) Breuem delineationem principiorum Cartesianorum exhibet REGIS l. c. p. 180. seqq. qui

et p. 198. seqq. nouas veritates, a Cartesio detectas enumerat.

uum philosophiae suae aedificium construxit. Adiciemus autem, quae passim de his dogmatibus monuerunt viri docti, ut doctrinae quoque Cartesianae historia critice lectori pateat.

§. XLVI. Scripsit sibi Cartesius, cum desertis sterilibus logicorum Peripatetico-Scholasticorum campis nouam in inquirenda veritate viam tentaret, has regulas easque obseruandas accurate atque tenendas sibi ipsi iniunxit:

*Cogitationes
Cartesii de
methodo in-
ueniendi ve-
rum.*

I. Nihil pro vero admittendum, vnquam, nisi quod certo et euidenter verum esse cognoscitur, hoc est, omnis praecipitantia atque anticipatio in iudicando diligentissime vitanda, nihilque amplius conclusione completendum, quam quod tam clare et distincte rationi patet, ut nullo modo in dubium vocare possit.

II. Difficultates quae examinandae sunt, in tot partes diuidentur, quot expedit ad illas commodius resoluendas.

III. Cogitationes omnes, quae veritati quaerendae impendendae sunt, certo semper ordine promouendae, incipiendo scilicet a rebus simplicissimis et cognitu facillimis, ut paulatim et quasi per gradus ad difficiliorum et magis compositarum cognitionem ascendatur, in aliquem etiam ordinem illas mente disponendo, quae se mutuo ex natura sua non praecedunt.

IV. Tum in quaerendis mediis tum difficultatum partibus percurrendis tam perfecte singula enumeranda sunt, et ad omnia circumspiciendum, ut nihil omissum esse certum sit.

„Ad hanc regularum quaternionem peruenisse se geometriae ope non
negat, sed longas, ait, valde simplicium et faciliū rationum catenas,
quarum ope geometrae ad rerum difficillimarum demonstrationes dedu-
cuntur, ansam ipsi dedisse, existimandi, ea omnia, quae in hominis co-
gnitionem cadunt, eodem pacto se mutuo sequi, et dummodo nihil in il-
lis falsum pro vero admittamus, semperque ordinem, quo vna ex aliis
deduci possint, obseruemus, nulla esse tam remota, ad quae tandem non
perueniamus, nec tam occulta, quae non detegamus. Cumque ex usu
geometrarum facilem sibi hanc methodum fuisse ostendisset, reuera se
dicere posse asserit, pauca illa praecepta, quae selegisset, obseruando,
tantam se facilitatem acquisiuisse ad difficultates omnes extricandas, ut
intra duos aut tres menses, quos illi studio impenderit, non modo mul-
tas quaestiones inuenerit, quas antea difficillimas iudicasset; sed etiam
tandem eo peruenerit, ut circa illas ipsas, quas ignoraret, putaret se posse
determinare, quibus viis et quousque ab humano ingenio solui possent.
Quin et hoc addit: hanc ipsi methodum in eo praecipue placuisse, quod
per illam videretur certus esse, in omnibus se vti ratione, si non perfecte,
saltem, quam optime ipse posset, sentiretque eius usu paulatim ingenii
sui tenebras dissipari, et illud veritati distinctius et clarius perspiciendae
assuescere.“ Patet ex dictis Cartesium his regulis suppositis, et cano- num

num instar in inquirenda veritate sibi praescriptis integram rationalis scientiae partem comprehendere non constitutum habuisse, sed deserta sterili arte syllogistica, quam puer imbiberat, viam, quam ex mathematica methodo certam nouerat et securam, sibi selegisse, vt in tanta itineris incertitudine et viarum diuersitate hodegum haberet, a quo sine erroris metu ad veritatem deduceretur. Nam quae ad intellectus humani naturam, vires, operationes, morbos et familia pertinent, philosophus in *Principiis philosophiae* exposuit, hoc loco contentus methodum inquirendae veritatis certam et securam tradidisse. Ex his vero constat, peperam in Cartesio reprehendere nonnullos^b, *praecepta haec iusto breuiora esse, nec ingenium quoddam posse aptum reddere ad sensum veri et falsi, praesertim cum sint nimis generalia, cum tamen larga ipsi fuerit occasio vitia logicae Aristotelicae emendandi. Nihil tradidisse de ratione verum inueniendi, de probabilitate, de definitionis legitima indole, de variis ratiocinandi modis etc.* Recte haec Cartesio obiiciuntur, si supponas, omnem ratiocinandi artem eum istis regulis complecti voluisse. Ast id scopo eius contrarium est, et verbis apertis repugnat, quibus se de methodo tantum atque via in veritate detegenda ineunda istis canonibus sollicitum fuisse docet. Id quod recte viderunt eius discipuli et de perficienda hac philosophiae parte mature cogitarunt^c; ex quibus inter primos Claubergius derelictum a Cartesio campum occupauit, et artem ratiocinandi regulis instruxit plenioribus. Porro et hoc quoque ex dictis liquere potest, consulto ea, quae ad analysin spectant, Cartesium omisisse, quae ex geometrarum vsu et exercitatione ipsi erant notissima; ea enim tum quidem adhibere in noua ista methodo non poterat. Grauiora sunt, quae in his regulis reprehendit PETRVS POIRETVS^d acerrimus Cartesianae disciplinae censor atque arbiter. Monet is falso in prima supponi rationis facultatem esse eo vsque sanam, vt alio lumine, quam naturali, non fit opus, et deinde, eam hoc suo lumine clare et distincte videre posse non modo quaedam rerum generaliora, sed omnia etiam remotissima et occulta; denique ab iis, quae suo modo non detegit nec videbit, summo peresse esse cauendum. Et haec falsa supposita causam esse putat Poiretus, cur in rerum principiis postmodum quaerendis a vero toties aberrauerit, naturamque mentis in cogitandi principio quaesiuerit. Alteram regulam in se bonam inutilem fuisse Cartesio obseruat, quod vbi ad rem ventum est, distinctiones primas, capitales, necessarias omiserit. In tertia methodi lege et applicanda aberrauisse censet Cartesium, et a Dei sufficientia, post primum illud, cogito, philosophandi exordium debuisse desumere: falsum autem esse pronuntiat, omnium simplicissima esse et omnium cognitu facillima, cum contrarium pateat ex Dei aeternitate. His autem non recte positis nec enumerationem posse fieri mediorum,

b) Conf. Ven. WALCHIVS Hist. log. L. II. c. 1. §. 16. Parerg. academ. p. 643. seqq.
 c) Enumerat eos IDEM I, c. §. 18. p. 649. seqq.

d) In vera Methodo inueniendi verum P. III. c. 2. p. 12. 169. seqq.

nec difficultatum recensionem rectam, adeoque inutiles esse has regulas Cartesii. Sunt in hac censura Poireti nonnulla, quae pondus habent, saltem ostendunt, nec sufficere has regulas, nec esse adeo vniuersales, vt non in multis fallat, certe dubia et incerta haereat applicatio. Ast immiscet Poiretus, iam tum Bourignoniae somniis captus ea, quae Cartesianarum regularum pretium non eleuant. Nempe totus ipse rationi humanae infensus, cum inter ratiocinationem formalem et materialem (veniam vocabus metaphysicis expetimus) non distinxisset, ea quae de rationis insufficientia in certo argumenti obiectique genere recte dicuntur, infeliciter hypotheseos praeiudicio occoeatus ad ipsam rationis formam naturamque, de qua loquitur, quamque instruit Cartesius, inepte transtulit. Quae si corrupta et insufficientia dici potest ad veritatem inquirendam, de omni humana cognitione actum est. Id quod voluit Poiretus, nempe vt irrationalis, quam persuadere conatur, enthusiasmus, et illuminatio passiuua, quamuis *ἄλογος* triumpharet. Alia, quae viri docti passim monuerunt, breuitatis causa omittimus, id vnum monentes, neque illos ad scopum Cartesii respexisse, qui obseruarunt, inutiles esse has regulas iis veritatibus, quae in vitae humanae praxi quotidie occurrunt, vbi eiusmodi inquirendi processus nec locum nec tempus habet. Quamuis enim haec recte prudenterque dicantur, reuocandum tamen in memoriam, Cartesium methodum tantum philosophicam instruxisse, et intellectum in argumento graui et theoretico dirigere voluisse. Tacemus hominem diu istis regulis exercitatum facile eam sibi certe et accurate ratiocinandi consuetudinem acquirere, vt prompte et e vestigio in rebus ad vitam ciuilem pertinentibus iis vti possit. Verum de his alii dispiciant.

§. XLVII. De morali philosophiae parte non nisi circa extremos vitae annos cogitauit Cartesius, Elisabetha Palatina, et Christina Suecorum regina problematibus moralibus eius meditationem excitantibus. Inde causa deriuanda est, cur inter opera eius philosophica nihil appareat, quod ad ethicam referri debeat. Tractatus enim *de Passionibus animae* non ethicus est, sed physicus. Occurrunt tamen in epistolis eius nonnulla, quae rogatus de argumento morali, amicis et imprimis foeminis illis serenissimis perscripsit. Ast cum meditari de philosophia inciperet, et sibi certam quam sequi decreuerat, viam praescripisset, in argumento quoque moralis scientiae canones quosdam constituit, non quod iustum sibi moralis doctrinae aedificium iam tum exstrui cuperet, sed vt haberet aliquod, dum illud aedificetur, in quo posset haud incommode habitare. Nempe, vt ipse monet, ne dubius et anxius haereret circa ea, quae sibi agenda essent, quamdiu ratio suaderet, incertum esse, circa ea, de quibus deberet dubitare, atque vt ab illo tempore viuere inciperet,

quam

e) PETRVS DE VILLEMANY in Scepticismo debellato c. 31. p. 227. STOLLIVS Hist. lit. P. II. c. 2. §. 23. p. 441. seq.

Hist. philos. Tom. V.

quam felicissime fieri possit. Et hoc quidem sine se ethicam sibi quamdam ad tempus effinxisse scribit, quae his regulis continebatur, ut

I. Legibus atque institutis patriae obtemperaret, firmiterque illam religionem retineret, quam optimam iudicabat, et in qua Dei beneficio ab ineunte aetate erat institutus; atque se in caeteris omnibus gubernaret iuxta opiniones quam maxime moderatas, atque ab omni extremitate remotas, quae communi usu recepta essent apud prudentissimos eorum, cum quibus sibi esset viuendum. Ad has nimietates imprimis promissiones referendae sunt, quibus nobismet ipsis libertatem mutandae postea voluntatis adimimus. Quia enim nihil in mundo est, quod semper in eodem statu permanet, vita ita instituenda est, ut iudicia indies meliora fieri possint.

II. Ut quam maxime constans et tenax propositi semper esset, nec manus indubitanter atque incunctanter in iis agendis perseveraret, quae ob rationes valde dubias vel forte nullas suscepisset, quam in iis, de quibus plane esset certus. Quia enim in vita multa agenda sunt, quae differre plane non licet, certissimum est, quoties circa illa quid reuera sit optimum agnoscere non possumus, illud debere nos sequi, quod optimum videtur vel certe, si quaedam talia sunt, ut nulla nos vel minima ratio ad vnum potius, quam ad contrarium faciendum impellat, alterutrum tamen debemus eligere, et postquam vnam semel sententiam sic sumus amplexi, non amplius illam ut dubiam, in quantum ad praxin refertur, sed ut plane veram et certam, debemus spectare, quia nempe ratio, propter quam illam elegimus, vera et certa est.

III. Ut semper se ipsum potius, quam fortunam vincere studeret, et cupiditates proprias, quam ordinem mundi mutaret: atque ut in vniuersum sibi firmiter persuaderet, nihil extra proprias cogitationes absolute esse in nostra potestate; adeo ut quicquid non euenit, postquam omne, quod in nobis erat, egimus ut eueniret, inter ea quae fieri plane non possunt, et philosophico vocabulo impossibilia appellantur, sit a nobis numerandum. Longissima tamen exercitatione et meditatione saepissime iterata opus est, ut animum nostrum ad res omnes ita spectandas assuefacere possimus.

Pertinere has regulas morales, magis ad prudentiam viuendi feliciter, quam ad emendandum et ad felicitatem muniendum animum, adeoque minimam morales doctrinae partem attingere, ipse non negat Cartesius, et has se tantummodo elegisse non distitetur, ut interim agendi aliquam normam haberet, donec meditatione ad certiora esset delatus. Adeoque ex his regulis de Cartesii mente circa argumentum ethicum iudicium fieri non potest, sed consulendae epistolae sunt, in quibus praemeditata diu
inter-

†) *Κύριον δόγμα* hoc Stoicorum, vid. ΕΠΙΣΤΗΤΗ Enchiridion.

interdum attulit. De quibus tamen obseruat PETRVS POIRETVS, cum primum legisset, eas profecto velut de coelo labentes non suspexisse solum, sed et toto pectore fuisse amplexum, ob egregia atque pia ac fundamentalia ethices cogitata hinc inde, sua quidem opinione pristina extantia. At postquam deinde omnia simul conspicere et diligentius perpendere coepisset, vidisse se de eiusmodi ethica idem iudicium fieri posse, quod ipse de ethnicorum moralibus scriptis fecerit: superba esse palatia, arenae imposita, nec quid pro virtute et pro summo bono habendum sit, explicantia. Arenam enim esse vel coenum potius, dogma illud inane, quod pacificandis animis nostris afferat, de Deo, voluntatis nostrae proensiones omnes non praevidente modo, et ab aeterno decernente, sed et eas nobis singulas infundente, quod et fatum Spinozianum redoleat, tum vero animum ad virtutem obtundat atque vitiis quibuscunque defendendis poenitentiaeque excutiendae potius, quam ut virtutem promoueat. Idem summum quoque bonum, quod Cartesius, quatenus ad nos spectat, vnicuique esse nihil aliud, quam libertatem arbitrii, aut potius illius bonum, dixit, virtutemque Cartesianam, qua quis ea faciat, quae meliora esse iudicat, valde confodit, et libertatem admittere tantum summum bonum ostendit et media acquirendae virtutis inepta a Cartesio adhiberi putat, quae sunt, nihil eorum negligere, quae ad inquisitionem veri faciunt, tum cognitionem ipsam veri bonique, iudiciaque de illis, decreta denique firma vitam secundum iudicia illa regendi, quae velut insufficientia et rationis actiuitate nixa reprehendit, suis hic quoque hypothesebus intentus. Ex quibus tamen intelliget Lector, quibus oculis, acutis, an hebetibus in morali doctrina viderit Cartesius? Cuius discipuli an feliciores fuerint in condendis systematibus ethices, in quibus pauca Cartesium sapiunt, ex commentariis eorum rite examinatis decernendum est. Eiusmodi *Ethica Cartesiana, sive ars bene beateque viuendi ad clarissimas rationes et sanae mentis ideas, ac solidissima Renati Cartesii principia formata*, Gallice et Latineⁱ prodiit, quae consulenda.

§. XLVIII. In metaphysica philosophiae parte, quam in *Meditationibus* et in *Principiis Philosophiae* expofuit, ita statuit Cartesius: Metaphysica
Cartesii, de
principiis cogitandi.

I. Quoniam ab infantia multa de rebus sensibilibus iudicia tulimus prius quam integrum rationis nostrae vsum haberemus, multis praeiudiciis a veri cognitione auertimur: a quibus non aliter videmur posse liberari, quam si semel in vita de iis omnibus studeamus dubitare, in quibus vel minimam incertitudinis suspicionem reperiemus.

O o 2

II. Quin

g) De Erud. Triplici L. III. §. 50. p. 700.

h) Conf. Т н о м а с. Caut. circa Praecognita iu-

ris c. 14. §. 31. B u d d e v s Hist. phil. c. 6. p. 432.

i) Gallice 1692. 12. Latine Halae 1719. 8.

II. Quin et illa etiam, de quibus dubitabimus, vtile erit, habere pro falsis, vt tanto clarius, quidnam certissimum et cognitu facillimum fit inueniamus.

III. Sed haec interim dubitatio ad solam contemplationem veritatis est restringenda. Nam quantum ad vsum vitae, quia per saepe rerum agendarum occasio praeteriret, antequam nos dubiis nostris exfoluere possimus, non raro quod tantum est verisimile, cogimur amplecti ^k: vel etiam interdum et si e duobus vnum altero verisimilius non appareat, alterutrum tamen eligere.

IV. Imprimis dubitabimus, an vllae res sensibiles aut imaginabiles existant, tum quia deprehendimus interdum sensus errare, tum, quia quotidie in somniis innumera sentire videmus, quae nusquam sunt, nullaque sic dubitandi signa apparent, quibus somnum a vigilia dignoscatur.

V. Dubitabimus etiam de iis, quae pro maxime certis habuimus, etiam de mathematicis demonstrationibus, quaeque putauimus haecenus principia per se esse nota: tum quia vidimus aliquando nonnullos errasse in talibus, tum maxime quia audiimus esse Deum, qui potest omnia, et a quo sumus creati; ignoramus enim, an forte nos tales creare voluerit, vt semper fallamur, etiam iis quae nobis quam notissima apparent. Multo magis id fieri potest, ab alio vel a nobis ipsis.

VI. sed interim hanc nobis libertatem esse experimur, vt semper ab iis credendis, quae non plane certa sunt et explorata, possimus abstinere, atque ita cauere, ne vnquam erremus. Haec famosissima illa Cartesii dubitatio philosophica est, quam cum in meditationibus quoque pro initio philosophandi adhibuisset, maximam sibi suisque philosophematis inuidiam conflauit. Nemo enim inter aduersarios fuit, qui non acerba contentione hanc ei dubitationem velut ratione carentem, et innumeris difficultatibus expositam obiiceret. Plerisque vero hoc pacto perniciosum in philosophiam scepticismum introduxisse visus est. Qua de re ambitiosa prolixitate vtriusque partis rationes adducere, et quid in scepticismi Cartesio inurendi causa adductum sit enarrare nec loci huius, nec instituti est, sed in speciali Cartesianismi historia debet exponi. Consuli autem praeter P. VILLEMANDAEM ^l, GVIL. HENR. BECKHERVM ^m et Ven. IO. GVIL. FEURLINVM ⁿ illi possunt, quos celeberrimi WALCHII adduxit industria ^o; maxime autem adeundus CLAVBERGIUS, qui peculiari tractatione, *Initiationem philosophi, siue dubitationem Cartesii ad metaphysicam certitudinem viam aperientem* ^p delineauit. Nobis hoc loco ex ingenti obseruationum cumulo, quae a tot in hoc argumento scriptoribus afferri

k) Desumptum hoc ex schola Academicorum.

l) In Scepticismi debellato c. 2. §. 9.

m) Diff. quod Cartesius de omnibus initio suadens dubitare, atheis ideo et scepticis adscribendus non sit. Regiom. 1724.

n) Diff. de Dubitatione Cartesiana et an Carte-

sio atheismus et scepticismus imputari possit, Ien. 1711. 1712.

o) Parerg. acad. p. 802. seqq. BVDDEI Thes. de atheismo c. 1. §. 25. p. 152.

p) Lugd. Batav. 1655. 12.

afferri solent, ea tantum seligimus, quae iudicium Lectoris instruere, et docere eum possunt, quale momentum ipsa haec controuersia habeat, in quo laudandus sit Cartesius vel excusandus, itemque quae in eius dubitatione culpanda sint? Et fuisse quidem philosophum vsu Scepticismo, et vniuersalem quandam dubitationem philosophari incipientibus suasisse, adductae supra assertiones clarissime loquuntur. Ast, si verum fatendum, non ideo in Scepticorum castris militat, qui Scepticorum armis utitur. Ea enim Cartesius non ad oppugnandam sed confirmandam demonstrandamque veritatem adhibuit. Scopus scilicet Cartesii non erat, omnem veritatis cognitionem euertere; sed iugulatis tantum praeiudiciis, veritatem sine rationum examine suadentibus magis quam conuincentibus, mentem ad certam veritatis notitiam, sensumque minime fallacem deducere. Nam haec eius ratiocinationis consequentia fuit: ego dubito, ergo cogito, si cogito, ergo sum daturque scientia, quo ratiocinio certissimum veritatis criterium, quo omnis Scepticismus vniuersalis feliciter euerti potest, attulit, euicitque dari quandam veritatem omni dubitatione superiorem. Hoc itaque sensu, dum dubitationem tantum σοφὸν φάρμακον esse voluit, contra praeiudiciorum morbum, Scepticismus non nisi inuita veritate et aequitate Cartesio potest tribui. Nec adeo noua et inaudita ea res est, vt non viderint philosophi, ad eiciendos errores praeiudicatos plurimum eiusmodi dubitationem prodesse, et omnino ad euertenda pueritiae praeiudicia optimum medicamen afferri. Vnde iam apud CICERONEM dictum ⁹: *Hoc liberiores et solutiores sumus, quod integra nobis est iudicandi potestas: neque vt omnia, quae praescripta, et quasi imperata sint, defendamus, vlla necessitate cogimur; nam caeteri primum ante nos tenentur adstricti, quam, quid esset optimum, iudicare potuerunt. Deinde infirmissimo tempore aetatis aut obsecuti amico cuidam, aut vna alicuius, quem primum audierunt oratione capti, de rebus incognitis iudicant, et ad quamcunque sunt disciplinam quasi tempestate delati, ad eam tanquam ad saxum adhaerent.* Tacemus alia, in eodem libro occurrentia, quibus Lucullus ostendit, ipsam Scepticorum dubitationem, et incertitudinem ad iudicium veri falsique, cogniti et incogniti ducere: et more Antiochi eam ita rationem suscipiendam esse, vt doceantur quae a quouis accipi oporteret, et quae repudiari, sicque hoc ipsum, ex quo omne veri falsique iudicium esset, percipere eos debuisse. Inter recentiores ante Cartesium, Iordanum, Brunum eandem dubitationem simili modo in libro *de Minimo* commendauisse, ex iis, quae supra de eo adduximus, constat. Et hinc factum, vt aduersarii Cartesii, plagium in hoc quoque dogmate ipsi obiicerent ^r. Qui quamuis propria meditatione hanc viam philosophandi inuenire potuerit, primus tamen eam non detexit, dudum a dogmaticis ostensam: quo pacto omnis Scepticismi suspicio concidit. Ast quamuis lubenter praestantissimum philosophum a Scepticismi labe, hoc

O o 3

quidem

9) Qu. Academ. L. II, c. 10.

r) HVERTIUS Conf. phil. Cartes. c. 2. p. 115.

quidem sensu, quo morbum intellectus significat, absoluiamus, fatendum tamen, dubitationem Cartesii nec scopo, quem sibi praefixerat, respondere, nec carere vitio insigni. Nempe dum ad exuenda praeiudicia dubitationem adhibet, aliud necessario sibi praeiudicium finxit; posse fieri, ut, qui nos creauit, ita nos formauerit, ut perpetuo fallamur, vel ut nosmet tantum somnians, nobis imaginemur esse veritates illas, quas ex praeiudicio hausimus. Si enim veritates primae atque formales, quae citra discursum menti obuersantur, et de certitudine eam sua luce et euidencia conuincunt, pro praeiudicio haberi possunt, multo magis ista fictio praeiudicata suspecta habenda est, adeoque inepto fundamento dubitatio ista nititur. Quae cum ad euidentiissimas propositiones, ideis, quas innatas dixit Cartesius, constantes extendatur, et solis praeiudicatis suppositionibus roboretur, parum inde vel ponderis vel utilitatis habet, et finem intentum minime obtinet. Id quod contra meditationes Cartesii in *Instantiis* ^s sole meridiano clarius demonstrauit Gassendus. Cui cum respondere vellet Cartesius, rei euidencia conuictus, ipse ad eas notiones, quae animo cogitanti iam adsunt, prouocare necesse habuit. Nempe cum Gassendus obiecit, eum, dum ita rationes inducit: cogito ergo sum, hanc maiorem supponere, qui cogitat, ille est, atque ita praeiudicium adhibere, respondit, *huius generis propositiones, praeiudicia appellari haud posse, quod animo tam euidentes appareant, ut ab iis credendis sibi temperare nequeat, cum forte de illis cogitare incipiat, ac proinde mentem praeiudicio imbutam nondum habeat.* Qua responsione quam feliciter Cartesius rem suam inuenit, lectori expendendum relinquimus, cogitanti Cartesium, has propositiones omni dubitatione ob certitudinem et euidenciam superiores esse, negare non posse. Nec est, quod pro Cartesio afferas, et pro eo excusando adduxit ABRAHAMVS HEIDANVS ^f, dubitationem hanc tantum intelligendam esse de suspensione iudicii affirmantis vel negantis. Nam ipso Cartesio arbitro, huius generis propositiones primae adeo euidentes sunt, ut ab assensu se cohibere animus minime queat. Tacemus, vitiosum admittere circulum Cartesium, dum, supponendo fieri posse, ut Deus ipsum fallat, ut se esse somniaret, qui non sit, attamen ex cogitationis actu existentiam suam, exque hac et idea innata concludit, Deum ipsum fallere non posse, eo quod optimus sit. Quem paralogismum recte in eo reprehendit RAD. CVDWORTHVS ^g. Nec ad saluandum Cartesium afferri potest, quam alibi admisit, hypothesis, Deum posse contradictoria; hoc enim supposito admisso possibile esset, ut ego cogitem et tamen non sim, id quod frustra ad has veritates hanc dubitationem extendi, confirmat. Verum haec paucis. Iam pergendum in philosophematis Cartesii:

VII. Si

s) T. III, Opp. p. 279.

f) Apud P. BAYLE Dict. T. III. art. Maldonat. not. L. p. 296.

g) Syst. intell. c. V. f. 1. §. 94. p. 822.

VII. Si autem reiicientes illa omnia possumus dubitare, ac etiam falsa esse fingere, non tamen ideo nos, qui talia cogitamus, nihil esse fingere possumus, repugnat enim, ut putemus, id quod cogitat, eo ipso tempore, quo cogitat, non existere.

VIII. Proinde haec cognitio: ego cogito, ergo sum, est omnium prima et certissima, quae cuilibet ordine philosophanti occurrat. Facile ex his ipsis Cartesii verbis intelligi potest, sermonem esse non de principio aliquo, vel constituyente vel diiudicante veritatem, sed de principio philosophantis, a quo scilicet initium philosophandi capit, a particulari ad vniuersale ascendens. Vnde explodi illi merentur, qui hanc propositionem verum principium primum et vniuersalissimum esse contendunt, cum et existentiam rei supponat, et contradictionis principium, impossibile est idem simul esse et non esse, inuoluat *.

IX. Examinantes, quoniam nos sumus, qui omnia, quae a nobis diuersa sunt, supponimus falsa esse, perspicue videmus, nullam extensionem, nec figuram, nec motum localem, nec quid simile, quod corpori sit tribuendum, ad naturam nostram pertinere, sed cogitationem solum, quae proinde prius et certius, quam vlla res corporea cognoscitur.

X. Cogitationis nomine intelliguntur ea omnia, quae nobis consciis in nobis fiunt, quatenus eorum in nobis conscientia est; atque ita non modo intelligere velle, imaginari, sed etiam sentire, idem hic est, quod cogitare.

XI. Haec mentis nostrae cognitio multo euidetior est, quam corporis.

XII. Cum autem mens, quae se ipsam nouit, et de aliis omnibus rebus adhuc dubitat, vndiquaque circumspicit, ut cognitionem suam vterius extendat; primo quidem inuenit apud se multarum rerum ideas, quas quamdiu tantum contemplatur, nihilque ipsis simile extra se esse affirmat vel negat, falli non potest. Inuenit etiam communes quasdam notiones, et ex his varias demonstrationes componit, ad quas quamdiu attendit, omnino sibi persuadit esse veras. Sed quia non potest semper ad illas attendere, cum postea recordatur se nondum scire, an forte talis naturae creata sit, ut fallatur etiam in iis, quae ipsi euidetissima apparent, videt se merito de talibus dubitare, nec vllam habere posse certam scientiam, priusquam suae auctorem originis agnouerit.

XIII. Considerans deinde inter diuersas ideas quas apud se habet, vnā esse entis summe intelligentis, summe potentis, et summe perfecti, quae omnium longe praecipue est, agnoscit in ipsa existentiam, non possibilem et contingentem tantum, quemadmodum in ideis omnium aliarum rerum, quas distincte percipit, sed necessariam et aeternam.

XIV. Magisque hoc credet, si attendat, nullius alterius rei ideam apud se inueniri, in qua eodem modo necessariam existentiam contineri anim-

aduer-

* Conf. W A I. C H. Hist. log. L. II, c. 2. §. 53. Parerg. acad. p. 732. seqq.

aduertat. Ex hoc enim intelliget, istam ideam entis summe perfecti non esse a se effectam, nec exhibere chimaericam quandam, sed veram et immutabilem naturam, quaeque non potest non existere, cum necessaria existentia in ea contineatur. Hoc decantatissimum illud argumentum pro existentia DEI est, de quo magna nostra aetate quaestio inter eruditos fuit. Et ipsum quidem ratiocinium non nouum est et a Cartesio excogitatum, sed dudum a scholasticis adhibitum examinatumque, maxime ab Anselmo, vt supra ex LEIBNIZIO obseruatum; et plures quoque notauit I. A. FABRICIVS ^x. Licet autem magnopere et sibi et sectatoribus ista argumentatione placuerit Cartesius, fuerintque viri naturalis sapientiae consultissimi ANTONIVS LE GRAND ^y, FRANC. LAMY ^z, HERM. ALEX. ROELLIUS ^a, IO. CLAVBERGIUS ^b, NIC. MAILLEBRANCHIVS ^c aliique, qui magnum causae Dei praefidium in eo posuerint; parum tamen probatum fuit aliis, et iam pridem Thomae Aquinatis reiectum, postea autem viris doctis post Cartesium variis de causis suspectum; inter quos imprimis PETRVS GASSENDVS fuit, qui in *Instantiis* paralogismum admitti dudum obseruauit. Idem Cartesio obiectum ab HVETIO, aliisque, maxime vero a viro elegantissime docto SAMVELE WERENFELSIO, qui cum Ioanne Henrico Suicero, et Isaaco Iaquelotio ea de re contendit, asseclam nactus Brillonium doctorem Sorbonicum, cui responderunt praeter Iaquelotum, Franciscus Lami atque Montreus, philosophiae et mathematicum professor Parisiensis, quam controuersiam librosque huc pertinentes alibi ^d enarrauimus, quae breuitatis causa non repetimus. Obseruatum autem viris his doctis est ^e supponere Cartesium existentiam DEI vel possibilem vel actualem, adeoque vitioso circulo concludere. Aliis ^f visus ideam infiniti et perfecti pro re infinita et perfecta, quae non nisi a Deo esse possit, venditasse, et fallacia ambiguae locutionis delusus ex eo, quod ens perfectissimum siquidem existat, necessario existat, conclusisse, illud etiam existere ^g. Aliis ^h *υπερον πρωτερον* posuisse, iudicatum; eo quod idea perfectionis diuinae ideam existentiae praesupponat: alii ideam nominalem siue definitionem entis per se existentis ad ideam realem entis istius actu extra nos existentis inepte traductam esse conuesti sunt. Alii ^b tamen temperamentum aliquod inierunt, fassi, tunc solidissimum hoc argumentum esse, si idea illa de Deo, perfectissimo ente omnium entium causa, certis rationibus collecta, exque rerum natura obuia mentis iudicio et intimo conscientiae sensu agnita perceptio viua et fortis intelligatur. Ita enim ex idea causae, cuius effectum tenemus, existentiam eius recte colligi, et primae ac perfectissimae

x) Script. de V. R. C. c. X. p. 327.

y) Instit. philos. P. II. art. 3.

z) Memoires de Trevoux 1701. p. 108. seqq.

a) De Relig. nat.

b) Ex. de Cognitione Dei et nostri 1685. 8.

c) Rech. de la verité T. II. p. 96. seqq.

d) In Hist. de Idets S. III. §. 3. p. 277. seqq.

e) Cel. CHR. WOLFIUS Rat. praelect. suar.

S. 2. c. 3. §. 44. p. 156.

f) De Atheismo c. III. p. 370. Phil. theor. P. VI.

c. 3. §. 8. p. 361.

g) S. CLARKE de l'Existence de Dieu c. 4.

p. 30.

h) FABRICIVS l. c.

fectissimae quidem vnam certissimam et necessariam. Id quod iam HENRICO MOROⁱ visum, qui hanc ideam Dei *nullum arbitrarium figmentum esse*, monet, *ad libitum nostrum excogitatum, sed necessariam et naturalem humanae mentis emanationem, eo quod hanc certam et inalterabilem ideam in anima sua nullo pacto delere possit.* At hoc quoque modo, obiiciunt, qui ad ratiocinii formam paulo seuerius attendunt, supponi existentiam ideae diuinae ipsiusque Dei necessariam aliunde collectam, et ex ea deinde ob connotatam existentiam naturae diuinae argumentum illud otiose repeti. Nobis arbitrii quidem partes sumere haud licet, fatemur autem, non modo ob latentem aequiuocationem ineptum, certe inutile argumentum videri, sed supponi quoque, vbi more Cartesiano adhibetur, ideam entis supremi a creatore impressam, et homini naturalem et inuitabilem, qualis illa est, ego cogito. Quod quamuis formaliter circulum non committat, aequae tamen incertum et ab atheo negatum pro demonstrationis fundamento ponit. Non monebimus alia a scopo nostro paulo remotiora, et imprimis incertissimam argumenti huius ambiguitatem, sed ad praestantissimos viros CVDWORTHVM^k et MOSHEMIVM^l lectorem ablegamus, qui quot inter se diuersis significationibus hoc argumentum exponi queat, nec tamen insigni vsu et certitudine gaudeat, demonstraerunt. Illud autem praeterire non licet, illustrem Leibnizium, licet sophisma in argumentatione Cartesii ipse deprehenderit^m, attamen verissimum esse, si recte explicetur, censuisseⁿ, nempe si prius possibilitas entis perfectissimi ostendatur. Deum enim solum hoc priuilegio gaudere obseruat, quod necessario existat, si possibilis sit, et quemadmodum possibilitatem eius nihil impediatur, quod limitum expers, nec vllam negationem, vel contradictionem inuoluit, hoc vnum sufficere iudicat ad cognoscendam existentiam DEI a priori. Nempe, vt apposite obseruat cel. HANSCHIO^o, ad rationem sufficientem respicit illustris philosophus, quam in ipso Deo eius existentia agnoscit; et propter quam non existentia Dei absolute impossibilis est. Cum quod absolute necessarium existit; eius existentia in eo solo rationem sufficientem inueniat, quod nullam inuoluat contradictionem; sic vt sola possibilitas Dei principium sit existentiae eius. Quae acutius concludere, et quae argumento Cartesiano defunt supplere, omnino fatendum est. Quamuis etiam in hoc ratiocinio ita emendato nonnullis quaedam videantur deesse; qua de re quid nostra aetate disputatum satis acriter fit, hoc loco exponi non potest. Tacemus SAM. CLARCKIVM^p aliosque qui

neruos

i) In Antidot. adu. atheismum L. I. c. 8.

k) System. intell. c. 5. l. 1. §. 102. p. 894.

l) Ad h. l.

m) A. E. 1684. p. 539. add. Cl. HOLLMANNVS Infitir. phil. P. III.

n) In Princip. philos. §. 45. Suppl. A. E. T. VII. f. II. p. 514.

o) Ad h. l. Princ. phil. geometriae demonstrat. p. 112.

p) De Exist. Dei P. I. c. 4. p. 31.

neruos huius ratiocinii intendi posse, vt recte concludat, arbitrantur, quos enumerare nec licet, nec libet.

XV. Quia Dei, siue entis summi ideam habemus in nobis, iure possumus examinare, a quam causa illam habeamus, tantamque in ea immensitatem inuenimus, vt plane ex eo sumus certi, non posse illam nobis fuisse inditam, nisi a re, in qua sit reuera omnium perfectionum complementum, hoc est, nisi a Deo realiter existente.

XVI. Ex hoc, quod iam sumus, non sequitur, nos in tempore proxime sequenti etiam futuros, nisi aliqua causa, nempe eadem illa, quae nos primum produxit, continuo velut reproducat, hoc est, conseruet. Facile enim intelligimus, nullam vim esse in nobis, per quam nos ipsos conseruemus: illumque in quo tanta est vis, vt nos a se diuersos conseruet, tanto magis etiam se ipsum conseruare, vel potius nullius conseruatione egere, ac denique Deum esse.

XVII. Ad hanc ideam DEI nobis ingenitam respicientes, videmus illum esse aeternum, omniscium, omnipotentem, omnis bonitatis veritatisque fontem, rerum omnium creatorem, et omnem perfectionem infinitam in se habentem.

XVIII. Nihil potest Deo competere, in quo limitatio vel imperfectio deprehenditur. Ita in natura corporea quia simul cum locali extensione diuisibilitas includitur, estque imperfectio esse diuisibilem, certum est, Deum non esse corpus. Eadem ratio est sensus, qui passionem innuit, inde Deum sentire nullo modo putandum est, sed tantummodo intelligere et velle, et quidem non vt nos per operationem, sed per vnicam et simplicissimam actionem.

XIX. A Deo ad creaturas philosophando descendentibus, quam maxime recordandum, et Deum auctorem rerum esse infinitum et nos omnino finitos.

XX. Ita si Deus aliquid reuelet, quod naturales ingenii nostri fines excedat, non recusabimus illi credere, quamuis non clare intelligamus.

XXI. Eandem ob causam nunquam disputandum de infinito, de quo nos, qui finiti sumus, nihil determinare possumus.

XXII. Illa omnia, in quibus sub aliqua consideratione nullum finem poterimus inuenire, non quidem affirmabimus esse infinita, sed vt indefinita spectabimus.

XXIII. Itaque nomen infiniti soli Deo reseruandum, quia in eo solo ex omni parte non modo nullos limites agnoscimus, sed etiam positue nullos esse intelligimus, alias res, aliqua ex parte limitibus carere, sed negatiue tantum eorum limites, si quos habeant, inueniri a nobis non posse confitemur.

XXIV. Ita denique nullas vnquam rationes circa res naturales, a fine, quem Deus aut natura in iis faciendis sibi proposuit, desumemus, quia non tantum nobis debemus arrogare, vt eius consiliorum participes nos esse

esse putemus, sed ipsum ut causam efficientem omnium rerum considerantes videbimus, quidnam ex eius attributis circa effectus sensibus nostris apparantes lumen naturale concludendum esse ostendat. Etiam hoc ex primariis dogmatibus est, quae magnam Cartesianae philosophiae invidiam confluxerunt, eo quod haud leue demonstrandae Dei sapientiae, ipsiusque eius existentiae praesidium argumentumque eneruet et abiiciat. Monuit id iam GASSENDVS^q, valdeque reprehendit, quod a physica consideratione usum causarum finalium reiecerit, eo quod, ubi de Deo agitur, praecipuum ita argumentum contemserit, quo diuina sapientia, prouidentia, potentia atque adeo existentia lumine naturae stabiliri possit. Id ex usu partium in plantis, in animalibus, in hominibus patere, et magnos quoque viros ex speculatione anatomica corporis humani ad DEI notitiam assurgere. Saepe quoque in causis physicis agentis ad materiam concursum, formamque non posse detegi, at ex praestantissimo usu ineffabilem prorsus prouidentiam demonstrari, ut ex valvulis cordis patecat. Falsum autem esse quod asserat, temerarium esse inuestigare fines Dei; hoc enim de finibus tantum occultis dici posse: non vero de iis, quos in propatulo posuit, quique non multo labore innotescant, et ad laudem Dei faciant. Nec sufficere ideam innatam, quam non omnes homines ita sentiant, ut Cartesius, sed simplicioribus non inuidendum esse, quod ex inspectione operis cognoscere glorificarique opificem possint. Neglexit has obiectiones et solo contemptu in responsionibus refutauit Cartesius, cum vim earum obseruauisset. Inde vero grauis subinde dica illi scripta ab aduersariis, maxime a theologis Anglis, qui cum viderent, Hobbesium similesque fines rerum ad proscribendam ex orbe DEI sapientiam negare obseruandos, Cartesium etiam impietatis suspectum habere. Diligenter in hanc assertionem calamum intrinxit RAD. CVDWORTHVS^r, acerbius eo nomine in ipsum Cartesium inuectus est SAMVEL PARCKERVS^s, qui cum usum mechanismi sine causarum finalium respectu ad rerum naturalium historiam explanandam improbasset, atheismi culpa non plane vacare Cartesium contendit, eo quod philosophiam ita tractauerit, ut sua philosophandi ratione omnem de naturae opifice scientiam plane tolleret; at qui, cum semel e physica sua omnem finis contemplationem ablegasset, cum omni suo mechanico acumine omnique mathematico apparatu naturam rerum inuestigare aggressus, nil nisi futiles et inanes quasdam fabulas magno cum labore finxerit et somniauerit, et, quod in sequentibus adiecit; in ethicis pium, dicere omnia a Deo propter nos facta fuisse, quanquam sit in physicis ridiculum, id populo adblandiendi causa plane subiecisse visus sit. Tacemus alios, qui pro argumento a rerum finibus petito docte perorarunt, fusa enumeratos a I. A. FABRICIO^t. Fatemur autem, iniurios in Cartesium illos esse, qui

q) In Obiect. T. I. Opp. Cart. p. 192.

r) Syll. intell. c. 5. S. 1. §. 53. p. 119. seqq.

s) De Deo disp. III. §. 15. p. 289. seqq.

Pp 2 impietatis
t) Syll. Script. de V. R. C. c. 7. p. 286. seqq.
POIRET de Erud. tripl. L. III. §. 28. p. 644.

impietatis maculam illi eapropter inurunt, cum nihil minus intenderit philosophus, quam DEI sapientiam ex orbe proferbere ⁿ, sed ad physicas tantum causas efficientem, materialem, formalem, respiciendum esse statuerit, certus ex iis solis Deum posse evidentissime demonstrari. Qua in re praeceuntem habuit magnum VERVLAMIVM ^v, qui tantum abest, ut in naturali scientia finalium causarum considerationem passus sit, ut potius omnem eam scientiam corrumpere, et superstitionem introduxisse statuerit: notatus ideo PAKCKERO ^x, et CVDWORTHO ^y. Verum licet ab atheismi infamia eo nomine liberandus sit Cartesius, probari tamen non potest, quod fines rerum naturalium hominis indagationi patentes neglexerit, quibus si non rerum natura referari, sane via proxima ad eam aperiri potest, ut vel solae observationes anatomicae euincunt.

XXV. Quia Deus est summe verax et dator omnis luminis, adeo ut repugnet plane, ut nos fallat, siue ut proprie et positue sit causa errorum, quibus nos obnoxios esse experimur: hinc sequitur, omnia quae clare et distincte percipimus, vera esse, et dubitationes ante recensitas omnes tolli. Atque si aduertamus, quid in sensibus, quid in vigilia, quid in somno clarum sit atque distinctum, illudque ab eo quod confusum est et obscurum distinguamus, facile, quid in qualibet re pro vero habendum sit, agnosceremus.

XXVI. Quia vero saepe contingit nos falli, causa errorum non ad Deum referenda est; nam non ab intellectu sed a voluntate pendent, suntque si ad Deum referantur merae negationes, si ad nos, priuationes.

XXVII. Duo tantum in nobis cogitandi modi generales sunt, perceptio, quae est operatio intellectus, et volitio siue operatio voluntatis. Nam sentire, imaginari et pure intelligere, sunt tantum diuersi modi percipiendi, ut et cupere auersari, affirmare, negare, dubitare, sunt diuersi modi volendi.

XXVIII. Ad iudicandum requiritur quidem perceptio intellectus, sed etiam voluntas requiritur, ut rei aliquo modo perceptae assensio praebetur. Non autem perceptio integra semper necesse est, sed assentimur quoque obscuris.

XXIX. Perceptio valde finita est, voluntas quodammodo infinita, quae ultra ea quae clare percipimus, extendi potest, hoc cum facimus, fallimur.

XXX. Neque tamen Deus errorum nostrorum auctor dici potest, quod nobis intellectum finitum dedit, id enim intellectui creato conuenit; aut quod latissime pateat voluntas, hoc ipsius eius naturae conuenit, et summa hominis perfectio est, quod agat per voluntatem, hoc est, libere, et actionum suarum auctor sit.

XXXI. Quod itaque in errores incidamus, defectus quidem est in nostra actione, siue in vsu libertatis, sed non in nostra natura.

XXXII.

n) Periculum ex hac assertionem enatum non praecidisse Carresium recte obseruat Poiret. in Vera Methodo P. III. §. 15. p. 197.

v) Orig. nov. L. II. §. 2. de Augm. scient. L III c. 4.
x) l. c. §. 16. p. 183.
y) l. c. p. 822.

XXXII. Quod autem sit in nostra voluntate libertas et multis ad arbitrium vel assentiri vel non assentiri possimus, manifestum et inter notiones innatas referendum est. Miro hypotheseos praeiudicio seductus Cartesius, in palmariis his assertionibus a regia via diuagatur, multoties ideo ab aduersariis castigatus. Cum enim semel statuisset, passionem animae ad intellectum actionem, ad voluntatem esse referendam, non potuit non inepta consequentia concludere affirmationem, negationem, dubitationem esse opus voluntatis. Quod tamen et sensui et experientiae ipsique hominis conscientiae contrarium est, quibus scimus, iudicium intellectus in affirmatione et negatione se maxime prodere, et aliud esse velle, aliud iudicare afirmando vel negando. At his non obstantibus foedus error ad sectatores transit aliosque genuit haud minores, vt ex dicendis patefcet.

XXXIII. Quia tantam esse tamque immensam DEI potestatem agnoscimus, vt nefas esse putemus existimare, fieri a nobis aliquid posse, quod non sit ab ipso praecordinatum: facile in concilianda libertate nostra cum Dei praecordinatione difficultatibus possumus nos intricare. Quas vt euitemus, cogitandum, mentem nostram esse finitam, Dei autem potentiam et praecordinationem infinitam, adeoque hanc nos satis non comprehendere, certe autem et euidenter libertatis, quae in nobis est, conscios esse, hancque ideo negari vel de ea dubitari haud posse.

XXXIV. Nihil nos vnquam falsum pro vero admitteremus, si tantum iis assensum praebemus, quae clare et distincte percipiemus.

XXXV. Ad perceptionem, cui certum iudicium debet inniti, requiritur non modo, vt sit clara, sed etiam vt sit distincta. Clara est, quae menti attendenti praesens et aperta est, distincta autem, quae cum clara sit, ab omnibus aliis ita seiuncta est, et praecisa, vt nihil plane aliud, quam quod clarum est, in se contineat. Possunt enim esse perceptiones clarae, sed non distinctae.

XXXVI. Omnia quae sub perceptionem nostram cadunt, vel tanquam res rerum affectiones considerantur, vel tanquam aeternae veritates, nullam existentiam extra cogitationem nostram habentes.

XXXVII. Duo tantum rerum genera sunt, substantia cogitans siue mens, et substantia extensa siue corpus, illa rerum intellectualium, haec materialium.

XXXVIII. Substantia res est, quae ita existit, vt nulla alia re indigeat ad existendum. Hoc autem nomen Deo et creaturis non conuenit vniuoce, hi enim nisi ope concursus DEI existere non possunt.

XXXIX. Sunt autem et mens et corpus substantiae qua solo DEI concursu egent ad existendum.

XL. Vna est cuiuscunque substantiae praecipua proprietas, quae ipsius naturam essentiamque constituit, et ad quam omnes aliae referuntur.

XLII. Extensio in longum, latum et profundum substantiae corporeae naturam constituit, et cogitatio naturam substantiae cogitantis. Etiam in hac thesi reprehensionem meruit Cartesius, quod subiectum in quo sunt attributa proprietatesque cum ipsis attributis confundendo, naturam substantiae in illis posuisset. Accedit, quod una proprietate materiae, extensione, et spiritus, cogitatione, omnem substantiarum naturam comprehenderit, cum alia quoque iis attributa aequae essentialia adesse queant. Quale corporis attributum esse vim actiuam, quae praeter vim mortuam siue inertiae corpori cuius adest, contra Cartesianos contendit Leibnizius²: similiterque in mente adesse desiderium siue cupiditatem luminis et laetae acquiescentiae, hancque vim eius actiuam esse, qua nihil menti essentialius intimiusque sit, acutis rationibus contendit PETRVS PORRETVS³. Aliorum cogitata breuitatis causa omittimus.

XLIII. Omne aliud, quod corpori tribui potest, extensionem praesupponit, estque tantum modus quidam rei extensae, ut et omnia, quae in mente reperimus, sunt tantum diuersi modi cogitandi.

XLIV. Duratio, ordo et numerus, non sunt substantiae, sed modi, sub quibus res consideramus.

XLV. Per modos plane idem intelligitur, quod alibi per attributa vel qualitates, sed cum consideramus substantiam ab illis affici vel variari vocamus modos, cum ab ista variatione talem posse denominari, vocamus qualitatem, ac denique cum generalius spectamus tantum ea substantiae inesse vocamus attributa. Perhorruit accidentis nomen Cartesius, multos in eo recentiores sectatores nactus⁴: quod accidens non semper ad substantiam aliquid pertinere eamque modificare significet, sed aliquid innuat, quod ad substantiam demum accedat. Vnde ipsi Aristotelici accidens modo in oppositione ad substantiam ponunt, modo in oppositione ad essentiam, illudque praedicamentale, hoc praedicabile vocant. Quae cum fundamentum habeant nullum, et confusas gignant ideas, rectius fecisse Cartesius iudicatus est, quod modorum vel proprietatum vocem elegisset.

XLVI. Alia sunt in rebus ipsis, quarum attributa vel modi esse dicuntur, alia vero in nostra tantum cogitatione. Talia sunt tempus, numerus et vniuersalia omnia, quae tantum sunt in abstracto, modique cogitandi.

XLVII. Fiunt vniuersalia tantum ex eo, quod una et eadem idea utamur ad omnia indiuidua, quae inter se similia sunt cogitanda.

XLVIII. Numerus in ipsis rebus oritur ab earum distinctione, ea triplex est, realis, modalis, rationis.

XLIX. Distinctio realis proprie tantum est inter duas vel plures substantias,

2) Dicemus de hac assertionem Leibniziana in cap. seq. contra eam substantiae notionem Cartesianam pec. diff. defendit RVARDUS ANDALA in Pentad, diff. phil. n. 1.

3) Cogit. ration. f. III. §. 20. p. II.

4) Vid. viri celeberrimi PAVLVS CROVSAZ. Log. PRIMVS. SECUNDVS. c. I. §. 2. p. 460. ed. Gall. et SAMUEL FRIDERIC HELMANN Philos. prim. PARTIS II. §. 355. f. p. 936. sqq.

stantias, quas realiter distinctas esse ex hoc solo percipimus, quod vnam absque altera clare et distincte intelligere possimus.

XLIX. Distinctio modalis est duplex, alia scilicet inter modum proprie dictum: et substantiam cuius est modus, alia inter duos modos eiusdem substantiae.

L. Distinctio rationis est inter substantiam et aliquod eius attributum, sine quo ipsa intelligi non potest, vel inter duo talia attributa eiusdem alicuius substantiae.

LI. Cogitatio et extensio spectari possunt vt constituentes naturae substantiae intelligentis et corporeae, tuncque non aliter concipi debent, quam ipsa substantia cogitans et substantia extensa, hoc est, quam mens et corpus, quo pacto clarissime atque distinctissime intelliguntur.

LII. Cogitatio et extensio etiam sumi possunt pro modis substantiae; quatenus scilicet vna et eadem mens, plures diuersas condiciones habere, et vnum atque idem corpus, retinendo suam eandem quantitatem pluribus diuersis modis potest extendi. Tunc quoque modaliter a substantia distinguuntur, et clare ac distincte non minus, quam illa possunt intelligi.

LIII. Eadem ratione diuersi cogitationum et extensionum modi optime percipi possunt, si tantum vt modos rerum, quibus insunt, spectemus.

LIV. Sensus, affectus, appetitus clare percipi possunt, si accurate caueamus, ne quid amplius de iis iudicemus, quam id praecise, quod in perceptione nostra continetur, et cuius intime conscii sumus. Cauendum autem, ne res extra mentem existentes perceptionibus nostris, quas de illis habemus iudicemus similes, v. c. colorem.

LV. Praecipua errorum causa a praeiudiciis infantiae procedit, in quafecundum sensuum perceptionem de rebus ipsis iudicamus. Eorum praeiudiciorum deinde obliuisci adulti maturisque annis non possumus.

LVI. Praeterea mens nostra non sine aliqua difficultate ac defatigatione potest ad vllas res attendere omniumque difficillime ad eas, quae nec sensibus nec imaginationi praesentes sunt. Hinc fit, vt multi nullam substantiam intelligant, nisi imaginabilem, et corpoream, et etiam sensibilem, et putent, nihil posse subsistere quod non sit corpus.

LVII. Quarta errorum causa est, quod conceptus nostros verbis, quae rebus accurate non respondent, alligamus.

LVIII. Itaque ad serio philosophandum veritatemque omnium rerum cognoscibilem indagandam primo omnia praeiudicia sunt deponenda, nec opinionibus prius receptis a nobis fidem habenda, nisi adhibito examine veras esse comperiamus. Deinde ordine attendendum est ad notiones in nobis, et eae tantum pro veris habendae, quas clare et distincte cognoscimus, et ex his conferentes cum iis, quae confusius antea cogitabamus, vsum

c) His pungere Cartesium Hobbesii hypothesin ex iis, quae supra de obiectionibus Hobbesii

contra meditationes Cartesii attulimus, manifestum est.

vfum claros conceptus formandi acquiremus. Auctoritati vero et reuelationi diuinæ potius, quam proprio nostro iudicio, fides habenda. Et hæc quidem de principiis cognitionis humanæ tradidit Cartesius.

Cartesii philosophemata de rebus materialibus.

§. XLIX. Principiis cogitationis subiecit philosophus principia rerum materialium ^d.

I. Quicquid sentimus, nobis aduenit a re aliqua, quæ a mente nostra diuersa est, et sensus nostros afficit. Sentimus autem materiae extensæ ideam menti nostræ exhiberi, quæ si non esset, sed Deus eius ideam obiiceret, deceptor dicendus esset. Quod quia esse nequit, concludendum est existere rem extensam suisque proprietatibus gaudentem. Hanc vocamus corpus et materiam.

II. Menti nostræ corpus quoddam magis arcte quam reliqua alia corpora coniunctum esse, concludi potest ex eo, quod perspicue aduertamus dolores aliosque sensus nobis ex improviso aduenire, quos mens est conscia non a se sola proficisci, nec ad se posse pertinere ex eo solo, quod sit res cogitans, sed tantum ex eo, quod alteri cuidam rei extensæ ac mobili adiuncta sit, quæ res humanum corpus appellatur. Tangit hæc thesi Cartesius difficillimam quæstionem de vnione animæ et corporis, quam tamen hoc loco non exposuit, sed alii loco reseruauit. Ipse cum videret, systema influxus magnis multisque premi difficultatibus, vt his se liberaret ad assistentiam quandam confugit, quæ communionem metaphysicam magis, quam physicam, inferret. Cuius fundamentum in eo posuit, quod secundum legem naturæ, eadem motus quantitas in corpore conseruetur, quam legem ab animo infringi non posse statuebat. Ast hanc tamen motus directionem mutari posse, eamque liberam animæ esse ita statuit, vt motus, qui in fluidis nostri corporis est, suam ab anima directionem nanciscatur, atque in hanc magis partem deflectat quam in aliam. Et hoc quidem pacto agere animam vnitam cum corpore sibi persuasit. Nostri instituti et loci huius non est, ea operose exponere, quæ huic systemati assistentiæ (ita enim a systemate influxus, occasionalium causarum, et harmoniæ præstabilitæ distinguitur) opponi solent. Dabimus autem magni LEIBNIZII ^e verba, qui cuncta more suo acute et eleganter enarravit. „Monet is, ostendi non posse, quo modo directionem istam animæ efficiat, nec esse in anima nec in corpore, id est, neque incogitatione, neque in massa quicquam, quoad explicandam hanc vnus per alterum immutationem seruire possit, et siue anima quantitatem virtutis, siue lineam directionis in corpore mutare dicatur, vtrumque aequè in explicabile esse.“ Repertas quoque post Cartesii tempora, duas veritates, magni in hoc negotio momenti. Quarum prima est, quod quantitas virtutis absolutæ quæ conseruetur, diuersa sit a quantitate motus, altera, quod conseruetur, etiam directio eadem in omnibus simul corporibus, quæ inter se agere suppo-

d) Part. II. Princ. philos.

e) Theodicæ §. 59.

supponuntur, quomocunque demum sibi mutuo occurrant, dum scilicet seruetur directio centri grauitatis communis. Si lex ista Cartesio nota fuisset, corporum directionem aeque ac virtutem imperio animae subtraheretur fuisse. Putat autem illustris philosophus, si Cartesio hae leges naturae innotuissent, perductum fore ad harmoniam praestabilitam; nempe ex ea regula de manente eadem directione, motum ab anima independentem, atque a priorum motuum directionibus esse determinandum dicturum fuisse. Id quod tamen mutationes animae corpori harmonicas simul poscit, quae ad Leibnizianam hypothefin pertinent. Viderunt Cartesii sectatores, maxime Mallebranchius eiusque affeclae, Cordemaeus aliique has difficultates, cumque faterentur, ab anima nihil proficisci aut pendere effectiue, quod in copore fit, nihil a corpore quod fit in anima: motus corporis omnes immediate ac vnice a diuina virtute et actione deriuarunt, quae pro occasione volitionum mentis atque ad earum praesentiam motus illos sola efficit; et ad praesentiam atque occasione motuum in corpore nostro a Deo excitatorum, perceptiones animae producit et mutat: vtrumque autem exequitur secundum certas a se ipso semel arbitrarie latas, quarum vigore ad hunc motum haec perceptio et vice versa ad alium producit alia. Sicque assistentiae systema, quod Cartesio placuit in systema causarum occasionalium, quod vocant, commutarunt, de quo videndi MALLEBRANCHIUS ^f, CORDEMAEVS ^g, quiue in hac parte Cartesianos sequitur I. CHR. STURMIVS ^h. Verum ne sic quidem Cartesius emendatus videri, et Cartesiana philosophia de hoc mysterio luculentius decreuisse iudicari poterat, cum innumeris premantur difficultatibus, quae a Cartesianis adducuntur, secundum quorum placita minime tamen in saluo sunt leges naturae et motus, vt clare satis demonstratum LEIBNIZIO ⁱ, et ratio sufficiens legum generalium naturae dari nequit, perpetua autem miracula supponuntur. De quibus tamen hoc loco, vbi Cartesii, non autem Cartesianorum sententiam exponimus, plura dicere non licet. Adeundus autem, qui erudite rem omnem enarrat illustris GEORG. BERNARDVS BVLFGINGERVVS ^k.

III. Sensus perceptiones non referuntur nisi ad istam corporis humani cum mente coniunctionem, et nobis quidem ordinarie exhibent, quid ad illam externa corpora prodesse possint, aut nocere, non autem, nisi interdum et ex accidente nos docere, qualia in se ipsis existant.

IV. Natura corporis, siue materiae non consistit in pondere, duritie, colore, aut similibus, sed in sola extensione.

V. Nec obstat, quod corpora pleraque videantur sic posse rarefieri, ac condensari, vt rarefacta plus habeant quantitatis, quam condensata.

Nam

f) T. III. Inq. verit. p. 178.

g) De dist. corporis et mentis Dissert. IV. pag. 83.

h) Phys. elect. T. I. p. 135. 137. seq.

Hist. philos. Tom. V.

i) l. c. §. 60. 340. Journal des sauaus 1695. p. 456. Recueil de div. Pieces T. II. p. 230.

k) De Harm. praestabil. Part. IV. §. 73. seqq. p. 76. seqq.

Qq

Nam in ipsis nihil aliud quidquam contingit, quam figuræ mutatio, intercedentibus intervallis, corporibus aliis repletis, atqui ideo non minus tunc extensa sunt, quam cum maius spatium amplectuntur.

VI. Quantitas a substantia extensa in re non differt, sed tantum ex parte nostri conceptus, ut et numerus a re numerata. Qui autem substantiam corpoream a quantitate eius distinguunt, confusam tantum substantiæ incorporeæ notionem habent, quam falso tribuunt corporeæ.

VII. Non etiam in re differunt spatium siue locus internus, et substantia corporea in ea contenta sed tantum in modo, quo a nobis concipi solent. Reuera enim extensio in longum, latum et profundum, quæ spatium constituit, eadem plane cum illa est, quæ constituit corpus. Nam in idea corporis, reiectis omnibus aliis remanet extensio in longum, latum et profundum, quæ etiam continetur in idea spatii non modo corporibus pleni, sed etiam eius, quod vacuum vocatur.

VIII. Est itaque differentia in modo tantum cogitandi, dum extensionem loci, ab extensione corporis in mente separamus. Quippe nomina loci aut spatii non significant quicquam diuersum a corpore, quod dicitur esse in loco, sed tantum eius magnitudinem, figuram et situm inter alia corpora designant. Fluunt assertiones hætenus enarratæ ex idea corporis, cuius essentiam in extensione philosophus ponit. Hac enim definitione supposita inferebat, ubicunque est extensum, in longum latum et profundum, ibi esse corpus, ex quo prona consequentia deriuabat, spatium cum corpore re ipsa coincidere, et non nisi mente separari posse, adeoque non dari vacuum. Valde huic thesi contradixerunt, quotquot a Cartesio discessum fecerunt, et corporis definitionem aliam dederunt; prout nempe ideam spatii et vacui in systemate suo definire e re sua esse iudicarunt. Maxime illustris Newtoni schola vacuum reuocando Cartesianæ se magnis moliminibus opposuit, ut Gassendi sectatores taceamus, quæ enarranda tamen in speciali naturalis disciplinæ historia sunt. Quamuis autem post Leibnizium τὸν πᾶν multi quoque fuerint, qui spatium inter non-entia, siue conceptus mentis negatiuus tantum referant ¹⁾, et solam non-contiguitatem, (ita loqui amant) rerum existentium esse, discernant ²⁾, ideoque Gassendum et sequaces, spatium tertium quid præter substantiam et accidens, in entibus vere positueque existentibus esse arbitantes ³⁾ deserant, reprehendunt tamen Cartesium, quod spatium corpus esse dixerit, eo quod vel negatiuam vel relatiuam ideam in positiuam conuertendo, ipsam spatii notionem prorsus euerterit. Alii, inque

1) Vid. Principia philosophiæ ab HANSCHO edita, def. 5. 7. 61. p. 21. seqq. et in Coll. epistolarum diuersarum T. I. p. 31. Est autem illustri viro spatium ordo coexistentium; eum sequitur cel. WOLFIVS Metaphys. Germ. §. 46. 134. et Ontol.

§. 589. et Cl. HAMBERGERVS Elem. phys. §. 2. ut alios taceamus.

m) V. C. SAM. CHRIST. HOLLMANN. Metaphys. §. 221. p. 723.

n) Phys. S. I. L. I. c. 1. 2.

que his *Lockius* °, id imprimis Cartesiana loci, spatiique ideae, et qua ea nititur corporis, opposuerunt, quod nec locus nec spatium, nec in genere extensio soliditatem, resistantiam, aliasque corporis proprietates habeat, unde pro vacui possibilitate et existentia acute pugnat philosophus Anglus. Quae latius hoc loco excutere, quidque in his verum aut falsum sit, dispicere, Lectoris industriae relinquimus, solam Cartesiani dogmatis historiam strictim enarrasse contenti.

IX. Differunt nomina loci et spatii, quia locus magis expresse designat situm, quam magnitudinem et figuram, ad quae notio spatii respicit. Spatium semper sumimus pro extensione, locum autem aliquando consideramus, ut rei, quae in loco est, internum, et aliquando ut ipsi externum. Et internum quidem plane idem est, quod spatium, externus autem sumi potest pro superficie quae proxime ambit locatum. Per superficiem autem hic intelligitur solus terminus, qui medius est inter ipsum corpus ambiens, et id quod ambitur, quique nihil aliud est, quam modus.

X. Vacuum autem philosophico more sumtum, in quo nulla sit substantia, dari non potest.

XI. Non fieri potest, ut aliquae atomi, siue materiae partes ex natura sua indiuisibiles existant. Cum enim, si quae sint, debeant esse extensae, quantumvis paruae fingantur, possumus adhuc vnamquamque ex ipsis in duas aut plures minores cogitatione diuidere, ac proinde cognoscere, esse diuisibiles. Recedit in hac assertione Cartesius a Democrito et Epicuro, et qui hos sequitur Gassendo. Ast hac ratione dum diuisibilitatem corporis et materiae infinitam propugnat, infinitum mathematicum, quod et indefinitum vocant, *Conimbricenses* ° infinitum sectione apellauere, vel diuisionem quoque mentalem cum reali confudisse visus est. Obseruatum enim acutissimis viris, *Leibnizio* °, *Wolfio* °, non dari compositum, nisi existat prius simplex, monadasque nec compositas nec diuisibiles; monuit quoque desideratissimus *Schevcherus* °, puncta physica siue atomos non posse sumi sensu mathematico, quoniam ex iis corpus nunquam posset exurgere: aliis obseruatum ° nullum quantum simultaneum qualecunque et quantumcunque illud etiam sit, actu ipso infinitum esse posse, adeoque nec in infinitum diuidi realiter, neque plus producere per diuisionem ex re aliqua licere, quam ante illam in eadem iam adest.

XII. Ex his cognoscimus, hunc mundum, siue substantiae corporeae vniuersitatem nullos extensionis suae fines habere.

Qq 2

XIII.

o) De Intellectu humano L. II. c. 13. §. 11. seqq. p. 186. lqq.

p) Ad Phys. Arist. L. VI. c. 2. p. m. 221. seqq. ubi more suo prolixè disputant, utrum indiuisibilia sint entia positiua et realia in continuo?

q) Princip. philos. ab *Hanschio* illustr. theor. 107. schol. 4. et theor. 4. et 5.

r) *Metaphys. Germ.* §. 76. 582. uterque tamen diuisibilitatem in infinitum mathematicam admittit.

s) *Physic. P. I. c. 2. §. 7. p. 20. seq.*

t) *Cl. Holmanns. Phys. P. I. c. 1. §. 10. p. 51. seqq.*

XIII. Etiam colligi inde potest, non aliam esse materiam coeli, quam terrae, atque omnino, si mundi essent infiniti, non posse non illos omnes ex vna et eadem materia constare, nec proinde plures, sed vnum tantum esse posse, quia materia extensa omnia spatia imaginabilia, in quibus alii isti mundi esse deberent, iam occuparent.

XIV. Materia in toto vniuerso vna et eadem existit, nempe quae est extensa; omnesque proprietates, quas in ea clare percipimus, ad hoc vnum reducuntur, quod sit partibilis, et mobilis secundum partes et proinde capax illarum omnium affectionum, quae ex eius partium motu sequi posse percipimus.

XV. Omnis ergo materiae variatio, omniumque eius formarum diuersitas pendet a motu.

XVI. Est autem motus translatio vnius partis materiae, siue vnius corporis, ex vicinia eorum corporum, quae illud immediate contingunt, et tanquam quiescentia spectantur in viciniam aliorum.

XVII. Non plus actionis requiritur ad motum quam ad quietem. Sunt enim motus et quies nihil aliud in corpore, quam duo diuersi modi.

XVIII. Motus proprie sumtus non refertur, nisi ad corpora contigua eius quod mouetur; nec refertur nisi ad ea corpora contigua, quae tanquam quiescentia spectantur. Valde displicet haec definitio Io. CLERICO^{u)}, eo quod vsui loquendi recepto contraria, aptior sit obscurandae naturae motus per se clarae, quam obscurae rei illustrandae: putatque is, inuenisse Cartesium hanc definitionem ideo potissimum, vt terra, quae communi motu, cum vortice suo circa solem moueri dicebatur, posset simul dici quiescere, quod respectu vicinarum partium vorticis non moueatur, vt vitaretur censura inquisitionis Romanae, quae sententiam eorum, qui terram moueri aiunt, damnarat. Nec multum falli Clericum facile nobis persuadent ea, quae in *Tertia principiorum parte*^{x)}. Cartesius monuit, posse proprie loquendo quidem motum nec de terra, nec de planetis aliis praedicari; ast secundum vsum vulgi motum sumendo, dicendum esse, planetas et solem ipsum fixasque, et, incongrue quidem, terram moueri. Inde in definitione Cartesiana, quae si cetera spectes, ipsumque sensum intuearis, motum nihil dicit esse aliud, quam mutationem loci relatiui, siue situs, nonnemo^{y)} pro ambiguis Cartesii vocibus, *immediate contingunt*, aliam minus ambiguam, v. c. ambiunt, vel circumdant, substituendam esse monuit. Ceterum hanc definitionem motus passiuo sensu accipiendam, et a motu actiuo, siue vi illa, quae corpus ex loco vno in alium quendam transfert et eius situm mutat, distinguendam esse, nobis non momentibus lector attentus facile intelligit, neglectam tamen hanc obseruationem induxisse B. I. FR. BVDEVM^{z)}, vt perperam

u) Phys. L. V. c. 5. §. 3. p. m. 98.
x) §. 28.

y) HOLLMANN. Phys. P. I. c. 1. §. 19. p. 60.
z) Phys. P. V. c. 1. §. 12.

perperam quaedam huic definitioni motus Cartesianae obiiceret, obseruatum cel. HOLLMANNO ^a.

XIX. Etsi autem vnumquodque corpus habeat tantum vnum motum sibi proprium, participare tamen etiam potest ex aliis innumeris, si nempe sit pars aliorum corporum alios motus habentium.

XX. Praeterea ille vnicus cuiusque corporis motus, qui ei proprius est, instar plurium potest considerari; sed ideo tales motus non sunt reuera distincti; nam vnumquodque punctum corporis, quod mouetur, vnam tantum aliquam lineam describit.

XXI. Ex hoc autem quod dictum: loca omnia corporibus plena esse, semperque easdem materiae partes aequalibus locis coaequari, sequitur, nullum corpus moueri posse, nisi per circulum, ita scilicet, vt aliud aliud corpus ex loco, quem ingreditur, expellat, hocque rursus aliud, et aliud, vsque ad vltimum, quod in locum a primo relictum eodem temporis momento, quo derelictus est, ingrediatur. Plurimum huic assertioni contradixerunt, qui motum non dari sine vacuo contendunt.

XXII. Reperitur tamen in motu isto aliquid, quod mens quidem percipit esse verum, sed tamen, quo pacto fiat, non comprehendit, nempe diuisio quarundam particularum in infinitum, siue indefinitum, atque in tot partes, vt nullam cogitatione determinare possimus tam exiguam, quin intelligamus, ipsam in alias minores reapse esse diuisam.

XXIII. Causa motus aut vniuersalis est, et primaria, aut particularis.

XXIV. Causa motus vniuersalis non alia esse potest, quam Deus ipse, qui materiam simul cum motu et quiete in principio creauit, iamque per solum suum concursum ordinarium, tantundem motus et quietis in ea tota, quantum tunc posuit, conseruat. Nam quamuis ille motus nihil aliud sit in materia mota, quam eius modus, certam tamen et determinatam habet quantitatem, quam facile intelligimus eandem semper in tota rerum vniuersitate esse posse, quam in singulis eius partibus mutetur.

XXV. Itaque cum vna pars materiae duplo celerius mouetur, quam altera, et haec altera duplo maior est, quam prior, tantundem motus est in minore quam maiore, ac quanto motus vnus partis lentior fit, tanto motus alicuius alterius ipsi aequalis fit celerior. Lex haec πολυθρόλλητος localis motus est, quam ad explicandas rerum naturalium causas Cartesiani quam maxime in vsum vocant ^b. Ast quid in ea desideret Leibnizius supra iam dictum. Aliis vero visum ^c, experientiam ipsam sufficientia nobis fundamenta non suppeditare, ex quibus de rei huius vel veritate vel falsitate iudicare dicereque liceat, motum in quibusdam corporibus cessantem in alia transire, sicque motum partium collectum, motum totius iterum eadem quantitate euadere. Sed quia corpus inertia laborat,

Qq 3

borat,

^a) l. c. §. 20. p. 62. not. 2.

^b) Vid. CLAUVERO. Disp. phys. XVIII. n. 15.

LE GRAND. Instit. philos. P. IV. c. 15. n. 15. et Cartesiani reliqui tantum non omnes.

^c) HOLLMANN. l. c. §. 49. p. 87.

borat, omnique vi mouenti semper pro ratione massae resistit, atque ad quietem magis quam motum propendet, sed et illud modo vis motricis ad motum corporis cuiuscunque impenditur, quicquid post superatam eiusdem resistantiam superest, necessario inde consequi, ut quotiescunque motus aliquis corpori cuidam nouo, antea quiescenti, communicandus est, semper quantitati vis motricis tantum decedat, quantum ad vincendam prioris corporis resistantiam impendendum erat, adeoque et illa toties minor euadat, quoties nouus in corpore, antea quiescente motus excitandus erat. Quoniam quantitas uero illa motus quae in corpore aliquo in motu posito datur, infinita non est, neque ideo in infinitum minui potest, deficere illum plane oportere. Quo pacto aliquam successiue motus quantitatem in mundo minui contra Cartesium concludunt. Quemadmodum unius quoque corporis motu nonnunquam plura alia successiue in motum redigi ita posse contendunt, ut motus illorum coniunctim acceptus, primi mouentis impetum longissime superet, sicque noua aliqua, quae antea nondum adfuit, motus quantitas in mundo oriatur ^d. Quae latius hoc loco exequi vel examinare quoque et Cartesianorum responsiones adducere esset extra oleas vagari.

XXVI. Causae secundariae motus sunt regulae quaedam siue leges naturae, quibus motus particulares nituntur. Horum prima est, unamquamque rem, quatenus est simplex et indiuisa, manere quantum in se est, in eodem semper statu, nec unquam mutari, nisi a causis externis. Vnde concludendum est, id quod mouetur, quantum in se est, semper moueri.

XXVII. Altera lex naturae est, unamquamque partem materiae non tendere unquam, ut secundum vllas lineas obliquas pergat moueri, sed tantummodo secundum rectas; etsi multae saepe cogantur deflectere propter occursum aliarum, et in quolibet motu sit quodammodo circulus, ex omni materia simul mota. Ex quo sequitur, omne corpus quod circulariter mouetur, perpetuo tendere, ut recedat a centro circuli quem describit.

XXVIII. Tertia naturae lex haec est: ubi corpus quod mouetur, alteri occurrit, si minorem habeat vim ad pergendum secundum lineam rectam, quam hoc alterum ad ei resistendum, tunc deflectitur in aliam partem, et motum suum retinendo solam motus determinationem amittit, si uero habeat maiorem, tunc alterum corpus secum mouet, ac quantum ei dat de suo motu, tantundem perdit.

XXIX. Causa huius legis est, quod differentia sit inter motum in se spectatum, et ipsius determinationem versus certam partem, qua fit, ut ista determinatio possit mutari motu integro remanente. Displicere haec Leibnizio, controuersiae ferram ea de re cum Cartesianis nonnullis reciprocanti, eo quod directionem motus mutari in mundo non posse statu-

d) Idem summus philosophus Isaacus Newtonus, et qui eum sequuntur contendunt, negant Leibnizii assuetas, qua de re consulendi, qui de hac quoque quaestione disputarunt clarissimi viri

VOLTAERIVS, in Metaphysica Newtoniana c. 9. et KAHLIVS in Comparatione Metaph. Neut. et Leibnizianae c. 9. p. 152. seqq.

statueret, supra iam tetigimus, et infra quoque, vbi de magni viri principiis dicendum, tangemus.

XXX. Vis cuiuscunque corporis ad agendum in aliud, vel ad actioni alterius resistendum in eo consistit, quod vnaquaeque res tendat, quantum in se est, ad permanendum in eo statu, in quo est. Hinc enim id quod alteri coniunctum est vim habet nonnullam ad impediendum, ne disiungatur, id quod disiunctum est, ad manendum disiunctum, id quod quiescit ad perseverandum in sua quiete, atque ex consequenti ad resistendum iis omnibus, quae illam possunt mutare etc.

XXXI. Vis illa debet aestimari tum a magnitudine corporis in quo est, et superficiei secundum quam istud corpus ab alio disiungitur; tum a celeritate motus, ac natura et contrarietate modi quo diuersa corpora sibi mutuo occurrunt.

XXXII. Motus motui non est contrarius, sed quieti, et determinatio in vnam partem determinationi in partem oppositam.

XXXIII. Nihil particulas duorum corporum ita potest inter se vnire et firmiter coniungere, quam ipsarum quies.

XXXIV. Fluidorum particulae aequali vi versus omnes partes mouentur, et corpus durum in fluido existens a minima vi potest determinari ad motum.

XXXV. Corpus durum ab alio duro impulsus, non omnem suum motum ab eo mutuatur, sed partim etiam a fluido circumiacente. Non tamen potest ab isto fluido maiorem celeritatem acquirere, quam habet a duro a quo impulsus est.

XXXVI. Cum corpus fluidum totum simul versus aliquam partem fertur, necessario secum defert corpus durum, quod in se continet.

XXXVII. Cum corpus durum a fluido sic defertur, non idcirco mouetur.

§. L. Principiis rerum materialium tractationem de mundo ad spectabili inaedificauit Cartesius, quae tertiam eamque copiosissimam principiorum philosophiae partem constituunt. Ex qua tamen omnia, ad quae satis speciali consideratione descendit philosophus, hoc loco repetere, limites tractationis nostrae fatis arcti non patiuntur. Adducemus ergo potiora tantum, reliqua Lectorem apud ipsum Cartesium legere iubemus. Ita vero statuit:

*Principia
Cartesii de
Mundo aspe-
ctabili.*

I. Quamuis in ethicis sit pium dicere, omnia a Deo propter nos facta esse, nempe vt tanto magis ad agendas ei gratias impellamur, eiusque amore incendamur, nequaquam tamen est verisimile, sic omnia propter nos facta esse, vt nullius alius sit eorum vsus; essetque plane ridiculum et ineptum id in physica consideratione supponere.

II. Lunae a terra distantia circiter triginta terrae diametros aequat, folis

solis vero sexcentas vel septingentas. Ex quo colligimus, lunam esse multo minorem terra, sed solem multo maiorem.

III. Terra a coelo conspecta non apparitura esset, nisi ut planeta Ioue aut Saturno minor. Cauendum itaque, ne lunam, vel terram vel solem magnitudine stellas superare credamus.

IV. Non solem modo sed et omnes stellas fixas propria luce fulgere, ex viuidis, quos vibrant, radiis, et distantia a sole remota intelligi potest.

V. Luna e contrario et alii planetae lucem a sole mutuuntur, ut ex luce placidiori, quam fixarum, et minore a sole distantia concluditur.

VI. Terra non minus ob opaca, quibus conflata est, corpora solis radios excipientia et reflectentia, lumen habet a planetis non differens.

VII. Potest sol inter fixas stellas, terra inter planetas ideo numerari.

VIII. Stellae, quae eandem a se mutuo distantiam eundemque ordinem seruant, fixae dicuntur, quae vero assidue inter se situm mutant, planetae siue errantes appellantur.

IX. Copernici hypothesis systematis mundani simplicior est, quam Tychononis, non autem inter se differunt, in quantum hypotheses sunt, quae eodem modo phaenomenis satisfaciunt.

X. Potest motus terrae verius quam Tycho, et curiosius, quam Copernicus fecit, proponi hac hypothesi: 1) Fixae supponendae sunt a Saturno quam maxime distantes; 2) Sol instar flammae ex materia quidem valde mobili constare dicendus, sed non ideo ex vno loco in alium migrare. 3) Fixae omnes, asserendum, in eadem sphaera non versari, sed vnamquamque vastum spatium circa se habere aliis fixis destitutum; porro concedendum 4) coelos esse fluidos, siue materiam coeli esse liquidam, 5) coelosque omnia corpora in se contenta secum deferre; 6) terram vero in coelo suo quiescere, sed nihilo minus ab eo deferri; 7) idemque sentiendum de omnibus planetis. Ex quibus concessis, et definitione motus supra data in partes vocata sequitur: terram proprie loquendo reliquosque planetas non moueri, nec vllos planetas, quamuis a coelo transferantur; quia non transferuntur ex vicinia partium coeli, quae illos immediate contingunt, quatenus istae partes coeli ut immotae considerantur. Quin nec secundum usum vulgi, nisi incongrue, motus de terra praedicari potest, vulgus enim a terrae partibus ut immobilibus spectatis stellarum loca determinat, hasque eatenus moueri iudicat, quatenus a locis ita determinatis recedunt.

XI. Ita sublato omni scrupulo de terrae motu tota materia coeli, in qua planetae versantur, concipienda est in modum cuiusdam vorticis, in cuius centro est sol, gyrare assidue ac eius partes foli viciniores celerius moueri quam remotiores, ac planetas omnes, e quorum numero est terra, inter

e) Euitandae censurae Romanae, quam in Galileum seuerissimam fuisse compererat Cartesius, et pauci inquisitoribus obtrudendi gratia operose ita

philosophum suum verbis facere voluisse, ex supra dictis reperendum est.

ter easdem istius coelestis materiae partes semper versari. Ex quo solo omnia phaenomena facillime intelligentur.

XII. Sed cogitandi porro in maiori illo coelestis materiae vortice, alii minores vortices, vnus in cuius centro sit Iupiter, alter in cuius centro sit terra, qui in easdem partes, ac maior vortex ferantur, qui vortices affectas Iouis, et lunam terrae circa hos planetas deferant constituto tempore.

XIII. Non vero putandum, omnia contra planetarum accurate in eodem plano semper consistere, nec circulos, quos describunt, esse omnino perfectos.

XIV. Aberrationes planetarum a plano eclipticae vocantur motus in latitudinem; ipsorum autem circuitiones circa solem vocantur motus in longitudinem.

XV. Vix fieri potest, quin causae, ex quibus omnia phaenomena clare deducuntur, sint verae.

XVI. Quamuis mundus ab initio creatus fuerit cum omni sua perfectione, nihilominus ad naturam rerum intelligendam longe melius est considerare, quo pacto secundum principia simplicia et cognitu facilia omnia velut ex seminibus quibusdam oriri potuerint. Supponi itaque quaedam libere possunt, modo omnia, quae ex ipso consequentur, cum experientia consentiant.

XVII. Supponemus itaque omnem illam materiam, ex qua hic mundus adspectabilis est compositus, fuisse initio diuisam a Deo in particulas quam proxime inter se aequales et magnitudine mediores, siue medias inter illas omnes, ex quibus iam coeli atque astra componuntur, easque omnes tantundem motus in se habuisse, quantum iam in mundo reperitur; et aequaliter fuisse motas, tum singulas circa propria sua centra, et separatim a se mutuo, ita vt corpus fluidum componerent, quale coelum putamus: tum etiam plures simul circa alia quaedam puncta aequae a se mutuo remota, et eodem modo disposita, ac iam sunt centra fixarum; nec non etiam circa alia aliquanto plura, quae aequent numerum planetarum; ita vt tot varios vortices componerent, quot iam astra sunt in mundo. Decantatissima haec Cartesii hypothesis est, qua motus stellarum causam probabiliorum quam Peripatetici fecerant, reddere conatus est; quaeque non ingenii modo, sed et verisimilitudinis laudem nacta est. Non vero primus vortices excogitauit Cartesius, sed ex Democriti et Epicuri disciplina traductos rationibus astronomicis instruxit, et ad systema solare explicandum adhibuit. Habuitque vir summus habetque hodie affectas satis multos et acutos, qui pro vorticibus velut pro aris focusque dimicant. Ast displicuerunt quoque magnis naturae interpretibus, maxime illustri NEWTONO, cuius vestigia in impossibilitate vorticum demonstranda pressit
Cel.

f) Princip. philos. nat. L. II. propos. LII. f. p. 347 et Opt. P. III. L. I. passim conf. CARTESII

Fraef. ad Princ. philos. Eum Angli philosophi certatim sequuntur.

Cel. MAUPERTVIS ^e. Obiecerunt autem, si globus quidam alterius cuiusdam globi vortici innaret, vortices inde tandem esse exorturos, qui in infinitum propagarentur, et a se inuicem perpetuo magis magisque recederent; itemque in vorticibus planetas celerius in apheliis, et tardius in periheliis moueri oportere. Vnde reiectis vorticibus Cartesianis vim centrifugam et centripetam, quae corporibus planeticis inesse deprehenditur, in partes vocare, eiusque temperamento et proportioni mutuae reuolutiones circa solem tribuere maluerunt ^b. De qua tamen re in physico-
rum institutionibus plura quaerenda sunt, consulendique qui Newtonianis obiectionibus responderunt, inter quos eminent vir illustris IO. POLE-
NVS ⁱ. Ceterum obseruandum hoc quoque loco est, Cartesium hactenus quidem principiis, quantum licebat, claris, perspicuis et in se rectis usum esse, certe, ubi errauit, humani ingenii vitio et imbecillitate errauisse. Quam viam si semper fuisset secutus, dubium non est, quin altius in naturae adyta penetrauisset. Ast hac regia via semel relicta ad hypothesas excogitatas sine ratione delabitur, et ingenii commenta pro causis postea naturalibus venditat. Quod licere sibi quidem putabat Cartesius, contentus hypothesas attulisse, ex quibus de phaenomenis naturae ratio quaedam idonea reddi posset. Ast duplici modo peccauisse is alii visus est. Monuerunt enim non sufficere philosopho hypothesin effingere, qua faciat satis, et hypothesin illam non esse absurdam, id est, possibilem; sed ad verisimilitudinem quoque et experientiam, quibus fulciatur esse respiciendum. His vero haud raro carere Cartesiani philosophemata, passim viderunt viri docti, et ingenue fassi sunt, inter quos imprimis magnus est CHR. HUGENIUS ^k. Deinde etsi ingenii laudem systemati Cartesiano non denegant, reprehendunt tamen, parum attendisse philosophum ad leges naturae, hasque ex ingenio magis, quam consulta natura, adduxisse, ideoque eius hypothesas parum facere satis. Id quod de ipsis Cartesiani vorticibus viri quidam acuti obseruarunt, in quibus tamen cardo physiologiae Cartesianae vertitur. Monuerunt enim hanc hypothesin suppositumque vortici motum, non descensum corporum partialium versus centrum, sed axem solum, illius corporis totalis, versus quod feruntur, euincere. Qua de re, quid in *Aetis eruditorum Lipsiensibus* ^l disceptauerint illustres philosophi LEIBNIZIUS, BERNOULLIUS, PAPINUS alii, consulendum est. Vnde emendare hypothesin Cartesianam conatus illustris HUGENIUS ^m, quem et alii secuti sunt, materiae subtilissimae vortici alicuius talem tribui motum, quo non circulis sibi mutuo parallelis circa nucleum vortici sui feratur, sed quaqua-

g) Diff. de Astrorum figura diuersa Gallice edita, c. 3. vid. Journal des Savans 1733. Iun. art. 6. p. 227. seqq.

h) NEWTON, l. c. L. II.

i) Dial. de Vorticibus coelestibus Patavii 1712. edito. Conf. illustris BERNOULLIUS in notis cogitationibus de Systemate Cartesii Paris 1730.

editis Bibl. Italique T. XI. art. 1. Tom. XIV. art. V. p. 145.

k) In Cosintheoro L. II. p. 148.

l) 1686. p. 91. 1690. p. 228. 232. 1689. p. 133. seq.

m) In Diff. de Grauitate, Gallice edita, p. 135. A. E. 1690. p. 561.

uersum potius in spatio sphaerico ab aliis corporibus incluso circa eundem ita gyretur, vt motu suo infinitos circulos maximos, infinitis fere punctis se interfecantibus describat, sicque vndiquaque omnia ad nucleum centri sui vrgeat. Quae licet experientia et ratiociniis commendare philosophus praestantissimus conatus sit, impossibilia tamen aliis visa sunt; de quibus tamen alio loco ⁿ dispiciendum. Tacemus theologos, qui pati in hypothefibus Cartesianis non potuerunt, quod causam agentem ex hac rerum naturalium conformatione excluderit, quam ob causam dicam satis grauem ei scripserunt PETRVS POIRETVS ^o, et SAMVEL PARKERVS ^p. Sed redeundum ad rerum naturalium generationem secundum Cartesium. Is ita porro viam istam prosequitur:

XVIII. Huic supposito porro addendum, omnes materiae particulas initio fuisse tam in magnitudine, quam in motu inter se aequales.

XIX. Hae particulae initio non potuerunt esse sphaericae, quia plures globuli simul iuncti spatium continuum non replent: at successu temporis non potuerunt non fieri rotundae, quandoquidem varios habuerunt motus circulares, quibus anguli, dum sibi mutuo occurrerunt, attriti sunt.

XX. Cum autem nullibi spatia omni corpore vacua esse possint, cumque illae rotundae particulae simul iunctae perexigua quaedam interualla inter se relinquunt, necesse est ista interualla, quibusdam aliis materiae ramentis minutissimis, figuras ad ipsa implenda aptas habentibus, easque pro ratione loci occupandi perpetuo mutantibus, impleri. Nempe id quod ex attritis angulis deiicitur, adeo est minutum, et tantam celeritatem acquirit, vt sola vi sui motus in ramenta innumerabilia diuidatur, sicque impleat omnes angulos, quos aliae materiae particulae subingredi nequeunt.

XXI. Quo minora sunt ista particularum aliarum ramenta, eo facilius mouentur, atque in alia adhuc minutiora comminui possunt,

XXII. Sed et multo celerius mouentur et agitantur, quam aliae materiae particulae, a quibus tamen suam agitationem acquirunt, quia dum hae per rectas et patentis vias feruntur, expellunt ista per obliquas et angustas.

XXIII. Inde duo exsurgunt rerum elementa; primum est illius materiae, quae tantam vim agitationis habet, vt aliis corporibus occurrendo in minutias indefinitae paruitatis diuidatur, et figuras suas ad omnes angulorum ab iis relictorum angustias implendas accommodet. Alterum est eius, quae diuisa est in particulas sphaericas, valde quidem minutas, sed tamen certae ac determinatae quantitatis, et diuisibiles in alias multo minores.

XXIV. His tertium addi posse, ex dicendis constabit, quod partes vel magis crassas vel figuras minus ad motum aptas habet.

XXV. Ex primo elemento sol et stellae fixae, ex secundo coeli, ex tertio terra cum planetis et cometis orta sunt.

Rr 2

XXVI

n) Conf. quos nominat Cl. HOLLMANNVS
Physic. P. I. c. 1. §. 64. p. 102.

o) De Erud. triplici L. III. §. 34. seqq. p. 657. sqq.

p) Disp. III. de Deo §. 15. Disp. VI. §. 15. et quae
Cudworthius passim monuit.

XXVI. Nempe creuit initio paulatim materia primi elementi, ex eo quod particulae secundi assiduo motu se inuicem magis magisque atterent; cumque maior eius quantitas fuit in vniuerso, quam necesse erat ad implenda exigua illa spatia, quae inter particulas sphaericas secundi elementi sibi mutuo incumbentes reperiuntur, quidquid ex ea residui fuit, postquam spatia ista impleta sunt ad centra confluit, ibique corpora quaedam sphaerica fluidissima composuit, nempe solem ac stellas fixas.

XXVII. Est autem lex naturae, vt corpora omnia, quae in orbem aguntur, quantum in se est, a centris sui motus recedant.

XXVIII. Globuli itaque secundi elementi satis magna vi recedere conantur a centris vorticum in quibus gyrantur, et retinentur hinc inde ab aliis globulis circumpositis.

XXIX. Efficit hic conatus, vt corpora solis et fixarum sint rotunda.

XXX. Sed et porro efficit, vt materia coelestis ab omnibus punctis circumferentiae cuiusque stellae vel solis recedere conetur.

XXXI. Neque tamen globuli materiae coelestis se mutuo impediunt in isto conatu, quia perpetuo sunt in motu.

XXXII. Omnes lucis proprietates in isto conatu inueniuntur, adeo vt lux eius ope cerni possit, tanquam ex stellis manans, etsi nulla vis esset in ipsis stellis.

XXXIII. Cuiusque vorticis coelorum poli tangunt partes aliorum vorticum ab eorum polis remotas. Inflectitur autem motus istorum vorticum aliquo modo, vt inter se consentiant.

XXXIV. Vortices isti sunt magnitudine inter se inaequales, vt ex varietate in situ fixarum patet.

XXXV. Materia primi elementi ex polis cuiusque vorticis fluit versus centrum, et ex centro versus alias partes.

XXXVI. Idem autem de materia secundi elementi non potest intelligi, quia a materiae primi elementi motu impeditur.

XXXVII. Globuli secundi elementi, qui proximi sunt centro cuiusuis vorticis, minores sunt, ac celerius mouentur, quam illi, qui paulo magis ab eo distant, idque vsque ad certum terminum, ultra quem superiores inferioribus celerius mouentur, et quantum ad magnitudinem, sunt aequales.

XXXVIII. Globuli secundi elementi variis modis simul mouentur, quo fit, vt plane sphaerici reddantur.

XXXIX. Varii sunt gradus celeritatis in minutis primi elementi.

XL. Quia quaedam materiae primi elementi ramenta reliquis minus diuisa et minus celeriter agitata, figuras necessario acceperunt valde angulosas et ineptas; fit inde, vt facile sibi mutuo adhaereant, magnamque partem suae agitationis transferant in illa alia ramenta, quae minutissima sunt, et celerrime agitantur.

XLI. Tales minutiae sibi mutuo adhaerentes praecipue inueniuntur in ea materia primi elementi, quae a polis ad centra vorticum fertur. LXII.

XLII. Quia saepe transeunt per angusta illa spatia triangularia, quae in medio trium globulorum secundi elementi se mutuo tangentium, reperiuntur, debent induere figuram triangularem. Quantum ad longitudinem autem, sufficit concipere illas tanquam exiguas columnas, tribus striis in modum cochlearum intortis excavaatas, ita ut gyrando transire possint per illos angustos meatus triangulares.

XLIII. Istaе particulae striatae ab oppositis polis venientes contrario modo sunt intortae.

XLIV. Quando materia ista primi elementi ad corpus solis alteriusve fideris peruenit, ibi omnes eius minutiae maxime agitatae cum nullis globulorum secundi elementi minutiis impediuntur, in similes motus consentire laborant. Unde fit, ut illae striatae, nec non etiam aliae multae paulo minores, quae ob figuras nimis angulosas molemve nimis magnam tantam agitationem refugiunt, ab aliis minutissimis separentur, ac sibi mutuo facile adhaerentes propter inaequalitatem suarum figurarum moles aliquando permagnas componant, quae intimae coeli superficiei contiguae, fideri ex quo emerferunt, adiunguntur, et ibi resistentes illi actioni, in qua vis luminis consistit, similes sunt illis maculis, quae in solis superficie conspici solent.

XLV. Illae maculae sole egressae et sibi mutuo nonnihil adhaerentes, componunt ibi magnam quandam molem rarissimam, et aetheri terrae circumfuso non ab similem.

XLVI. Multi quoque sunt meatus in istis maculis per quos libere transeunt particulae striatae.

XLVII. Fieri potest, ut totus vortex aliquando a circumiacentibus vorticibus absorbeatur, et eius stella mutetur in planetam vel cometam.

XLVIII. Vastissimum illud spatium, in quo iam vnicus vortex primi coeli continetur, initio in quatuordecim pluresue vortices diuisum concipi potest, eosque ita fuisse dispositos, ut sidera, quae in centrīs suis habebant, multis paulatim maculis tegerentur, et deinde illi vortices vni ab aliis destruerentur, modo iam descripto vnus citius alius tardius pro diuerso eorum situ, adeo ut cum illi tres, in quorum centrīs erant Sol, Iupiter et Saturnus, ceteris essent maiores, sidera quae in centrīs minorum Iouem circumstantium versabantur, versus Iouem delapsa sint, et quae in centrīs duorum aliorum Saturno vicinorum; versus Saturnum: et Mercurius, Venus, Terra, Luna et Mars, quae sidera etiam singula suum vorticem prius habuerunt, versus solem; ac tandem etiam Iupiter et Saturnus, vna cum minoribus fideribus illis adiunctis confluerint versus eundem solem, ipsis multo maiorem, postquam eorum vortices fuere absorpti; sidera autem reliquorum vorticum, si vn-

R r 3

quam

q) Ex hac theoria cometarum originem, naturam, modum, phaenomena late P. III. f. 128. seqq. deriuat, quae, cum prolixiora sint, quam ut locum in hac pagina capiant, apud ipsum Cartesium

legi merentur, comparanda autem sunt cum iis, quae de cometarum natura obseruauerunt acutissimi naturae interpretes Heuclius, Newtonus, Cassinus, Halleus alique.

quam plura fuerint, quam quatuordecim in hoc spatio, in cometas abierint.

XLIX. Quod quidam planetae sunt aliis a sole remotiores, id ex eo contingit, quod eorum, qui soli viciniore sunt, soliditas sit minor, quam remotiorum.

L. Quod luna non modo circa solem, sed simul etiam circa terram gyret, causa esse videtur, quod cum non minorem habeat vim agitationis quam terra, in eadem sphaera cum sole debeat versari, et cum mole sit minor, aequalem habens vim agitationis, celerius debeat ferri.

LI. Causa cur omnes planetae, quamuis motus circulares semper affectent, nullos tamen circulos perfectos vnquam describant, sed modis omnibus tam in longitudinem quam in latitudinem aliquantulum aberrent, ea est, quia cum omnia corpora, quae sunt in vniuerso, contigua sint, atque in se mutuo agant, motus vnusquisque a motibus aliorum omnium dependet, atque ideo innumeris modis variatur.

Cartesii sententia de terra.

§. LI. Haec de rebus coelestibus ex hypothesei semel admissa visa Cartesio, de rebus ad terram spectantibus ita porro statuit:

I. Vt terrae genesin ex adductis hypotheseibus intelligamus, fingendum: terram fuisse olim ex sola materia primi elementi conflata, et vastum vorticem circa se habuisse, in cuius centro consistebat: sed cum particulae friatae, aliaeque non minutissimae minutiae, istius materiae primi elementi sibi mutuo adhaerent, sicque in materiam tertii elementi verterentur, ex iis primo maculas opacas in terrae superficie genitas esse; deinde particulas tertii elementi, quae ex continua istarum macularum dissolutione remanebant, per coelum vicinum diffusas, magnam ibi molem aëris vel aetheris successu temporis composuisse, ac denique postquam iste aether valde magnus fuit, densiores maculas circa terram genitas eam totam contexisse atque obtenebrasse. Cumque ipsae non possent amplius dissolui, ac forte permultae sibi mutuo incumberent, simulque vis vorticeis terram continentis minueretur, tandem ipsam vna cum maculis et toto aëre, quo inuoluebatur, in alium maiorem vorticem, in cuius centro est sol, delapsam esse.

II. Terrae ita paulo post delapsurae versus solem tres regiones concipi possunt. Harum intima continere videtur materiam primi elementi, se, vt in sole, componentis; media tota occupatur a corpore valde opaco et denso; tertia magna est congeries particularum tertii elementi multum materiae coelestis circa se habentium.

III. Illae particulae ex plurimis ramentis primi elementi minutissimis sibi mutuo adiunctis, componuntur, atque satis magnae sunt, vt impetum

r) Quid in hac planetarum theoria desiderant viri docti, ex illustri NEWTONI Princip. phil. nat. Lib. II. propos. 52. seqq. disci potest.

rum globulorum secundi elementi circa se motorum sustineant, ex quorum tamen occurſu nonnihil poſſunt immutari.

IV. Sunt quoque maiores globulis secundi elementi, sed iisdem minus solidae et minus agitatae.

V. Eae ab initio sibi mutuo incubuerunt, varia vero circa ipsas interualla materiae primi et secundi elementi relicta sunt.

VI. Porro globuli secundi elementi istis immixti eo minores initio fuerunt, quo centro terrae viciniore, meatusque habuerunt inter ipsos angustiores.

VII. Non semper crassiores inferiores fuere tenuioribus.

VIII. Cum globus terrae in tres istas regiones distinctus versus solem deuolutus est, vortice eius absumto, non magna quidem mutatio in intima et media eius regione potuit oriri, sed quantum ad exteriorem, primum duo, deinde tria, postmodum quatuor et plura alia corpora diuersa in ea distinguere debuerunt.

IX. Corporum horum productio pendet a globulorum coelestium motu generaliter spectato, grauitate, lumine, calore.

X. Motus globulorum coelestium, siue continua eorum agitatio efficit, vt particulis tertii elementi corpora omnia tertiae terrae regionis componentibus, immixti varios effectus producunt.

XI. Primus est, quod pellucida reddat ea omnia corpora terrestria, quae liquida sunt, et constant particulis tertii elementi tam tenuibus, vt globuli isti circa ipsas in omnes partes ferantur. Sed et corpora dura sunt pellucida, quae dum formabantur, et adhuc liquida erant, pellucida fuerunt, quorumque partes retinent eundem situm, in quo positae sunt a globulis materiae coelestis, dum circa ipsas nondum sibi mutuo adhaerentes mouebantur: contra illa omnia opaca sunt, quorum particulae simul iunctae ac connexae sunt a vi aliqua externa, motui globulorum coelestium ipsis immixtorum non obsequente.

XII. Secundus effectus est, quod vna corpora ab aliis fecernat et liquores expurget.

XIII. Tertius effectus est, quod aquae aliorumque liquorum guttas in aëre alioque liquore ab iis diuerso pendentes reddat rotundas.

XIV. Per eundem motum globuli isti coelestes, totius molis terrae occurſu impediti, ne secundum lineas rectas ferantur, omnes eius partes versus medium propellunt: atque in hoc grauitas corporum terrestrium consistit.

XV. Quamuis particulae materiae coelestis eodem tempore multis diuersis motibus creentur, omnes tamen earum actiones ita simul conspirant, ac tanquam in aequipondio consistunt, vnaque aliis opponitur, vt ex hoc solo, quod terrae moles obiectu suo earum motibus aduersetur, quaquaerſum aequaliter propendeant ad se ab eius vicinia, et tanquam
ab

ab eius centro remouendas, nisi forte aliqua exterior causa diuersitatem in hac re constituat.

XVI. Vis luminis in se spectata nihil aliud est, quam pressio quaedam, quae fit secundum lineas rectas a sole in terram extensas: quia tamen ista pressio non aequaliter omnibus particulis tertii elementi, quae supremam terrae regionem componunt, applicatur, variae inde motiones in particulis istis excitantur.

XVII. Haec particularum terrestrium agitatio, siue orta sit a lumine, siue ab alia quavis causa, calor vocatur. Perseuerat autem vnaquaeque ex particulis terrestribus sic agitata, in suo motu iuxta leges naturae, donec ab aliqua causa fistatur; adeoque ideo calor sublato lumine aliquamdiu remanet.

XVIII. Terra ad viciniam solis accedente, minores globuli, maioribus qui eam complectuntur, locum relinquunt, hincque in illa cum impetu ruentes in multas tertii elementi particulas impingunt, praesertim in crassiores, ipsasque infra caeteras detrudunt, atque ita efficiunt, ut istae crassiores infra ceteras depulsae figurasque habentes irregulares et varias, arctius inter se neantur quam superiores, et motus globulorum coelestium interrumpant. Hinc fit, ut suprema terrae regio in duo corpora valde diuersa distinguatur, quorum superius est rarum, fluidum, pellucidum, inferius autem aliquatenus densum, durum, opacum.

XIX. Particulae autem terrestres in tria summa genera possunt distinguui. Quaedam sunt in varia quasi brachia diuisae, atque hinc inde expansae velut rami arborum, aliae solidiores sunt et figuram habent cuiuslibet ruderis angulosi; aliae denique sunt oblongae ac ramis destitutae instar bacillorum. Ex his inter se variis modis mistis corpora alia et ab his diuersa extiterunt, nempe aer, aqua, terrae crusta interior crassissima ex qua metalla oriuntur, ac denique terra exterior, quae ex lapidibus, argilla, arena et limo est conflata. Et ex his quoque montes, campi, maria exorta sunt.

XX. Aer nihil aliud est, quam congeries particularum primi elementi, tam tenuium et a se mutuo disiunctarum, ut quibuslibet motibus globulorum coelestium obsequantur, ideoque corpus est valde rarum, fluidum et pellucidum.

XXI. Quia eius particulae sunt fere omnes flexiles, quo celerius aguntur, eo latius se extendunt, et idcirco maiorem spatii sphaeram requirunt ad motum suum. Ex quo intelligitur, per calorem nihil aliud quam accelerationem motus in istis particulis, et per frigus eiusdem imminutionem debere intelligi.

XXII. In aqua duae tantum particularum species reperiuntur, quarum vnae

s) Ingeniose versatur Cartesius in his explicandis, quae tamen, cum prolixiora sint, quam ut

pagina ea capiat, apud ipsum P. IV. §. 32. seqq. legenda sunt.

vnæ sunt flexiles, aliae inflexiles, atque si ab inuicem separentur, hæc falem, illæ aquam dulcem componunt.

XXIII. Terra interior constat particulis cuiusuis figuræ, ac tam crassis, vt globuli secundi elementi ordinario suo motu eas secum non abripiant, sed tantum deorsum premendo graues reddant, ac per meatus, qui plurimi inter ipsas reperiuntur, transeundo non nihil commoueant. Hinc inæqualiter calor terram interiorem peruadit, et diuersæ particulæ exoriantur, v. g. succi acres et acidi, materia oleaginea, sulphuris, quæ in tria genera diuiduntur, succum acrem, oleagineam materiam et argentum viuum.

XXIV. Cum infra campos et montes sint cavitates aquis plenæ, multi quotidie vapores, vsque ad exteriorem camporum superficiem atque ad summa montium iuga perueniunt; vbi frigore succedente torpescunt, et amissa vaporis forma rursus in aquam vertuntur, et hinc origo fontium repetenda.

XXV. Semper tanta quantitas aquæ a mari versus radices montium redit per meatus patentissimos, quanta ex montibus egreditur. Hinc mare ex fluminibus non augetur.

XXVI. Exhalationum particulæ tenuissimæ, et ita celeriter agitantur, vt in oleum verti nequeant, si forte in rimas et cavitates terræ magna copia affluent, pingues ibi et crassos fumos componunt, ac deinde, si quæ forte ignis scintilla in illis cavitatibus excitetur, protenus illi accenduntur, atque subito rarefacti, omnes carceris sui parietes magna vi concutiunt, præsertim cum multi spiritus ipsis sunt admisti, et ita oriuntur terræ motus.

XXVII. Particulæ terrestres, cuiuscunque sint magnitudinis aut figuræ, cum singulæ seorsim primi elementi motum sequuntur, ignis formam habent, vt etiam habent aëris formam, cum inter globulos secundi elementi volitantes eorum agitationem imitantur.

XXVIII. Vt autem ignis alicubi excitatur, debent aliqua vi expelli globuli coelestes, ab interuallis nonnullarum partium terrestrium, quæ deinde ab inuicem disiunctæ atque in sola materia primi elementi natantes, celerissimo eius motu rapiantur et quaqua versus impellantur.

XXIX. Particulæ in meatibus corporum terrestrium ex materia primi elementi efformatæ non modo variarum attractionum, quales sunt in electo et magnete, sed et aliorum innumerabilium et admirandorum effectuum causæ esse possunt.

XXX. Humana anima, etsi totum corpus informet, præcipuam tamen sedem habet in cerebro, in quo solo non modo intelligit, et imaginatur, sed etiam sentit: hocque opere neruorum, qui fili instar a cerebro ad omnia reliqua membra protenduntur, iisque sic annexi sunt, vt vix vlla pars humani corporis tangi possit, quin hoc ipso moueantur aliquot neruorum extremitates per ipsam sparsæ, atque earum motus, ad alias

eorum neruorum extremitates in cerebro circa sedem animae collectas transferatur ^r. Motus autem, qui sic in cerebro a neruis excitantur, animam siue mentem intime cerebro coniunctam diuersimode afficiunt, prout ipsi sunt diuersi. Atque hae diuersae mentis affectiones siue cogitationes ex istis motibus immediate consequentes sensuum perceptiones, siue, vt vulgo loquimur, sensus appellantur.

XXXI. Horum sensuum diuersitates primo ab ipsorum neruorum diuersitate, ac deinde a diuersitate motuum, qui in singulis neruis fiunt dependent.

XXXII. Sunt autem septem sensuum diuersitates, quarum duae pertinent ad sensus internos, aliae quinque ad externos.

XXXIII. Nerui qui ad ventriculum, oesophagum, fauces aliasque partes internas, explendis naturalibus desiderijs destinatas, profunduntur, faciunt vnum ex sensibus internis, qui appetitus naturalis vocatur.

XXXIV. Neruuli qui ad cor et praecordia, quamuis perexigui sint, faciunt alium sensum internum, in quo consistunt omnes animi commotiones siue παθήματα et affectus ^u. Hinc ex dilatatis neruulis affectus iucundi, ex constrictis et non satis dilatatis tristes affectus oriuntur.

XXXV. Distinctae cogitationes, quas habemus de iis, quae amplectenda sunt, vel optanda vel fugienda, toto genere ab istis affectibus distinguuntur.

XXXVI. Sensuum externorum quinque, propter tot diuersa obiectorum genera numerantur.

XXXVII. Nerui in vniuersi corporis cutem desinentes a quibuslibet terrenis corporibus tangi possunt, et ab illis integris moueri; quotquot vero diuersis modis vel mouentur, vel a motu suo ordinario impediuntur, tot in mente diuersos sensus excitant, ex quibus tot tactiles qualitates denominantur.

XXXVIII. Cum isti nerui solito vehementius agitantur, sed ita tamen, vt nulla laesio in corpore inde sequatur, hinc fit sensus titillationis, menti naturaliter gratus; si vero aliqua laesio inde sequatur, fit sensus doloris.

XXXIX. Alii nerui per linguam et partes ei vicinas sparfi, ab eorundem corporum particulis ab inuicem disiunctis, et simul cum salua in ore natantibus, diuersimode mouentur, prout ipsorum figurae sunt diuersae, sicque diuersorum saporum sensus efficiunt.

XL. Duo etiam nerui siue cerebri appendices extra caluariam non exsertae, mouentur ab eorundem corporum particulis disiunctis, et in aere volantibus, non quidem quibuslibet, sed iis, quae satis subtiles ac simul satis viuidae sunt, vt in nares attractae per ossis spongiosi meatus vsque ad illos

t) Prolixius hanc sensuum explicationem vrget in Dioptric. c. IV. §. 1. seqq. p. 53. seqq.

u) Fulse haec explicat in tr. de Passionibus animae.

fos nervos perueniant, et a diuersis eorum motibus fiunt diuerforum odorum sensus.

XLII. Duo alii nerui in intimis aurium cauernis reconditi excipiunt tremulos et vibratos totius aëris circumiacentis motus. Aërenim membranam tympani concutiens, subiunctam trium ossiculorum catenulam, cui isti nerui adhaerent, simul quatit, atque ab horum motuum diuersitate diuerforum sonorum sensus oriuntur.

XLIII. Denique neruorum opticorum extremitates tunicam, retinam dictam, in oculis componentes non ab aëre, nec a terrenis vllis corporibus ibi mouentur, sed a solis globulis secundi elementi, vnde habetur sensus luminis et colorum *.

XLIII. Anima non quatenus est in singulis membris, sed tantum, quatenus est in cerebro ea, quae corpori accidunt in singulis membris, neruorum ope sentit.

XLIV. Talis est nostrae mentis natura, vt ex eo solo quod quidam motus in corpore fiant, ad quaslibet cogitationes, nullam istorum motuum imaginem referentes possit impelli, et speciatim ad illas confusas, quae sensus, siue sensationes dicuntur.

XLV. Nihil a nobis in obiectis externis deprehenditur sensu, praeter ipsorum figuras, magnitudines et motus.

XLVI. Cum itaque ea sit animae nostrae natura, vt diuersi motus locales sufficiant ad omnes sensus in ea excitandos, experiamurque illos reipsa, varios sensus in ea excitare, non autem deprehendamus quicquam aliud, praeter eiusmodi motus, a sensuum externorum organis ad cerebrum transire: omnino concludendum est, non etiam a nobis animaduerti ea, quae in obiectis externis sensibilibus qualitatibus, vel etiam formarum substantialium nominibus indigitamus; nec esse quicquam aliud quam istorum obiectorum varias dispositiones, quae efficiunt, vt nervos nostros variis modis mouere possint.

XLVII. Dantur particulae corporum insensibiles, quarum figurae et motus ex simplicissimis et maxime notis principiis determinandi sunt.

§. LII. Haec in principiis philosophiae statuit Cartesius. Subiuncta iis pauca, quae de passionibus hominum noua dixit in peculiari tractatione: *Cartesii dogmata de passionibus animae.*

I. Quicquid fit, aut recenter accidit, dicitur passio, respectu subiecti cui accidit, et actio, respectu illius qui in causa est, vt contingat.

II. Non datur vllum subiectum, quod in animam nostram agat magis immediate, quam corpus cui iuncta est, hinc quod in ea est passio, in hoc actio est.

III. Calor et motus membrorum procedunt a corpore, et cogitationes ab anima, non vero dare potest anima motum et calorem corpori.

IV. Viuidiores et subtiliores omnes partes sanguinis, quas calor in corde rarefacit, ingrediuntur indefinenter et maxima cum copia cauitates cerebri; et hae componunt spiritus animales, qui in cerebro separantur ab aliis sanguinis partibus minus subtilibus. Sunt itaque hi spiritus corpora, sed tenuissima, et quae mouentur celerrime.

V. Sola caussa omnium motuum membrorum est, quod quidam musculi contrahantur, et qui ex aduerso respondent, iis extendantur. Caussa autem quare hic musculus potius contrahatur, quam qui illi opponitur, est quod ad eum confluant paulo plures cerebri spiritus, quam ad alium.

VI. Oriuntur autem isti spirituum animalium motus, praeter actionem animi, ex varietate motuum qui excitantur in organis sensuum per ipsorum obiecta, et ex inaequali agitatione eorum spirituum, et varietate partium quibus constant.

VII. Possunt autem omnia membra moueri per obiecta sensuum, et per spiritus absque opera animae.

VIII. Nihil itaque restat quod tribuamus animae, exceptis cogitationibus nostris.

IX. Eae duorum generum sunt, quaedam sunt actiones, aliae passionnes siue affectus.

X. Actiones sunt omnes nostrae voluntates, quia experimur eas directe venire ab anima nostra, et videntur ab illa sola pendere.

XI. E contrario passionnes animae sunt omnes species perceptionum siue cogitationum, quae in nobis reperiuntur. *Πεῖραρον ψεύδος* hanc diuisionem operationum mentis humanae esse Cartesio in delineanda natura affectuum dudum obseruatum est viris doctis, inter quos Cartesianam pathologiam strictim enarrauit et examinauit CHRISTIAN. THOMASIVS^y. Cum enim non in voluntate modo, sed in intellectu quoque percipiamus agere animam atque pati, non potuit non a vera via aberrare Cartesius, qui mechanismi amore illectus omnem affectuum considerationem ad motus mechanicos retulerat, cum nihil in iis remanere menti praeter perceptiones passiuas decerneret. Quo fundamento euerso, eo quod in affectibus non pati modo sed et agere mentem sentiamus, tota pathologia Cartesianae corruit.

XII. Voluntates nostrae sunt duplices; quaedam sunt actiones animae, quae in ipsa anima terminantur; e. c. amare Deum; aliae, quae terminantur ad nostrum corpus, vt est voluntas mouendi corpora.

XIII. Perceptiones nostrae etiam sunt duarum specierum; et quaedam animam pro caussa habent, aliae corpus. Illae sunt perceptiones nostrarum voluntatum, et omnium imaginationum aut aliarum cogitationum, quae ab ea pendent: quae tamen licet passionnes sint, attamen denominatione a nobiliori petita actiones dicuntur.

XIV.

^y) In Praxi ethices c. 2. §. 30 - 41. p. 58. seqq.

XIV. Perceptiones, quae fiunt in consideratione rei quae non est, vel quae solummodo intelligibilis est, pendent praecipue a voluntate et magis actiones quam passiones sunt. Aliae vero, quae pro causa habent solum corpus, nempe spiritus diuersimode agitados passiones sunt.

XV. Perceptiones quae referuntur, ad res extra nos positas, scilicet ad obiecta sensuum nostrorum, producuntur ab his obiectis, quae excitando quosdam motus in organis sensuum externorum, excitant quoque nonnullos motus opera neruorum in cerebro, qui efficiunt, vt anima illa sentiat.

XVI. Sunt etiam perceptiones, quas ad corpus, aliaeque, quas ad animam nostram referimus.

XVII. Passiones animae sunt perceptiones, aut sensus, aut commotiones animae, quae ad eam speciatim referuntur, quaeque producuntur, conseruantur et corroborantur per aliquem motum spirituum.

XVIII. Anima est vnita omnibus corporis partibus coniunctim; eius autem functiones maxime exercentur in cerebro, non vero toto: sed in certa quadam glandula admodum parua, sita in medio substantiae ipsius, quae pinealis dicitur. Et hanc praecipuam animae sedem esse cognoscimus inde, quia omnes partes cerebri duplices sunt, vna autem cogitatio, quae in vna sede debet vniri, qualis sola illa glandula est. In corde autem esse nequit, quia alteratio cordis ex passione sequens non sentitur, nisi opera neruuli, qui ex cerebro in illud descendit.

XIX. Hinc intelligi potest, quomodo anima et corpus agant inuicem, nempe anima ex hac sede radios emittit per reliquum corpus, opera spirituum, neruorum, et ipsiusmet sanguinis, et tenuia filamenta nostrorum neruorum ita distribuuntur per singulas eius partes, vt occasione diuersorum motuum, qui ibi excitantur ab obiectis sensibilibus aperiant varie poros cerebro, quo fit, vt spiritus animales ingrediantur musculos. Glandula ista quoque et a spiritibus potest varie moueri et ab animae perceptionibus, vnde spiritus deinde per neruos in musculos deducuntur.

XX. Potest autem eadem causa excitare diuersas passiones in variis hominibus, quia non omnia cerebra eodem sunt disposita modo, vt motus glandis eandem perceptionem efficiat, motusque spirituum eosdem producat.

XXI. Praecipuus effectus in hominibus omnium passionum est, quod incitent et disponant eorum animas ad volendum ea, quibus sua corpora praeparant.

XXII. Voluntas adeo libera est sua natura, vt nunquam possit cogi: hinc omnis actio animae in eo consistit, quod eo ipso solo, quod vult, efficit, vt glandula, cui arctissime coniuncta est, se moueat modo conuenienti ad producendum effectum, qui huic voluntati respondeat.

Ss 3

XXIII.

*) Fiunt autem haec, secundum Cartesium non per influxum corporis in animam, sed per assisten-

riam, vt supra iam dictum, et ex Meditationibus patet.

XXIII. Cum anima vult recordari alicuius rei, haec voluntas efficit, vt glans sese inclinans successiue horsum et illorsum, impellat ad partes varias cerebri spiritus, vsque dum inuenerit eam, in qua sunt vestigia, quae reliquit obiectum, cuius volumus recordari.

XXIV. Si cum imaginari volumus aliquid, quod nunquam vidimus, haec voluntas vim habet mouendi glandem modo conueniendi ad impellendos spiritus versus eos poros cerebri, quorum apertione hoc potest repraesentari. Ita dum mouere volumus corpus nostrum, haec voluntas efficit, vt glans impellat spiritus animales ad musculos, qui huic rei inferuiunt.

XXV. Passiones nostrae nequeunt directe excitari vel auferri per actionem nostrae voluntatis, sed demum indirecte, per repraesentationem rerum, quae solent iungi passionibus, quas habere volumus, et quae contrariae sunt iis, quas nolumus reicere.

XXVI. Vna homini inest anima, quae et sensitua est et rationalis: est itaque conflictus inter partem superiorem et inferiorem animae nihil aliud, quam lucta inter motus, quos corpus per suos spiritus et anima per suam voluntatem simul excitare annituntur in glande.

XXVII. Ex euentu horum conflictuum quisque potest cognoscere robur aut debilitatem suae animae, nam illi, in quibus naturaliter voluntas facilius potest vincere passiones et sistere motus corporis, qui eas comitantur, habent animas fortiores. His arma propria sunt, iudicia firma et determinata de cognitione boni et mali, secundum quae decreuerunt actiones vitae suae dirigere. Et animae omnium maxime imbecilles sunt, quarum voluntas non ita se determinat, ad sequenda certa quaedam iudicia, sed se patitur semper abduci, a praesentibus affectibus.

XXVIII. Non autem sufficit animae vis absque cogitatione veritatis.

XXIX. Nulla tam imbecillis est anima, quae non possit, cum bene dirigitur, acquirere potestatem absolutam in suas passiones.

XXX. Passiones omnes possunt excitari ab obiectis, quae mouent sensus, et haec obiecta sunt earum causae frequentiores et magis principales.

XXXI. Affectus varios in nobis excitant obiecta, quae mouent sensus, non ratione omnium varietatum quas habent, sed solum ratione variorum modorum, quibus nobis vel prodesse vel nocere, aut in genere ad nos spectare possunt.

XXXII. Vfus omnium passionum in eo solo consistit, quod disponant animam, ad res eas expetendas, quas natura nobis dicit esse viles, et persistendum in ea voluntate; prout etiam eadem agitatio spirituum, quae solet eas producere, disponit corpus ad motus, qui inferuiunt earundem rerum executioni.

XXXIII. Admiratio, quae eo quod nouum et valde differens, ab eo, quod antea noueramus, percipitur, prima videtur esse omnium passionum.

Valde

Valde vapulat Cartesius moralis philosophiae scriptoribus, quod inter affectus, qui commotiones voluntatis nostrae, ipso non dissentiente, sunt, admirationem retulerit, quae non nisi ad intellectus iudicium referri potest, adeoque naturam affectus minime habet.

XXXIV. Admirationi iuncta est existimatio vel contemptus, unde oriuntur passiones magnanimitatis et humilitatis.

XXXV. Cum magni facimus vel parvi obiecta, quae consideramus ut liberas causas capaces bene vel male agendi, oritur veneratio vel despectus. Et hae quidem passiones possunt excitari, ut nullo modo deprehendamus, utrum obiectum quod excitant, sit bonum vel malum.

XXXVI. Cum aliquid ut bonum respectu nostri id est, ut nobis conveniens repraesentatur, id sui amorem, malum, odium excitat.

XXXVII. Ab eadem consideratione boni et mali nascuntur ceterae passiones, quae secundum tempora distingui possunt.

XXXVIII. Si possumus sperare et metuere, licet eventus rei expectatae a nobis nullo modo pendeat, procedit inde animi fluctuatio, qua disponimur ad deliberandum et consultandum. Etiam in hac assertione confudit Cartesius operationem intellectus, cum actione voluntatis. Is enim fluctuat, qui de nexu idearum certus non est, nec assensum dare potest. Verum vix aliter ratiocinari poterat Cartesius, cum semel statuisset, quicquid actuum in mente est, non ad intellectum, sed ad voluntatem pertinere.

XXXIX. Consideratio praesentis boni excitat in nobis gaudium, praesentis mali tristitiam.

XL. Bonum, quod a nobis ipsis praestitum fuit, dat nobis acquiescentiam interiorem, quae omnium aliarum passionum dulcissima est. Aut confundit in hac assertione animi tranquillitatem siue *εὐθυμία*, cum laetitia ^a, aut perperam in affectuum siue commotionum animae numero id ponit, quod illarum finis et status contrarius est.

XLI. Non dantur nisi sex primitivae passiones, nimirum, admiratio, amor, odium, cupiditas, laetitia et moeror: caeterae omnes ex his componuntur.

XLII. Admirationis causa est in solo cerebro, reliquorum etiam in corde, in liene, in iecore, et in omnibus aliis partibus corporis, quatenus inferunt productioni sanguinis, et deinde spirituum.

XLIII. Languor est dispositio, ad relaxationem et cessationem omnis motus, quae sentitur in omnibus membris, induciturque a passionibus violentis, et tendit tandem in animi deliquium. Satis prodidit Cartesius, de tremore, languore, lipothymia, risu, lacrymis etc. fuisse differendo magis se ad physicam quam moralem indolem affectuum respexisse. Unde recte nonnullis iudicatum, tractationem hanc de passionibus animae magis ad physicam quam ethicam Cartesianam esse referendam. Certe quae prolixè de motibus passionum in corpore disputat, physica tantum sunt, et animae functiones non tangunt.

XLIV.

a) Id ex P. III. art. 190. satis clare patet.

XLIV. Passiones secundum institutum naturae referuntur omnes ad corpus, nec animae imputantur, nisi quatenus corpori iuncta est: adeo ut earum usus naturalis sit incitare animam, ad consentiendum et contribuendum iis actionibus, quae inferuire possunt conferuando corpori aut illi aliquatenus perfectius reddendo.

XLV. Quamuis usus passionum sit maxime naturalis, non semper tamen bonus est, cum multa sint corpori noxia, quae nullam ab initio tristitiam, immo quae aliquam laetitiam praebent; et alia dentur ipsi utilia, quamuis primo obtutu incommoda et tristitia sint. Bona et mala quoque multo maiora repraesentantur quam sunt. Idcirco experientia uti debemus et ratione ad distinguendum bonum a malo, et eorum iustum valorem cognoscendum, ne vnum pro alio sumamus, aut quidpiam cum excessu sectemur. Maior usus redundat ad animam.

XLVI. Quae nullo modo a nobis pendet, quantumuis bona queant esse, nunquam feruide appetenda sunt, quia occupando nostras cogitationes abducunt studium nostrum a rebus aliis, quarum acquisitio pendet a nobis.

XLVII. Saepe itaque debemus reflectere ad diuinam prouidentiam, et cogitare, impossibile esse, aliquod euenire alio modo, quam ab aeterno ea determinauit, ut illa sit instar fati vel immutabilis necessitatis, quae opponenda est fortunae, ad eam subruendam, ut chimaeram, quae non aliunde, quam ex errore intellectus nostri prouenit.

XLVIII. Quia maior pars cupiditatumstrarum sese extendit ad res, quae totae a nobis non pendet, nec totae ab aliis debemus exacte distinguere in illis, quod non nisi a nobis pendet, ut ad id solum nostram cupiditatem protendamus ^b.

XLIX. Quoad residuum etsi eius successum censere debeamus fatalem et immutabilem, nec citra illud se occupet nostra felicitas, considerandae tamen sunt rationes, ex quibus plus vel minus sperari possit, ut inferuiant dirigendis nostris actionibus.

L. Ita vero cupiditas nostra in eo debet expleri, cum eam sequuti fuerimus, quicquid inde mali nobis obuenerit, quia cum hoc malum fuerit respectu nostri inuitabile, nulla subfuit causa optandi, ut ab illo eximeremur, sed solummodo id faciendi, quod optimum intellectus noster potuit cognoscere.

LI. Nostrum bonum et malum pendet praecipue a commotionibus internis, quae non nisi ab ipsa anima in ea excitantur: in quibus differunt ab his passionibus, quae semper pendet a quodam motu spirituum. Id quod ex laetitia intellectuali intelligi potest, quam etiam ex passionibus tristibus capimus.

LII.

^b) Haec Stoica esse, et Stoico fundamento de fati necessitate inniti, vel ex vno EPICURETI Enchiridio patet. Recteque obseruatum LEIB-

NIZIO Epp. Vol. IV. p. 37. plurimum fauere Cartesium Stoicis.

LII. Omnes tumultus, qui aliunde veniunt, nullam vim habent nocendi animae nostrae, modo semper satis habeat apud se, unde contenta sit, sed potius auget eius laetitiam. Ut autem anima nostra ita contenta sit, nihil aliud debet, nisi virtutem sectari.

LIII. Quicumque ita vixit, ut conscientia sua ei exprobrare nequeat, ipsum unquam neglexisse ea facere, quae meliora iudicauerit, is virtutem sectatus est, et inde percipit satisfactionem, quae tam potens est ad eum felicem reddendum, ut violentiores motus affectuum nunquam sat habeant virium ad turbendam tranquillitatem animae ipsius.

LIV. Omnes passiones natura sua bonae sunt, nihilque nobis vitandum ex illis praeter earum prauos vsus aut excessus.

LV. Remedium generale contra omnes excessus affectuum est, quod ubi sentitur sanguinis commotio, praemoneri et meminisse oporteat, omnia quae sese imaginationi offerunt non alio spectare, quam ad animae deceptionem: cum itaque passio ea demum persuadet, quorum executio dilationem patitur, abstinendum a ferendo de illis exemplo iudicio, et alio vertendae sunt cogitationes, donec tempus et quies plane sedauerint commotionem quae est in sanguine. In actionibus autem, de quibus consilium sumendum ex arena, debet voluntas ferri ad rationes contrarias passioni.

LVI. Delectationes animae cum corpore agentis pendent plane ab effectibus.

LVII. Etsi bestiae ratione careant, et forte omni cogitatione omnes tamen motus spirituum et glandis, qui excitant in nobis passiones, in illis quoque sunt, et inferuiunt conseruandis et confirmandis, non ut in nobis, affectibus, sed motibus neruorum et muscutorum, qui eos comitari solent.

Etiam hoc inter singularia Cartesii dogmata est, bruta non nisi machinas corporeas esse, et similitudine tantum nonnullas animae operationes effingere. Quod tamen non primus excogitauit, sed ante eum iam venditauit scriptor Hispanus *παράδοξολογος* GOMEZ PEIRERA, in *Margarita Antoniana*, unde a nonnullis plagium ei obiectum, ut obseruatum P. BAYLIO ^d. Ast forte praeter rem; ipsa enim cogitationis natura siue substantia cogitans, quam homini tribuit, et ex qua immaterialitatem et immortalitatem animae deriuauit, pati non potuit, ut animam immaterialem brutis adscriberet, quam hos effectus edere non posse, et plane impossibilem esse inde sequebatur, unde recte concluditur, vi systematis hanc ei thesin enatam esse. Ita enim coactus est, bruta pro meris nudisque machinis habere, licet aliquo loco ^e probabilitatem tantum opinioni suae asserat. Secuti sunt magistrum magno numero sectatores Schuylius, Le Grand, Cordemaeus, Rohaltius, Poissonius, Geulincxius, quorum loca notat P. BAYLE ^f. Fatendum tamen opinionem, quae parum probabi-

litis

c) P. I. art. 50. p. 21. Quae fufe repetit de Methodo p. 47. et in epp. P. I. ep. 54. p. 107. ep. 67. p. 133. P. II. ep. 2. p. 6.

Hist. philof. Tom. V.

d) Dict. T. III. art. Pereira p. 650.

e) Ep. 67. ad Henr. Mor. p. 188.

f) l. c. et art. Rorarius. not. D.

litas habet, et paralogismo nititur, deseruisse, saltem suspectam habuisse Cartesianos nonnullos, interque eos, praeter Craanium, Medicum, Leidensem s; ipsum REGISIVM ^h qui maluit ἐπιχρησιν. Qui autem Cartesium refutasse videri voluit Iesuita PARDIES ⁱ, defendisse potius et rem bonam pessime egisse a sodalibus iudicatus est ^k. Specioso tamen argumento non metaphyfico tantum, quod a natura cogitationis humanae menti propria deriuauit Cartesius, sed physico quoque ab artificiosissima organorum, sensibus motibusque imprimis inferuentium structura, corporumque in eadem organa agentium impulsu desumpto, pro hac thesi Cartesiani pugnant; quibus argumentum ab experientia petitum, et actiones brutorum rationales enarrans, quod post alios ^l HIERONYMVS RORARIUS ^m comfit, aduersarii opponunt, et ad eas brutorum actiones prouocant, quae facultatem res percipiendi, occasione praesentium praeteritas reuocandi in memoriam, et secundum imaginationes agendi, inuoluunt. De quibus tamen hoc loco dispicere pluribus non licet, adeunda autem sunt, quae eleganter differunt doctissimus GEORG. HENR. RIBOVIVS ⁿ, et qui cuncta strictim, et, more suo, erudite persecutus est Cel. HOLLMANNVS ^o.

*Iudicium
Leibnizii de
Cartesio.*

§. LIII. Potiora haec sunt, quae de philosophia rationali, naturali et morali scripta reliquit Cartesius. Discurret haud raro in epistolis ad alia, sed cum systematico ea nexu non exposuerit, atque inter differendum tantum asseruerit, haud raro sibi non constat, ut vel ex vna eius de virtute doctrina incerta et dissona intelligi potest. Quare plura in praesentia, ubi specialem Cartesianae philosophiae historiam non scribimus, non addimus, lampada hanc, multum lucis recentioris philosophiae historiae illaturam aliis relinquentes. Nec prolixa quoque dissertatione post ea, quae fusc supra attigimus, de pretio, vsu et naeuus Cartesianae doctrinae agendum esse putamus, cum tantum allatum sit, quantum ad ferendum iustam sufficit sententiam. Addamus tamen viri summi G. G. LEIBNIZII censuram, eo magis audiendam, quo magis laudandum, esse in Cartesio, quod laude non caret, ast notandum quoque, quod improbandum est, aliquoties ^p monuerit, et hoc pacto aequitatem probauerit. Is de Cartesio eiusque conatibus philosophicis ita differit: „Subiicium nonnulla, quae mihi inter cogitata Cartesio ipsi debita imprimis „laudanda videntur. In metaphyficis argumenta Scepticorum ad bonum „vsu

g) BAYLE l. c. conf. quae de hac lite notat. Nouvelles de la rep. des lettres 1684. p. 19.
h) Inst. phil. L. VII. P. II. T. V. p. 126.
i) De la connoissance des bêtes.
k) Suite du voyage du monde de Mr. des Cartes pag. 9. 10.
l) BAYLE art. Rorarius.
m) Quod animalia bruta saepe ratione melius vrantur homine; edidit libellum G. NAYDAEVVS 1645, recudi fecit, G. H. R. IBOVIVS Helmlt. 1728.

n) In Disp. praemissa libro Rorarii, de anima brutorum.
o) Pneumatolog. c. 5. §. 247. seqq. p. 409. seqq. add. Dissertationes vernaculae nuper a Cl. WINCKLERO Lipsi. 1741. de hoc argumento editae.
p) Leibniziana p. 340. 350. Recueil de philos. T. II. p. 135. Theodicée passim. Epp. Vol. I. ep. 160. 176. 195. 208. Vol. II. p. 123. Vol. IV. p. 14. 39.
q) In Iudicio de Cartesio apud THOMASIVM Hist. Sap. et Stult. T. II. p. 119. et Vol. III. Epp. p. 388. 399.

„vsum praeclare traduxit. In Physicis agnouit materiae partes aliquas
 „actu subdividi sine fine, item motum seu loci mutationem esse aliquid
 „in se relatiuum. Debetur ipsi vorticum a veteribus coeptorum distincti-
 „or explicatio, et ad philosophiam Gilberti magnetica applicatio.
 „Tentamentum praeclarum circa aestum maris, explicatio iridis aliorum-
 „que emphaticorum, et specimen elegans ratiocinandi circa genesis salis.
 „Et in multis aliis etiam, vbi non assentior, ipsum philosophandi stilum
 „mirifice placet, et sane vix pagina apud eum occurrit, vnde non vtile
 „aliquid et nouum disci possit; itaque in referendis his sum parcior. De-
 „nique addam aliqua, quae nonnihil offendunt. Quantitatem motus
 „pro quantitate potentiae motricis accepit et ideo seruandam pu-
 „tauit. Materiam cum extensione confudit; vnionem seu firmi-
 „tatem a quiete deriuauit, quae a motu est. Elementa sua, globulos
 „imprimis, quos vocat, secundi elementi et particulas striatas aliaque si-
 „milis gratis confinxit et frustra. Vortices creauit immensa celeritate di-
 „stantiis proportionali. Porro brutis sensum negat, fictorum potius
 „quam verorum animalium genesis explicat. Et vt ad grauiora veniam,
 „reiecit argumentum diuinitatis a prouidentia et dignis sapiente finibus
 „rerum, et pro rationibus captu facilioribus metaphysica sola substituit.
 „Dubitationem ad ipsas primas assertiones maxime manifestas, nescio quo
 „consilio produxit, quasi nihil certo sciri possit, nisi supposita Dei exi-
 „stentia, quod ipsum credidisse, nemo credet, aut quasi veritas ipsa pen-
 „deat ab arbitrio Dei, ita vt voluntate eius constitutum, trianguli tres
 „angulos esse duobus rectis aequales. Insinuasse videtur, vnum in re-
 „bus actorem esse Deum, quo abusus Spinoza, vniam tantum substantiam
 „in rebus esse voluit, ipsum scilicet Deum hoc est naturam vniuersi, cu-
 „ius ceterae sint modi materiae. Statuit etiam Cartesius, materiam
 „omnes successiue formas accipere, ita vt nihil tam absolum fingi possit,
 „quin tandem aliquando aut alicubi in vniuerso contingat, quod est haud
 „dubie per consequentiam omnem sapientiae et pulchritudinis rationem
 „ne dicam prouidentiam tollere: quanquam ipsi hanc consequentiam non
 „imputem, nec ab ipso animaduersam sperem; aliaque huiusmodi, quae
 „puto defendi non posse, et nonnihil Spinozae praelusisse.

§. LIV. Examinandam Lectori relinquimus censuram Cartesii Leib-
 nizianam, quam, caussabuntur, qui pro Gallo philosopho militant, ni-
 mis virum illustrem suis hypothesebus adaptasse. Illud dubio carere exi-
 stimamus, multa vidisse Cartesium, vel plane non visa, vel non recte
 deprehensa ab aliis; multa ab iis, qui antecesserunt accepta longe melius
 et elegantius tradidisse, ingenium probauisse admodum felix et foecun-
 dum,

*Desiderata in
 Cartesii Phi-
 losophia.*

T t 2

r) Guil. Gilberto, philosopho Anglo, qui teste Haruae in explorandam magnetis naturam quin-
 quaginta nummorum millia impendit, debemus
 philosophiam nouam de Magnete Amst. 1600, fol.
 editam, in qua demonstrat virtutem magneticam

terrestri globo a natura insitam terramque magnum
 esse magnetem. Huius obseruationibus innixus
 esse visus est Cartesius. Conf. I. B. du HAMEL
 de corporum Affect. L. II. c. 6. p. 193.

dum, ratiocinandique solertia ductum plurimum profecisse. Ast fatendum quoque, ad incerta haud raro immo conficta penitus, et nulla verisimilitudine se probantia principia eum confugisse, quin a recta regiaque via incautos lectores deducendo in deuia, nulla ratione ex labyrintho emergendi filum suppeditantia, fuisse digressum. Tacemus prima, quae toti philosophiae suae supponit, fundamenta, falsa, vel ficta tamen, vt ipse concessit hypothefi nixa, palatium inaedificatum habere splendidum quidem, ast facile ruiturum. Quod ne onerandae tantum virum inuidiae causa dixisse videamur, omiffa iam de dubitatione ab eo inculcata disputatione, de qua supra dictum, ad vnum lepidum dogma prouocamus, quo cunctas rerum naturas non ab intellectu diuino, sed voluntate deriuat. Scribit enim * : „Repugnat Dei voluntatem non fuisse ab aeterno indifferente, ad omnia, quae facta sunt, aut vnquam fient, quia nullum bonum vel verum, nullum credendum, vel faciendum, vel omittendum, fingi potest, cuius idea in intellectu diuino prius fuerit, quam eius voluntas se determinarit, ad efficiendum, vt id tale esset. Neque hic loquor de prioritate temporis, sed ne quidem prius fuit ordine, vel natura, vel ratione ratiocinata, vt vocant, ita scilicet, vt ista boni idea, impulerit Deum ad vnum potius, quam aliud, eligendum.“ Ex quo sequitur, omnipotentiam Dei etiam ad contradictoria extendi, libere enim fatetur † : *Non opus esse quaerere, qua ratione Deus potuisset ab aeterno facere, vt non fuisset verum, bis quatuor esse octo; id a nobis non posse intelligi.* Nec obstat, quod alio loco ‡ naturas rerum aeternas et immutabiles esse dixerit: hoc enim respectu hominum, non vero potentiae diuinae eum affirmauisse, ex dissertationis Cartesianae serie elucescit. Ast infirmum hoc esse, et tanti acuminis philosophum indecens, intelliget, quisque vel primas notiones comprehendit; recteque pronunciauit CVD WORTHVS §, *pueros tam inficetis et stultis immensam virtutem Dei cogitationibus contaminare, nec decuisse Cartesium, philosophum ceteroquin subtilem et peracutum horum imbecillitatem et delirationem imitari.* Et certe mirandum haud obefae naris virum ad hanc opinionem potuisse delabi, vnde facile nobis persuaderi patimur a Io. CLERICO ¶, cum et sequaces, qui in eandem opinionem consenserunt, propter utilitates quasdam, quas ad se redituras putabant, hanc sententiam propugnasse, et ita loquutos fuisse, vt ne fidem dogmatibus theologicis ecclesiae suae detrudere viderentur: cum enim statuissent, essentiam corporis in extensione esse sitam, id non potuisse cum transubstantiatione conciliare, nisi essentias rerum, diuina potentia, esse mutabiles dixissent. Quamuis hac causa etiam non considerata, certum sit, ineptum praeiudicium, quod supra iugulauimus; omnem actionem, et hinc omne quoque

r) Respons. ad Obiect. 6. p. m. 139.

s) §. 8. p. 141.

t) Med. 5.

u) Syst. intell. c. V. f. 1. §. 21. p. 767.

x) Ontol. c. IV. §. 8. conf. c. XIV. §. 11.

que iudicium non ad intellectum, sed ad voluntatem pertinere, quae liberrima sit, hunc errorem gignere potuisse, ut acute vidit LEIBNIZIUS. Quaecunque autem erroneae opinionis causa sit, certe specimen haud leue est, ex quo colligamus, magnum cetera virum suos quoque manes fuisse passum, et talia affirmasse, quae inter elementa philosophica ferri non possunt.

§. LV. Grauius, quod Cartesio obiicitur, *ἑγκλημα* quod apud multos haud parum infamiae eius nomini alleuit, est atheismus, cui si non directe, indirecte tamen fauisse, in suspicionem a nonnullis adductus est. Et viuo quidem Cartesio impietatem a factione Voëtiana fuisse obiectam, supra in eius vita enarrauimus. Eo autem fatis functo non defuerunt, qui Cartesianismum atheismi scholam esse dicerent; praesertim ubi Benedictus de Spinoza Cartesianis definitionibus et hypothesebus ad incrustandum atheismum usus fuisse videri coepit, qua de re quid inter Ioannem Regium contra Cartesium et Ruardum Andalam pro Cartesio disputatum, supra tetigimus. Calcauit Regii vestigia AVBERTVS DV VERSE^z, quibus addi possunt Spizelius et Osiander apud G. ARNOLDVM^a et I. F. REIMMANNVM^b, PHILARETVS personatus^c, VALENTINVS GREISSINGIVS^d, et notissimae foeminae Schurmannia et Bourignonia^e, ut alios supra ex parte iam nominatos taceamus^f. Absoluere tamen ab hac iniuria Cartesium haud pauci contenderunt, inter quos apologiam pro Cartesio contra Parckerum scripsisse Grandium supra quoque inuimus^g. Sed et tertia virorum doctorum pars est, quae cum probe vidisset, Cartesium Dei existentiam atque discrimen inter corpus et mentem essentiale fundamenti instar ad exstruendam nouam, quam meditabatur, metaphysicam vel philosophiam primam adhibuisse, ab atheismi quidem crimine eum liberavit: at reprehendit tamen, talia eum interdum affirmasse, quibus incaute viam impietatis patronis strauit, quaeque frigidam illis suffundere apta sunt. Ita de Cartesio statuisset magnos viros Morum, Cudworthum, Leibnizium, ex supra dictis constat. Addi his possunt, qui de religione, scepticismo, et atheismo Cartesio obiecto erudite differuerunt RITTERVS, FEVERLINVS, BECKHERVS^h alii. Nobis, si more nostro sententia dicenda, omnes aequitatis leges migrarunt, qui atheismi data opera incrustati eum accusarunt, cum contrarium meditationes eius legentibus sit manifestissimum. Tolle enim existentiam DEI, tolle essentiale inter corpus atque mentem discrimen,

T t 3

annon

y) Theodicæ P. II. §. 185.
z) Impie consuecui, conf. BAYLE Lett. T. I. p. 190. ed. Marchand.
a) Hist. eccles. et haeret. P. II. L. XVII. c. 20. p. 504.
b) Hist. atheismi p. 413.
c) In Dedic. ethicae Geulingii.
d) Exerc. duabus de Atheismo contra Cartesium et Matth. Knuzen Witteb. 1677. 8.

e) Conf. BAYLE Dict. T. I. p. 649.
f) Conf. laudati STOLLIO Hist. lit. P. II. c. 3. §. 28. p. 597.
g) Conf. nominati REIMMANNE I. c.
h) Il. cc. add. MORHOFF. Polyhist. T. II. p. III. seqq. BVDDEVS de Atheismo c. I. p. 152. GVIL. DERHAM Theol. phys. L. V. c. I. p. 385.

annon tota peribit philosophia Cartesii? Nec illi quoque audiendi esse videntur, qui propter physiologiam ex solis mechanismi legibus extructam hanc ei turpem notam inurunt. Quamuis enim melius forte fecisset, si ad causam quoque efficientem rationalem eiusque fines respexisset, causam tam materialem tantum, considerando peccare in Deum eo minus potuit, quo minus mechanismus ab eo suppositus constare potest, nisi supponatur, certam motus quantitatem a Deo materiae inditam, certisque legibus eum motum alligatum esse. Ast quamuis haec ita se habeant, et ex atheorum clandestinorum numero sit expungendus, dolemus tamen non malo quidem scopo, at inaduertentia quadam nonnulla asseruisse Cartesium, quae a profanae mentis philosophis non adhiberi modo in impietatis patrocinium possunt, sed et adhibita quoque ex parte sunt. Qualia sunt, scepticorum dubia maxima vi instructa, sensuum fallacia usque ad absurdum extensa, veritates primae certae, et naturae suae evidentes dubitationi obiectae, potentia DEI ad contradictoria relata, actionis omnis causa vera ad vnum Deum restricta, essentia spiritus in cogitatione posita, confusa rerum essentia cum modis essentialibus, aliaque. Quorum tamen assertionum consequentias ab atheismi fautoribus impie in usum traductas cum non praeuiderit, multo minus intenderit Cartesius, ignoscendum ei magis hoc esse, quam exprobrandum, aequus quilibet facile concesserit. Ceterum non nihil fanaticismi in Cartesii philosophia quoque occurrere illis videri oportet, qui cum Pythagorae et Platonis placitis eam comparauerunt. Obseruauit id praeter CVDWORTHVMⁱ, δ πένυ LEIBNIZIVS^k, monuitque dogmata eius methaphysica circa ideas a sensibus remotas, et animae distinctionem a corpore, et fluxam per se rerum materialium fidem prorsus Platonica esse. Addi his forte possent plura, nisi satius esset ab eiusmodi comparatione abstinere. Non omittendum tamen Cartesium, dum actionem omnem ad Deum velut causam vnicam et immediatam refert, occasionem dedisse, ad quendam entusiasmum digrediendi. Quod qui negat, eum vel systema causarum occasionalium, vel hypotheses alias Mallebranchianas, praecipue de origine idearum animo meditari atque expendere iubemus. Adeo in rebus humanis nihil est ab omni parte beatum perfectumque.

i) l. c. p. 192.

k) Memorabile, quod refert LEIBNIZIVS in Diss. de Scilo phil. Nizolio praemisso, et Epp. Vol. II, p. 106. habere se ex narratione doctissimorum virorum, ipsum illum magnum Cartesium non mediocriter confusum fuisse, quam esset ei

monstratum, complura eius philosophemata, quae nouiter inuenta putabat in Platone et Aristotele quorum tamen ille contentum praeferebat, tum in naturalibus, tum in ciuilibus tradita clare, contineri cf. Vol. IV. p. 48.

